Un Stradivarius de la Goebbels

YOANN IACONO
Un Stradivarius de la Goebbels
Traducere din limba franceză de Mina Decu
Publisol

Editor: Hadrian Mateescu Traducător: Mina Decu Redactor: Brânduşa Zărnescu Concept grafic: Silvia Olteanu Tehnoredactor: Radu Nan, Silvia Olteanu
Corector: Cristina Teodorescu &
Publisol
Casa Presei Libere, Corp A3-A4, Etaj 1 Tel.: 021.336.36.33 E-mail: office@publisol.ro Găsiţi cărţile noastre pe www.publisol.ro
ISBN: 978-606-9629-97-0 – Ediţie digitală – PDF ISBN: 978-606-9629-98-7 – Ediţie digitală – EPUB
Tipărit la ARTPRINT www.artprint.r

o

Pentru Sigrid şi pentru mult iubita noastră fiică, Adele.

„Dacă realitatea depăşeşte ficţiunea, e pentru că ficţiunea trebuie să rămână credibilă, nu realitatea.”
Mark Twain, Urmărind Ecuatorul, 1897
„Tăinuire: acţiunea de a ascunde, de a deţine sau de a transmite un lucru ştiind că acesta provine dintr-o infracţiune sau un delict. Constituie, de asemenea, tăinuire faptul de a beneficia cu bună ştiinţă, prin orice mijloace, de pe urma foloaselor aduse de o infracţiune sau de o crimă. Tăinuirea se pedepseşte cu cinci ani de închisoare.”
Articolul 321-l din Codul penal francez
„Nu aşteptaţi Judecata de Apoi. Ea are loc în fiecare zi.”

Albert Camus, Căderea, 1956

înainte de a primi acel pachet, nu mă mai gândisem la această poveste. Totul s-a întâmplat acum câteva zile, într-o sâmbătă dimineaţa, în apartamentul meu parizian, de pe strada Auguste Comte. Cântam la trompetă Almost blue de Chet Baker, în picioare, în faţa ferestrei din sufrageria mea, privind la doi copii care se fugăreau în jurul statuii lui Charles Baudelaire, din Grădinile Luxemburg. S-au auzit nişte bătăi destul de violente în uşă, un curier mi-a dat să semnez un formular de primire şi mi-a înmânat un colet voluminos, sosit din Japonia.

L-am deschis cu meticulozitate, de parcă ar fi fost un pachet-capcană, şi am descoperit patru caiete de notiţe scrise în kanji[1] japonez, pe hârtie tradiţională washi[2], cu coperţi

[1] Una dintre cele patru scrieri japoneze, alături de hiragana, katakana şi romaji. Importată, cu multe secole în urmă, din China, kanji conţine pictograme tipice. (n.r.)

[2] Numele generic dat hârtiei japoneze făcute de mână. Este confecţionată, de obicei, din fibre de dud japonez (Broussonetia papyrifera), mitsumata (Edgewor- thia papyrifera), gampi (Wikstroemia diplomorpha). Se poate face şi din fibre de in (Cannabis sativa), orez etc. (n.r.)

decorate cu albastru şi auriu. în nota de însoţire, scrisă în limba franceză, se putea citi:

O doamnă reporter de la New York Times doreşte să se întâlnească cu mine. Se pare că zvonurile despre vioara mea nu vor înceta niciodată. Am încuiat-o în seiful rece şi cenuşiu al băncii mele din Tokio, de unde nu va mai ieşi niciodată, până când nepotul meu o va moşteni la moartea mea. Acestea sunt caietele mele personale şi vă las pe dumneavoastră să decideţi ce credeţi că ar trebui să faceţi cu ele.

Femeia care îmi scrie se numeşte Nejiko Suwa. Are optzeci şi doi de ani şi este cea mai cunoscută violonistă din Japonia, în Franţa, nu o cunoaşte nimeni.

Am intrat în viaţa ei, am urmărit-o ani buni, în dorinţa de a face investigaţii cu privire la ea şi la vioara ei. Dar, până să ţin în mână caietele ei, mă resemnasem să trăiesc în umbra fantomei sale. Am încercat să pun cap la cap cele câteva fire şi mi-a luat destul de mult timp să le adun. Până la urmă, eu nu sunt decât un trompetist de jazz, limbajul cuvintelor nu îmi este familiar, mie doar muzica îmi vorbeşte.

Acum, când ceea ce Nejiko Suwa mi-a trimis se află aici – şi mai ales în posesia mea –, pot încerca să compun ceva, pornind de la cuvintele ei, dar în felul meu.

Paris, 3 august 2002

FANTEZII

PARIS 1943-1944

Povestea începe în Germania, pe 22 februarie 1943, la douăzeci de zile după căderea Stalingradului. Dimineaţa, la München, Sophie Scholl, în vârstă de douăzeci şi unu de ani, este ghilotinată împreună cu fratele ei pentru că a distribuit, la universitatea la care studia, fluturaşi în care se făcea apel la rezistenţă împotriva lui Hitler. Seara, la Berlin, ministrul Reichului pentru Educaţie Populară şi Propagandă, Joseph Goebbels, îi oferă o vioară Stradivarius lui Nejiko Suwa, o tânără virtuoză japoneză.

Aceasta are aceeaşi vârstă cu Sophie Scholl.

Mai mulţi ofiţeri nazişti, militari, ambasadorul Japoniei în Germania, Hiroshi Oshima, asistă la scena predării viorii. Toţi salută această ceremonie, care consolidează alianţa dintre cele două naţiuni. Şampania curge, candelabrele palatului strălucesc în cinstea măreţiei Reichului şi a Fiihrerului său. Afară, un adevărat dezastru. Peste tot strigăte de disperare, trupuri sfâşiate, răni putrede, pumni şi cizme lovind de-a valma.

13

Un Stradivarius de la Goebbels

în acea seară, Goebbels a scris în jurnalul său, pe care l-a ţinut zilnic, din 1923 până în ultima clipă a vieţii sale din buncărul în care se ascundea:

Celebra violonistă japoneză Nejiko Suwa a interpretat pentru noi un concert de Grieg şi câteva piese mai mici de virtuozitate, cu o tehnică şi un talent artistic superbe. Oshima, care a organizat recepţia, a fost încântat. Acestei tinere Nejiko i-am făcut cadou o vioară Stradivarius. Judecând după felul în care cântă, instrumentul este pe mâini bune.

Din toată această mică mulţime, cel mai fericit a fost cel care s-a manifestat cel mai discret: Herbert Gerigk. Această seară este opera sa, consacrarea muncii sale în serviciul Reichului. A scris discursul lui Goebbels despre muzică şi a adus vioara Stradivarius din Franţa. Muzicolog şi fost şef al secţiei de muzică a Partidului Nazist, a fost directorul Sonderstab Musik, un comando al Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg[1] care confisca toate bunurile de valoare ale evreilor şi le repatria în Germania. în doi ani, în Franţa ocupată, a jefuit treizeci şi patru de mii cinci sute de case şi apartamente evreieşti, a confiscat mii de piese de mobilier, tablouri şi un singur Stradivarius.

Se spune că viorile au suflet. Meşterii de viori vorbesc întotdeauna cu voce scăzută despre această bucată de molid

[1] Organizaţie a Partidului Nazist dedicată apropierii de bunuri culturale în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Aceasta a fost condusă de ideologul-şef al Partidului Nazist, Alfred Rosenberg, din cadrul Oficiului pentru Afaceri Externe al NSDAP. (n.r.)

plasată în interiorul cutiei de rezonanţă şi situată la câţiva milimetri de piciorul drept al căluşului. Amplasarea sufletului în interiorul instrumentului se face după ce acesta a fost terminat, cu ajutorul unei ustensile speciale.

înainte de a-i înmâna vioara tinerei instrumentiste-minune, protocolul a inclus un discurs al lui Goebbels despre muzică: Poporul german este primul popor muzician de pe pământ, declară ministrul Propagandei. Trebuie să punem capăt muzicii degenerate, cacofoniei antigermane produse de negri şi de evrei Aplauze furtunoase. Trebuie să dăm întâietate elementelor care exprimă bucuria de a trăi, mai degrabă decât acestor partituri iudaice lugubre; iar în ceea ce priveşte tempoul, acesta trebuie să fie curăţat de acele ritmuri inversate, care caracterizează rasele barbare şifavorizează instincte străine poporului german...

Nejiko îl ascultă fără să-i dea atenţie. Nu se poate abţine să nu se gândească la Mendelssohn, pe care nu-l găseşte iudaic de lugubru. Mătuşa ei, Anna, a învăţat-o să cânte la vioară plecând de la opera lui. Cum ar putea exista cineva căruia să nu-i placă Mendelssohn? Cum, oare, ar putea cineva califica muzica lui drept degenerată?

Ambasadorul Oshima dă ostentativ din cap. Nu este vorba de muzică, ci de diplomaţie. Cultura autoritară şi imperialistă a Japoniei din epoca Showa[1] se potriveşte perfect cu

Epoca Showa se referă la perioada istoriei japoneze care corespunde domniei împăratului Showa (Hirohito), de la 25 decembrie 1926 până la moartea sa, pe
7 ianuarie 1989. Perioadele Showa de dinainte de anul 1945 şi cele postbelice sunt complet diferite: epoca Showa de dinainte de 1945 (1926-1945) se referă la Imperiul Japoniei, iar epoca Showa de după 1945 (1945-1989) se referă la statul modern al Japoniei. înainte de 1945, Japonia a intrat în totalitarism politic,

15

Un Stradivarius de la Goebbels
aceea a regimului nazist. Când, în 1943, Reichul a procedat la exterminarea de zeci de mii de deportaţi evrei pe muzica lui Wagner, Beethoven sau chiar Bach, Imperiul Japoniei masacra, şi el, mii de chinezi. Aşa cum făcea Gestapo în Germania, două poliţii militare japoneze, Kempeitei şi Tokeitei, au răspândit teroarea în teritoriile ocupate. Ca şi în lagărele de exterminare naziste, unităţile militare japoneze au efectuat experimente pe oameni. Cea mai cunoscută, în acest sens, este Unitatea 731, condusă de Shiro Ishii. La sosirea în Unitatea 731, fiecărui prizonier i se atribuie un număr şi îşi pierde statutul de om. Aceşti cobai vii sunt numiţi marutas, buşteni în japoneză, pentru că ţăranii locali trebuie să creadă că acest lagăr este o uriaşă fabrică de cherestea, unde se livrează stive de lemne. Aceşti buşteni sunt, de fapt, oameni. Se fac experimente cu holeră, tifos şi ciumă. Ghişeele construite în uşile din oţel ale fiecărei celule le permit gardienilor să verifice starea acelor marutas legaţi în lanţuri. Ei văd membre în putrefacţie, bucăţi de oase care ies din carnea neagră de necroză. Alţii transpiră arşi de o febră chinuitoare, se zvârcolesc, gem de durere. Atunci când un prizonier supravieţuieşte unui experiment, este supus altuia, până când moare. Se efectuează vivisecţii şi amputări. Unii sunt fierţi de vii, arşi cu aruncătoarele de flăcări, alţii sunt supuşi unor transfuzii cu sânge de cal sau sunt îngheţaţi sau deshidrataţi până când cântăresc doar o cincime din greutate. Ucideţi
ultranaţionalism şi etatism, culminând cu invadarea Chinei în 1937. înfrângerea în cel de-al Doilea Război Mondial a adus schimbări radicale în Japonia. Pentru prima şi singura dată în istoria sa, Japonia a fost ocupată de puteri străine, o ocupaţie condusă de americani care a durat şapte ani. Ocupaţia aliată a adus reforme democratice radicale. A dus la sfârşitul oficial al statutului de semizeu al împăratului şi la transformarea Japoniei, dintr-o formă de monarhie constituţională mixtă şi absolută, într-o monarhie constituţională cu o democraţie liberală, (n.r)

totul. Ardeţi totul. Jefuiţi totul. în Japonia anului 1943, asta este un fel de deviză. Ar putea fi, la fel de bine, deviza lui Hitler în Europa.

Discursul lui Goebbels se încheie în aclamaţii. Talentul lui de orator face din el unul dintre cei mai influenţi miniştri ai Reichului. Este, de asemenea, cel mai crâncen antisemit al regimului.

Aflat în primul rând, în picioare, Gerigk îşi savurează victoria: l-a convins pe Goebbels că muzica este arta germanică prin excelenţă şi că ea trebuie să fie inima propagandei regimului nazist, o armă de subjugare. Ce poate fi mai servil decât o orchestră, cu dirijorul ei, cu interpreţii ei, cu ascultătorii ei, cu ritmul şi măsura ei? Gerigk a fost cel care a inspirat decizia Biroului de Securitate al Reichului de a autoriza crearea de orchestre – Lagerkapelle – în lagărele de exterminare pentru a-i linişti pe prizonieri înainte de a fi executaţi.

Gerigk îl abordează pe Goebbels pentru a-i da preţioasa vioară pe care a adus-o personal din Franţa. A fost una dintre cele mai frumoase piese din Sonderstab Musik pe care a dirijat-o. Goebbels îi înmânează instrumentul lui Nejiko, care priveşte cu uimire splendoarea maiestuoasă, reflexele calde ale lacului care străluceşte pe lemnul de molid roşu şi arţar, vechi de sute de ani.

La vârsta de douăzeci şi trei de ani, Nejiko radiază de frumuseţe şi distincţie. Un turban de mătase, o rochie japoneză tradiţională perfect ajustată, zâmbetul ei larg. întreaga lume crede că e frumoasă şi strălucitoare. Să ţi se încredinţeze un Stradivarius la o vârstă atât de fragedă este un privilegiu inestimabil. O ocazie la fel de rară pentru o tânără japoneză ca şi aceea de a da mâna cu Joseph Goebbels la Berlin.

17

Un Stradivarius de la Goebbels

Este pentru prima dată când se află atât de aproape de un înalt demnitar al Reichului. îi scrutează discret înfăţişarea insolită şi se gândeşte la ceea ce i-a spus prietena ei Yoshiko: Joseph Goebbels nu are nimic din idealul estetic nazist. Mai degrabă scund, cu un nas proeminent şi ascuţit şi cu un ten bronzat, constituţia sa mediteraneeană îl face mai puţin înfricoşător în ochii lui Nejiko, mai accesibil. Mâinile îi sunt îngrijite, iar costumul este croit dintr-o ţesătură elegantă, care îi dă un aer de gentleman.

în timp ce-l analizează, Nejiko nu observă infirmitatea piciorului drept, un amănunt deloc neglijabil pentru Goebbels. Acesta a fost rezultatul unei operaţii nereuşite când avea doar şase ani, un picior strâmb care îl obligă să trăiască permanent cu o orteză. A ascuns-o cu meticulozitate, într-o zi, Himmler l-a văzut şchiopătând; luat prin surprindere, Goebbels a intrat în panică şi a dat vina pe o rană din război. Pentru un bărbat care fusese dat afară din serviciul militar din cauza acestui handicap şi care încă mai suferă de un complex major din cauza lui a fost o lovitură dură. Este o rană intimă şi personală, a cărei durere depăşeşte cu mult simpla durere fizică. Un resentiment pe care îl exprimă în felul său. Printr-o ură tenace împotriva evreilor, a negrilor, a homosexualilor, a catolicilor şi chiar a celor infirmi ca el, mergând până la a comanda producerea unor filme de propagandă care să justifice eutanasierea acestei categorii de indivizi, poveri ale Naţiunii.

Nejiko observă că şi el se uită la ea. Cu insistenţă, cu un zâmbet lacom. Stingherită, îşi întoarce faţa spre mulţimea de ofiţeri şi jurnalişti. Ministrul Propagandei a făcut din această

seară un eveniment. Rolul său a fost crucial în îndoctrinarea maselor şi a jurnaliştilor în beneficiul cauzei naziste. Goebbels a ştiut întotdeauna să găsească imaginile care să convingă. Din asta izvorăşte o mare parte din charisma sa. într-o seară, când Hitler îl invitase să participe la sărbătorirea zilei sale de naştere, Goebbels îi povestise planul său: „Idealul este ca presa să fie organizată cu atâta fineţe, încât să fie un fel de pian la care guvernul să poată cânta”. Preludiul la oprimare.

2

Câteva săptămâni mai târziu, Nejiko s-a întors în casa ei din Paris, la numărul 89, pe strada Saint-Louis-en-l'île. Pe atunci, locuiam pe malul celălalt al Senei, pe strada du Faubourg Saint-Antoine, şi îmi dau seama astăzi că puţin a lipsit ca vieţile noastre să se intersecteze mai devreme, la Conservatorul din Paris, unde am absolvit trompeta cu un an înainte ca Nejiko să intre să ia lecţii de la profesorul Kamensky.

Prin intermediul lui Gerigk, Reichul i-a pus la dispoziţie un apartament mare, cu şemineu, stucaturi şi pereţi tapetaţi cu ornamente elegante. Există chiar şi un pian, şi o bibliotecă din lemn de castan, plină de romane, partituri şi culegeri de poezie. „I-a aparţinut unui muzician, a anunţat-o Gerigk cu mândrie, simţiţi-vă ca acasă.”

în acea noapte, Nejiko nu reuşeşte să adoarmă şi stă întinsă în pat. Ochii ei fixează flacăra subţire a lumânării care

21

Un Stradivarius de la Goebbels

pâlpâie pe peretele alb al camerei sale. Vântul se strecoară prin fereastra întredeschisă şi mişcă, într-un foşnet imperceptibil, perdelele de un albastru-deschis. îşi recită, cu voce joasă, ftaifcuMirile marilor maeştri japonezi pe care le-a învăţat, de la mama ei, în copilărie. E mult timp de când şoptirea acestor străfulgerări de poezie, care celebrează inevitabila evanescenţă a vieţii de zi cu zi, o linişteşte.

Un licurici
în mâna mea
- Lumină rece

Brusc,
O umbră trece
- Vântul

în vântul de toamnă
Oriîncotro o apuc
Cât de departe pot ajunge?

îi este frig sub pătură. Maşinal, pipăind salteaua cu mâna, verifică dacă vioara lui Goebbels este încă lângă ea.

Cu un an în urmă, când ambasadorul Oshima a întrebat-o ce instrument ar visa să aibă, Nejiko a răspuns imediat că un Stradivarius, fără să-şi imagineze nicio clipă că acesta avea de gând să-i ofere unul.

[1] Gen de poezie japoneză cu formă fixă, alcătuită din 17 silabe repartizate pe 3 „versuri” formate din 5, 7, 5 silabe. Ho/ku-urile trebuie să conţină cel puţin o imagine sau un cuvânt care să exprime anotimpul (kigo) în care acesta a fost scris. De obicei, subiectele se referă la natură, plante, flori, insecte etc. (n.r.)

Profesorul său, Boris Kamensky, a învăţat-o să cânte la vioară folosindu-se de propriul său Stradivarius. într-o zi, maestrul i-a permis chiar să cânte la vioara lui. Nejiko a descoperit atunci că avea un sunet pur, dar cu mult caracter, o sonoritate deosebit de largă în registrul acut şi generoasă în registrul grav, o putere uimitoare, o adevărată vrajă. Aura mitică a acestui instrument a acţionat din plin asupra tinerei fete, întărită poate şi de legenda care îl înconjoară: în 1917, când a fugit din Rusia spre Franţa, se spune că Boris Kamensky, forţat să aleagă între soţia sa şi vioară, a ales vioara.

Cu un Stradivarius al ei, Nejiko este mereu în alertă. Cel mai mic zgomot o face să-şi ascută urechile şi stă la pândă minute în şir. Un strigăt pe scări îi trezeşte îngrijorarea. Când este timpul să se culce, ea urmează întotdeauna acelaşi ritual: după ce cutia este fixată de barele patului cu un cordon metalic subţire, o strecoară aproape de ea, sub cearşafuri. Totuşi, nu are niciun motiv de îngrijorare: Gerigk a pus-o, cu aprobarea lui Oshima şi Goebbels, sub o discretă supraveghere.

La început, se hotărâse chiar că nu se va mai întoarce la Paris. După cocktailul care încheia înmânarea oficială a viorii Stradivarius la Berlin de către Goebbels, ambasadorul Oshima venise să stea de vorbă cu Nejiko între patru ochi. înalt, cu umerii foarte largi, rigid şi aspru, cu un chip de obicei de nepătruns, în acea seară părea îngrijorat.

„Acest instrument este mai mult decât o simplă apreciere a marelui tău talent. Simbolizează unitatea dintre cele două ţări ale noastre, dintre cele două popoare ale noastre. Pierderea sau furtul ei ar reprezenta o ofensă adusă

poporului german. Ar fi un păcat de neiertat şi o pată pe onoarea întregii naţiuni japoneze. De aceea vă cer să părăsiţi Parisul şi să vă stabiliţi aici, la Berlin.”

Nejiko se încruntase. Pentru ea, părăsirea Parisului era de neconceput. Dincolo de faptul că ştia perfect limba franceză şi nivelul ei de cunoaştere a limbii germane era destul de slab, motivul principal era că nu-l suporta pe ambasador şi cu atât mai puţin pe soţia acestuia, Toyoko. Adevărul este că îi găsea monotoni şi plictisitori. Serile lor se supuneau unor convenţii sociale monotone: proiecţii de filme de propagandă, recepţii pentru demnitarii nazişti, primirea unor aşa-zişi artişti, omagii diverse... întotdeauna în uniforme ale armatei imperiale pentru bărbaţi, în chimono pentru femei. într-o scrisoare adresată părinţilor ei, Nejiko a scris că rareori văzuse oameni atât de neplăcuţi ca Oshima şi soţia sa şi că detesta conversaţiile lor pretenţioase şi cu totul lipsite de interes. La Paris, a conchis ea, Gerigk, cel puţin, mă amuză, chiar dacă este un curtezan neobosit

Nu ştiu dacă Nejiko a făcut-o intenţionat, dar o fotografie, o mică fotografie, care încape în palma unei mâini, a fost ascunsă între două pagini din primul caiet al jurnalului ei. O arată adolescentă, stând la masă într-un han din cartierul Shiba, alături de părinţii ei, iar în prim-plan, zâmbind, mătuşa ei rusoaică, Anna Bubnova-Ono, violonista, cea care, câţiva ani mai târziu, avea să o înveţe muzică pe viitoarea doamnă John Lennon, Yoko Ono.

Pe spatele fotografiei, o dată, scrisă de mână: Duminică, 2 februarie 1936.

în acea zi, cădea o ploaie deasă şi, în timpul prânzului, mătuşa Anna şi tatăl ei au încercat să o convingă pe mama lui Nejiko să o lase să îşi continue pregătirea în Europa, la şcoala franco-belgiană de vioară.

Nejiko transcrie în jurnalul ei conţinutul discuţiei. Am pus laolaltă cuvintele ei pentru a recompune scena pentru voi: „Este un copil-minune, spune mătuşa Anna, care avea să fie cea mai bună violonistă japoneză din toate timpurile. Prietenul meu Kamensky, unul dintre cei mai mari profesori, îi va finaliza formarea la Paris. Ar fi mai mult decât o prostie să refuzăm să o lăsăm să plece, ar fi o crimă împotriva prestigiului muzicii japoneze.

în acel moment, Nejiko visa să plece în Europa, chiar dacă perspectiva de a fi departe de mama ei o făcea să simtă un ghem în stomac. Este punctul culminant al întregii sale pregătiri. Altfel, de ce i-aţi pus o vioară în mână de la vârsta de trei ani, de ce aţi împins-o să studieze opt ore pe zi, mai întâi cu mătuşa ei, apoi cu profesorul Mogilevsky?

Tăcerea încăpăţânată a mamei sale o obligă pe mătuşa Anna să aducă noi argumente:

— Nejiko a ajuns la un asemenea nivel încât Mogilevsky însuşi spune că nu vom găsi un profesor în Japonia. Doar Kamensky, la Paris, o va face să progreseze. La şaisprezece ani, nu mai este un copil. La aceeaşi vârstă, am fugit din ţara mea şi de Lenin pentru a mă refugia aici şi, vedeţi, sunt încă în viaţă.

Tatăl lui Nejiko, care până atunci tăcuse, îşi ia soţia la întrebări:

— Mariko, am făcut atâtea sacrificii pentru ca Nejiko să-şi poată realiza visul, şi aproape că a reuşit... A învăţat chiar şi franceza. Iar eu plătesc cei zece mii de yeni pe care i-am

împrumutat ca să-i cumpărăm vioara, ca să nu mai vorbim de gramofonul pe care l-am importat din Europa pentru ca ea să poată asculta cele mai mari...

— Ăsta e motivul tău? i-a tăiat-o mama ei. Vrei ca ea să devină cea mai bună violonistă din Japonia doar pentru a nu mai fi tu nevoit să-i dai bani? Te gândeşti la ea sau la tine însuţi?

Mama ei pleacă de la masă înainte ca prânzul să se termine. Pentru Nejiko este dureros, dar nu până într-atât încât să revină asupra deciziei sale.

\

Am aflat mai târziu că, în vremea în care fusese făcută fotografia, părinţii ei erau despărţiţi de doi ani. Avea paisprezece ani când relaţia lor s-a deteriorat. O înstrăinare treptată, mama ei a descoperit că, de mai mulţi ani, tatăl avea o amantă. împăcările şi certurile s-au succedat, au fost despărţiri urmate de apropieri, cu scene feroce. Agresivitatea tatălui ei a afectat-o pe Nejiko până într-atât încât i-a alarmat pe profesorii ei de vioară, care erau îngrijoraţi că nu mai făcea progrese.

Mama ei a sfârşit prin a părăsi căminul în 1934 şi s-a mutat, împreună cu fiica ei, în apropierea casei mătuşii Anna din cartierul Mejiro.

Ciudat cuplu. Da, ciudat cuplu cel al lui Mariko şi Osamu Suwa, format în acel interval de timp în care Japonia se deschidea spre lume. Sălile de muzică erau în floare în Shinjuku, stadioanele răsunau de bâte de baseball, iar cuvintele cazinou şi charleston îşi făceau apariţia în vocabularul nipon. Un

fel de Belle Époque japoneză, înainte de revenirea naţionalismului şi a războiului.

Există întâlniri fericite. Dar şi de soiul opus. Pun pariu că, dacă Mariko ar avea de ales din nou, dacă ar trebui să o ia de la capăt, ar merge liniştită pe drumul ei, fata venită din munţi, din orăşelul Nikko, cu oamenii lui cu acele vieţi serbede, meschine şi laborioase. Dar în Tokio, Mariko luase foc. Totul se mişca atât de repede. Inimi, trupuri, nu mai existau interdicţii, priviri bănuitoare, şoapte maliţioase. Nimic altceva decât atmosfera lipsită de griji a unei capitale în plină fierbere, unde se amestecau elemente din toate straturile sociale.

Acolo, la una dintre acele seri într-un music-hall, l-a întâlnit pe viitorul ei soţ, Osamu Suwa, băiat de familie bună, un tânăr medic elegant, foarte îngrijit, de o cultură vastă, exaltat şi el de efervescenţa epocii. Ignorând convenţiile, o ceruse imediat în căsătorie. Cei doi martori au fost fratele lui Osamu şi un vag prieten al lui Mariko. Nicio lacrimă de bucurie, nicio floare, nicio îmbrăţişare, era clar că niciuna dintre familii nu era fericită de această uniune.

La cincisprezece ani de la naşterea singurului lor copil, s-au despărţit. Prins sub apăsarea tradiţiei familiei sale şi, fără îndoială, şi ca urmare a unui gen de egoism, tatăl lui Nejiko alesese să-şi renege soţia pentru o alta, mai în ton cu mediul său.

A putut, oare, această atmosferă familială tensionată să joace un rol în decizia lui Nejiko de a-şi continua studiile în Europa? în jurnalul său, ea nu vorbeşte despre acest aspect.

Şi nici despre familia ei nu mi-a vorbit vreodată.

\

27

Un Stradivarius de la Goebbels

La câteva săptămâni după acest prânz, Nejiko îşi părăseşte familia. Ia mai întâi un vapor spre Marsilia, apoi trenul până la Berlin. Ca o concesie pentru mama ei, nişte adulţi vor avea grijă de Nejiko în timpul traversării.

Prin intermediul companiei de transport maritim, Mariko a intrat în contact cu o familie al cărei fiu, un atlet de top, urma să participe la Jocurile Olimpice de la Berlin. Au luat ceaiul, au luat de trei ori cina împreună şi, odată consolidată încrederea, înţelegerea a fost pecetluită: familia Nishida va avea grijă de fata ei pe toată durata călătoriei.

în ziua cu pricina, o mulţime compactă s-a înghesuit pe chei pentru a saluta plecarea navei. Părinţii ei sunt amândoi acolo. Vremea este mohorâtă. Trei lovituri scurte sparg vacarmul, Nejiko aude trei do major. în acel moment, ea se simte mai aproape de ceea ce o înconjoară. Poartă pantofii noi, din piele, pe care i-a dăruit mama ei, şi cea mai bună rochie de mătase, albastru-deschis, care îi strânge bine şoldurile şi sânii.

N-o slăbeşte din ochi pe mama ei, care arborează un zâmbet forţat.

Nejiko priveşte oraşul care se zăreşte în depărtare, se imaginează, pentru ultima oară, în sala minusculă a Conservatorului din Tokio, apoi în camera ei, unde au rămas jocurile copilăriei şi medaliile câştigate la concursurile muzicale. încearcă să vadă dincolo de oraş, se gândeşte la munţii înzăpeziţi iarna, la peisajul rural somptuos vara, la năduşeala zilei, la câmpii, la ţârâitul insectelor, la verdele strălucitor al câmpurilor de orez şi al trestiilor legănate de vânt. Părinţii ei nu mai sunt acum decât două mici pete întunecate, două fiinţe fragmentate.

3

Devenită prim-solistă la Orchestra Filarmonică din Berlin, Nejiko a cântat, în toate ţările din Europa devastată de război, cu vioara pe care i-a dăruit-o Goebbels.

în Germania şi Austria, a avut privilegiul de a cânta sub conducerea lui Wilhelm Furtwăngler, o consacrare având în vedere faptul că talentul dirijorului de la Berliner Philarmoniker este aclamat în întreaga lume. La radio se difuzează câteva dintre înregistrările pe care Nejiko le tot trimite părinţilor ei: Beethoven, uvertura Coriolan, desigur, dar şi Simfoniile a V-a, a VlI-a şi a IX-a, apoi Brahms, Schubert sau chiar Sibelius.

Un patriot german, dar un spirit liber şi independent, Furtwăngler a refuzat cu încăpăţânare să cânte în ţările cucerite de Wehrmacht, în semn de protest faţă de nazişti.

Lui Goebbels, care se ocupa de orchestră şi care i s-a plâns odată lui Hitler, Fiihrerul i-a răspuns sec:

Un Stradivarius de la Goebbels

„Da, am auzit că unii oameni se plâng de nonconfor- mismul lui. Dar să îşi pună o întrebare: contribuie ei la fel de mult ca el la măreţia Germaniei şi a muzicii noastre? Strălucirea lui o întrece pe cea a acelui pitic austriac care vă place atât de mult... Cum îi spuneţi? Von Karajan?”

în ţările în care a refuzat să cânte, Furtwăngler a delegat conducerea orchestrei fidelului său Hans Knappertsbusch. Cu el, Nejiko a cântat în marile capitale europene: Copenhaga, Stockholm, Malmo, Oslo, Lisabona, Madrid, Budapesta, Roma, Geneva, Paris...

în scrisorile aşternute pe hârtie de propria ei mână, Nejiko le descrie mamei sale, mătuşii Anna şi, mai rar, tatălui său călătoriile sale în Europa devastată de război. Le scrie din compartimentele trenurilor, din cabinele vapoarelor, la birourile minuscule ale camerelor de hotel sau din cabinele de probă, între o repetiţie şi un concert. Din rândurile sale reies sentimente ambivalenţe: mândria pentru viaţa măreaţă pe care o duce, dar şi teama, impresia că şi-a ocupat locul pe nedrept, neliniştile în faţa întâmpinării glaciale pe care i-o fac ceilalţi muzicieni din orchestră.

Să începem cu frica. Primii ani ai războiului au fost unii dintre cei mai buni ai orchestrei, dar în iarna anului 1943, în haosul lumii aflate în plin conflict mondial, sub obuze, bombe, printre clădiri prăbuşite, drumuri distruse, călătoriile şi spectacolele Orchestrei Filarmonicii au fost, citez, eroice. în Germania, toate concertele au fost devansate până la ora 18:00, pentru ca publicul să se poată întoarce acasă înainte de stingere, iar legea prevede acum ca fiecare program

muzical să menţioneze măsurile de siguranţă şi ce trebuie făcut în cazul unui raid aerian.

Printre toate anecdotele pe care Nejiko le povesteşte în scrisorile sale, se numără şi aceea cu privire la ziua în care trenul ei a fost oprit de un sabotaj al căii ferate şi orele de aşteptare care au urmat, în vagonul expus bombardierelor. Pentru a-şi păstra calmul, ea scrie că s-a folosit de o tehnică învăţată în copilărie, care constă în a recita, ca pe un psalm, un cântec popular. în acest caz, Sakura – Cireşii.

„Flori de cireş, flori de cireş, traversând cerul primăverii, cât vezi cu ochii, e ceaţă sau sunt nori? Parfum în aer, haideţi acum, să mergem, să mergem, să vedem, în sfârşit!”

Nejiko ştie ce este frica, dar ceea ce pare să o afecteze cel mai mult este gelozia celorlalţi membri ai orchestrei faţă de ea. Când scrie gelozie, eu cred că se înşală, aş spune că este vorba mai degrabă de resentimente sau de respingere.

La Berlin, când am străbătut oraşul devastat în căutarea ei, l-am găsit pe unul dintre foştii ei colegi de orchestră, o violoncelistă, singura care a fost de acord să-mi vorbească despre ea. Cuvintele ei dure şi directe mi-au rămas în minte. Felul ei dispreţuitor de a vorbi despre această recrutare politică, şi toate acele voci care şopteau că Goebbels i-ar fi impus-o lui Furtwăngler pe Nejiko pentru că acesta refuzase să participe la concertul care sărbătorea ziua de naştere a Fiihrerului.

Momentul a şocat, de asemenea. Se pare că Nejiko fusese numită prim-violonistă după moartea celui care era vioara a doua a orchestrei, Alois Ederer, ucis într-un raid aerian britanic în timp ce se întorcea de la un concert susţinut la Viena. „Cum poţi fi atât de naiv, încât să nu înţelegi

că această nominalizare a fost un simbol, gândită la cel mai înalt nivel?” a spus violoncelista.

în străinătate, dezaprobarea al cărei obiect îl constituia Furtwăngler a devenit din ce în ce mai virulentă. în presă, muzicienii şi intelectualii evrei se arătau supăraţi că un artist atât de talentat se poate compromite alăturându-li-se naziştilor. Chiar dacă a păstrat cu abilitate distanţa, în special în alegerea programelor muzicale, simplul fapt de a rămâne dirijor al Filarmonicii din Berlin este, pentru editorialişti, o decizie inacceptabilă, care atrage după ea răspunderea morală. Desigur, Furtwăngler s-a opus întotdeauna expulzării muzicienilor evrei din orchestră, dar niciodată nu a avut câştig de cauză.

Dirijorul nu o arată, dar criticile îl zdruncină în cel mai înalt grad. într-o zi, Nejiko ajunge mai devreme la o repetiţie în Berlin. Intră fără să facă zgomot şi îl găseşte singur, în sală, ocupat să-şi citească corespondenţa. Furtwăngler, care nu a văzut-o încă, pare furios, râgâie, apoi mototoleşte o scrisoare, o face ghem şi o aruncă de perete cu toată puterea. Atunci o descoperă pe Nejiko. El ezită, apoi i se adresează ca şi cum ar vorbi încă singur:

„Este atât de greu de înţeles că preocuparea mea nu este aceea de a promova regimul nazist, ci doar de a păstra vie, cât mai mult posibil, muzica germană? Nu pot să-mi abandonez ţara în cea mai adâncă mizerie. Să plec, ar fi o fugă ruşinoasă. La urma urmei, sunt german, indiferent de ceea ce se poate crede despre asta în străinătate, şi nu regret că am continuat să conduc această orchestră pentru poporul german.”

La finalul repetiţiei, după ce Furtwăngler a părăsit sala, Nejiko recuperează discret ghemul de hârtie şi descoperă aceste rânduri:

Stimate domnule Furtwăngler,

Mulţi spectatori obişnuiţi vor renunţa la plăcerea de a vă asculta. Vă considerăm ca fiind unul dintre cei mai remarcabili reprezentanţi ai vieţii muzicale germane, dar sunteţi, în acelaşi timp, simbolul unei naţiuni a cărei politică ameninţă grav cultura noastră [...].

în acea seară, Nejiko şi-a notat în jurnalul ei două întrebări, cele două întrebări judicioase pe care instanţa însărcinată cu judecarea cazului lui Furtwăngler şi le va pune ulterior:

Ce rău face el continuând să compună muzică? Cum e posibil să fie acuzat că a făcut muzică şi că a dirijat o orchestră?

Câteva săptămâni mai târziu, ea dă peste un articol din presa germană care denunţă propaganda anglo-saxonă. Jurnalistul citează din London Daily Sketch: Acum, artiştii şi politicienii ştiu că Berliner Philarmoniker nu vine în ţările noastre cu gânduri pacifiste. Arta produsă de aceasta serveşte nu numai naziştilor, ci şi spionajului şi activităţilor coloanei a cincea [...].

Comentariul ziaristului nazist: Ce imaginaţie artistică au britanicii astfel încât să creadă că a pune o vioară în mâinile unui spion e de ajuns pentru a face din el un violonist perfect, de prim rang. Poate că serviciile secrete britanice au încercat această metodă? Acesta trebuie să fie

motivul pentru care nu există orchestre britanice de calitate superioară!

Pentru Nejiko, comentariile celor de la Daily Sketch nu au ironia cu care par a fi scrise. Dimensiunea politică a Orchestrei Filarmonicii îi sare brusc în ochi. Ajunge să îşi pună aceleaşi întrebări ca şi colegii ei: oare doar calitatea interpretării sale a fost cea care i-a adus acest loc în Filarmonică sau au existat şi alte considerente, care nu pot fi mărturisite? Ce rol a jucat darul lui Goebbels în numirea ei ca solistă? Şi, în plus, oare nu se află în această poziţie pentru că artiştii talentaţi care au fugit, au demisionat, ca să nu mai vorbim de zvonurile despre cei dispăruţi, trebuiau înlocuiţi cu orice preţ?

Pe măsură ce jurnalul ei se umple, întrebările îi sunt umbrite de remuşcări, în curând de un sentiment de vinovăţie, această raţă amară a îndoielii, cu buzele ei de vermut\

[1] Referire la versul ... le canard du doute, aux lèvres de vermouth..., din Lautréamont, Poésies I.

în franceză, canard (în româneşte rata) are, în plus, următoarele sensuri: I. Nume dat tuturor tipăriturilor care sunt vândute pe străzi, titlurile articolelor senzaţionale fiind strigate, în gura mare, de către vânzători. 2. Bucăţică mică de zahăr înmuiată în ţuică. 3. Ştiri false şi cel mai adesea absurde; se spune mai ales despre poveştile de acest gen inserate în ziare, (n.r.)

4

Primele zile ale lui Nejiko alături de vioara ei Stradivarius sunt euforice. Instrumentul o uimeşte. Imediat ce a deschis cutia, un zâmbet imens i-a luminat faţa. Petrece minute lungi contemplând-o, fascinată de eleganţa graţioasă a plăcii de rezonanţă. O mângâie cu extremă precauţie, cu vârful degetului arătător, abia atingând lemnul.

Cu acest instrument, asamblat cu trei sute de ani în urmă, ea trece în revistă o mare parte din repertoriul ei, Mozart, Beethoven, Bach, Schubert şi chiar Mendelssohn, pe care are grijă să îl cânte foarte încet, cu ochii închişi, ca şi cum concentrarea interioară ar ajuta-o să se strecoare în muzica interzisă pentru a aprecia sunetul viorii sale. Nejiko îşi testează instrumentul, îl încearcă, trece de la pianissimo la fortissimo, apoi din nou la pianissimo, forţându-i limitele, partea superioară a corpului se balansează, se îndoaie, se mişcă în toate direcţiile într-o mişcare suplă şi rotundă.

Un Stradivarius de la Goebbels

Oficial, atunci când răspunde reporterilor sau când Oshima sau Gerigk îi pune o întrebare, Nejiko spune întotdeauna că armonia dintre ea şi vioara ei este perfectă. Dar, în realitate, grefa nu prinde. în primele zile, ea i se destăinuie doar confidentei sale, mătuşa Anna. într-o scrisoare lungă şi alambicată, îi relatează faptul că, spre deosebire de vioara anterioară, pe care degetele ei se mişcau fără efort, acest Stradivarius o blochează, mişcările ei sunt mai puţin vii, mai puţin precise, ca şi cum instrumentul i-ar înfrâna amploarea gesturilor.

Această vioară pare vie, scrie ea. Este imposibil să o faci să scoată un sunet pe care nu vrea să-l scoată.

Răspunsul pe care l-a primit câteva săptămâni mai târziu o linişteşte, fără să o ajute să îşi rezolve problema.

Copilul meu,

Cu timpul, totul se va rezolva. Pas cu pas, tu şi vioara ta vă veţi îmblânzi una pe cealaltă. Modulează-ţi uşor felul de a cânta pentru a te adapta la ea. Cât desprefaptul că are o viaţă, nu mă îndoiesc nicio clipă: imaginează-ţi prin câte a trecut în toţi aceşti ani... Trebuie să te confrunţi cu ea conştientă fiind de maturitatea ei. Fă-o cu modestie şi cu umilinţă şi totul va veni de la sine.

Pe 30 ianuarie 1944, Nejiko a fost supărată de un incident. I-a dedicat câteva pagini în jurnalul ei. în timpul unui turneu al orchestrei în Elveţia, în mijlocul unei repetiţii la Victoria Hali, din Geneva, Hans Knappertsbusch întrerupe brusc orchestra, spunându-i lui Nejiko să facă în aşa fel încât să-şi

controleze vioara pe ritmul mai lent necesar. Roşie de ruşine şi profund tulburată, Nejiko reuşeşte doar să mormăie câteva cuvinte în apărarea ei. Knappertsbusch aude doar „vioara mea...” şi izbucneşte cu furie:

„Nu-mi pasă de vioara ta şi de tot ce ţine de ea. Eşti în aceeaşi barcă precum toţi ceilalţi de aici. Cel puţin învaţă să respecţi ritmul.”

Umilinţa devine o fisură adâncă, o fragilitate care nu o părăseşte niciodată. Nejiko se simte demascată de acest dirijor impetuos, care are plăcerea de a provoca regimul nazist. La el, strălucirea zdrobeşte prostia. Knappertsbusch nu este privit cu ochi buni de Goebbels, dar lui nu-i pasă. în mod categoric, sub nasul ministrului Educaţiei, Poporului şi Propagandei, în ciuda legilor naziste, refuză sistematic să cânte Horst Wessel Lied, acel cântec oficial al SA[1]. Nu numai că această melodie inspirată dintr-o operă îi pare penibil de caraghioasă, dar versurile îl irită, steagul sus, rândurile strânse...

Hitler însuşi s-ar fi arătat mişcat de această bravadă în faţa lui Goebbels, dar Knappertsbusch este un electron liber, un iconoclast charismatic, protejat de Furtwăngler. Un intangibil care şi-a permis chiar să ia în derâdere propunerea lui Goebbels de a le oferi muzicienilor săi instrumente valoroase:

„Domnule ministru, muzica nu este ca un război. Spre deosebire de Wunderwajfe-ul domniei voastre, în domeniul nostru nu există arme miraculoase. Doar muzicienii au putere, nu şi instrumentele lor.”

[1] Sturmabteilung – Divizia de Asalt (n.r.)

Un Stradivarius de la Goebbels

De când Knappertsbusch a luat-o la rost în public, nu trece o zi fără ca lui Nejiko să nu-i umble prin minte tot felul de reacţii negative.

Sunt eu, oare, demnă de acest instrument? Sunt eu demnă de el?

Uneori, se trezeşte cu o tresărire şi are mereu acelaşi coşmar: urcă pe scenă, trece arcuşul pe coarde şi nu se întâmplă nimic. Fără sunet. Nu cântă nicio notă. în visul ei, publicul devine nerăbdător, râde şi apoi începe să o huiduie.

în această perioadă, i-a trimis zeci de scrisori disperate mătuşii sale Anna, povestindu-i, una după alta, despre sentimentul de dezrădăcinare şi despre neputinţa de a cânta la vioară, în ciuda nesfârşitelor sesiuni de repetiţii care au făcut să îi reapară sub bărbie un semn ca buricul degetului mare, aşa ca atunci când era copil.

Draga mătuşă Anna! în arhivele ruseşti şi japoneze se pot găsi multe informaţii despre această mamă a violoniştilor japonezi, care a primit medalia pentru merite muzicale şi pedagogice. Fiică a unei muziciene şi a unui bancher din nobilimea rusă, Anna Bubnova a primit o educaţie muzicală temeinică şi a absolvit prestigiosul Conservator din Sankt Petersburg. După ce a devenit o violonistă renumită, a întâlnit un japonez care studia zoologia la Moscova, Shunichi Ono, de care s-a îndrăgostit. După căsătorie şi după Revoluţia din 1917, au ales să fugă în Japonia, unde Shunichi a devenit un faimos zoolog şi traducător de literatură rusă.

Iniţial, pentru a se ţine ocupată, Anna a înfiinţat o şcoală pentru a le prezenta copiilor japonezi muzica europeană. Deschisă în casa ei şi botezată „Lulilo”, şcoala a depăşit, în scurt timp, cadrul sufrageriei ei şi a pregătit generaţii de

tineri muzicieni, inclusiv pe fiica fratelui soţului ei, Nejiko. în 1930, moartea singurului ei fiu a spulberat-o pe Anna, inclusiv căsnicia ei. S-a dedicat în întregime vocaţiei sale, rămânând, în acelaşi timp, foarte apropiată de Nejiko. Sora ei pictoriţă, Varvara Bubnova, care până atunci rămăsese în Rusia, i s-a alăturat şi a trezit în Nejiko interesul pentru o altă artă decât muzica, litografia.

Originile ruseşti ale mătuşii sale au avut, evident, o mare influenţă asupra capacităţii lui Nejiko de a se familiariza cu învăţarea unei arte străine. Ceea ce părea firesc pentru Anna, dedicată din copilărie viorii şi muzicii clasice, era teribil de dificil pentru un copil din Orientul îndepărtat, a cărui ureche era familiarizată cu o gamă muzicală şi un ritm total diferite. Mătuşa ei îi spunea adesea că a învăţa să cânte la vioară este ca şi cum ai învăţa o limbă străină:

„Cel mai bun mod de a o absorbi este să îi asculţi sunetele şi ritmul, dar mai ales să ştii să îi citeşti literatura.”

Ştia ceva despre asta mătuşa Anna, care cunoştea perfect japoneza, dar şi rusa şi franceza. Ea a fost cea care a împins-o pe Nejiko să înveţe franceza la vârsta de treisprezece ani, fără îndoială în ideea de a-şi trimite nepoata să îşi completeze educaţia cu Kamensky, la Paris.

Nejiko, îmbrăcată în uniformă şcolară, şi-a petrecut primii ani de studii cu mătuşa ei. Anna s-a inspirat din regulile pedagogice ale Conservatorului din Sankt Petersburg, a căror caracteristică este de a face gestul cât mai liber şi mai natural posibil. Ea a învăţat-o pe Nejiko să dea întâietate braţului drept. Arcuşul trebuie să fie condus în mod riguros, braţul relaxat, ca şi cum ar fi aşezat în aer, omoplatul liber, umărul suplu, fără niciun pic de tensiune, de la rădăcina părului până la vârful unghiilor. La vârsta de şapte

ani, Nejiko este capabilă să interpreteze Visul unei nopţi de vară, de Mendelssohn, cu o măiestrie tehnică perfectă.

La zece ani, mătuşa ei consideră că este timpul ca ea să studieze cu un alt profesor. O îndrumă spre Nakajima Tazuruko, un tânăr amabil, înalt şi zvelt, cu fruntea înaltă, măsurat în mişcări, calm şi manierat, îmbrăcat în stofe de calitate. Metodic şi precis, Tazuruko îşi concentrează exerciţiile pe repertoriul lui Anton Dvorak, în special pe Concertul pentru vioară, precum şi pe Haydn şi, mai neaşteptat pentru Nejiko, pe Pergolesi.

Iar când Tazuruko simte că şi-a terminat treaba cu Nejiko, Alexander Mogilevsky[1] îi ia locul. La el se înţelege că tehnica primează în faţa tuturor lucrurilor. El nu vorbeşte niciodată despre interpretare şi îi impune lui Nejiko sute de ore de game şi de exerciţii. în jurnalul său, Nejiko descrie această perioadă ca fiind cea mai plictisitoare, cea mai obositoare şi cea mai puţin plăcută pe care a trăit-o vreodată. Dar tot ea recunoaşte, într-o scrisoare, că progresele sale tehnice au fost considerabile, că a învăţat să se concentreze asupra propriei performanţe, să nu se mişte, să-şi mascheze emoţiile.

într-o seară, la finalul unei lecţii, Mogilevsky îi spune că a terminat cu ea. Nu este nevoie ca ea să se întoarcă a doua zi. îi urează succes şi o salută aşa cum face la fiecare lecţie. Acesta este chiar momentul în care mătuşa Anna îşi pune în aplicare planul. Reuşeşte să o convingă pe mama lui Nejiko să o lase pe aceasta să plece să-şi completeze studiile la Paris.

în cazul lui Kamensky, lucrurile iau o altă întorsătură. Nejiko este încurajată să cânte aşa cum îi place cel mai mult

[1] Alexander Mogilevsky (1885-1953), violonist de concert clasic şi dirijor al trupei de la Kremlin a ţarului Nicolae al II-lea (n.r.)

şi cu sentiment Studiul gamelor continuă, dar nu mai mult de o oră pe zi. Kamensky nu spune niciodată ce gândeşte, singurul indiciu pe care îl are Nejiko este atunci când o mută la un exerciţiu mai dificil.

într-o după-amiază din septembrie, cu puţin timp înainte ca Germania să invadeze Franţa, Nejiko s-a împiedicat de motivul unei piese la care lucrau de săptămâni întregi. Kamensky îşi scutură capul. „Haide, haide.” Apoi o interpretează el însuşi. Nejiko devine agitată.

— Ce? a spus Kamensky simulând îngrijorarea. Am cântat prost?

— Este atât de frumos. Aş vrea atât de mult ca degetele mele pe coarde, braţul meu cu arcuşul să fie ca ale dumneavoastră... Când cânt, am impresia că ating un zid, ca şi cum corpul meu ar fi incapabil să se răsucească sau să se relaxeze ca al dumneavoastră...

Kamensky îşi lasă vioara lângă pupitru şi, spre surprinderea lui Nejiko, o apucă părinteşte de braţ pentru a o duce spre fereastra sălii Conservatorului din Paris.

— E în regulă, spune el, foarte puţini muzicieni ajung în punctul în care îşi dau seama că există un zid.

Intimitatea fizică cu maestrul a făcut-o pe Nejiko să roşească. Acest gest era atât de neobişnuit pentru profesorul ei. Părea să însemne că ea dobândise un nou statut.

— Deci există un zid, repetă ea.

Kamensky a rămas tăcut câteva minute bune, apoi a continuat:

— Odată ajuns acolo, fiecare muzician trebuie să-şi găsească propriul drum. Niciun profesor nu te va învăţa care este acesta.

în faţa confuziei lui Nejiko, el adaugă, pur şi simplu:

41

Un Stradivarius de la Goebbels

— Restul vi se dezvăluie fără explicaţii. Aţi auzit de Spinoza? Mintea şi trupul sunt una, iar în cazul nostru, ele sunt una pentru a pregăti şi asambla notele în muzică. Cu timpul, devenim cu toţii mistici... Uitaţi-vă la această vioară Stradivarius a mea, nu o mai separ de corpul şi de mintea mea. Ele sunt atât de strâns legate, încât mi-ar fi greu să vă spun care dintre cele trei mă ghidează în performanţa mea...

5

Tinerii muzicieni posedă, în acest sens, o intuiţie, dar maeştrii lor au certitudinea: viorile au suflet, dar au şi memorie. O memorie în sensul propriu: lemnul trăieşte, lucrează, înregistrează sunete şi emoţii. Le absoarbe, se impregnează cu ele, le integrează până într-atât încât instrumentul se comportă într-un mod singular la o piesă cântată de sute de ori.

Memoria viorii Stradivarius se regăseşte în ceea ce i-a scris mătuşa Anna şi o bântuie pe Nejiko. într-o noapte, cu puţin înainte de miezul nopţii, un gând îi luminează mintea. Ce-ar fi dacă i-ar cere sfatul fostului ei profesor? La urma urmei, Boris Kamensky trebuie să fi avut probleme similare cu instrumentul său. Poate că ar fi dispus să-i spună secretul măiestriei sale sau măcar să-i dea câteva recomandări?

A trecut cu jumătate de oră de miezul nopţii în acest 4 februarie 1944, dar Nejiko nu stă pe gânduri nicio secundă.

43

Un Stradivarius de la Goebbels

Nici măcar nu se oboseşte să se îmbrace călduros. Afară este un frig năprasnic. Ea părăseşte strada Saint-Louis-en-l'île şi traversează Sena. Deasupra fluviului, vântul amestecat cu umezeala o face să tremure. Câţiva soldaţi patrulează în depărtare, ea grăbeşte pasul, trece Quai de la Tournelle, intră pe strada Cardinal Lemoine şi o ia la dreapta pe bulevardul Saint-Germain, unde locuiesc soţii Kamensky. Totul este tăcut în jurul ei. Nu este în starea ei normală, vederea îi este înceţoşată. Aproape că reuşeşte să distingă umbrele şi luminile lămpilor de stradă care îi marchează drumul. Când ajunge la intrarea conacului, sună frenetic la sonerie.

Soţia stăpânului, Ksenia Vladimirovna, o femeie impunătoare, cu o faţă rotundă, îi deschide uşa, speriată. Trebuie spus că înfăţişarea lui Nejiko este înspăimântătoare, mai ales la această oră, cu ochii ei ieşiţi din orbite şi privirea de nebună. Dacă nu ar fi cunoscut-o deja, Ksenia ar fi putut crede că e dementă. Kamensky soseşte câteva secunde mai târziu, îmbrăcat în grabă, cu mustaţa zburlită. E într-o dispoziţie proastă, o întrerupe pe Nejiko atunci când aceasta începe să vorbească în grabă, atrăgându-i atenţia asupra orei vizitei. După miezul nopţii se dă stingerea. Dar, încurcându-se în scuze, tânăra reuşeşte să-l convingă că este o chestiune de maximă importanţă. Kamensky o invită în salon, în timp ce Ksenia, în halat, le pregăteşte ceaiul.

Doar uitându-se fix la unduirile aburilor deasupra ceştii, Nejiko reuşeşte să se liniştească. Respirând adânc, începe un lung monolog despre originea tulburării care o frământă de şase luni încoace. Şi dumneavoastră, domnule profesor, v-a luat mult timp să vă îmblânziţi vioara dumneavoastră Stradivarius? Există o tehnică, un remediu care să mă ajute?

Kamensky o ascultă fără să scoată un cuvânt, perplex. Când ea se opreşte, în sfârşit, el rămâne tăcut câteva minute. Privind în gol, el fixează un motiv pe perdelele imense din sufragerie. Tânăra Nejiko a progresat atât de repede datorită tăriei sale de caracter, a sârguinţei sale în muncă. Ia în mână ceaşca, bea câteva înghiţituri mici şi, în cele din urmă, îi spune încet:

— Nejiko, vă amintiţi ultima dată când am lucrat la nuanţe? Cei slabi şi cei puternici? Lent şi rapid? Cu cât sunetul este mai puternic, cu atât urechea percepe mai puţin nuanţele, subtilităţile sale. în schimb, cu cât cânţi mai jos, cu atât mai mare este puterea de separare.

Nejiko dă din cap fără să spună nimic, îşi aminteşte uimirea ei când Kamensky făcea o muzică atât de pură, atât de sensibilă, stăpânind nuanţele.

— Odată, continuă Kamensky, mi-aţi spus că v-ar plăcea să cântaţi ca mine. Vă amintiţi ce v-am spus? V-am răspuns că nu asta era ideea. Că aţi avea o tehnică la fel de bună ca a mea, şi poate chiar mai bună, dar apoi ar fi doar o chestiune de sensibilitate. Asta e dincolo de muzică, Nejiko. Dacă această vioară vi se împotriveşte, atunci aflaţi care a fost trecutul ei, învăţaţi să o cunoaşteţi... Cine au fost proprietarii ei anteriori, cum cântau...? Nu poţi cânta decât cu răceală la un instrument a cărui viaţă trecută nu o cunoşti.

Nejiko îi soarbe cuvintele fără să le înţeleagă. Se teme că secretul îi scapă, o copleşeşte un val de întrebări.

— Mătuşa mea Anna mi-a povestit despre asta. Dar nu prea înţeleg, domnule profesor. Ce legătură este între mine şi întâmplările prin care a trecut înainte această vioară?

— Fiecare instrument, chiar şi cel care nu este perfect, vibrează într-un anumit fel pe o lucrare pe care a cântat-o deja.

Nu numai că a păstrat ritmul şi viteza cu care o cânta maestrul său anterior, dar şi sentimentele pe care le-a pus în ea.

— Dar atunci, nu voi putea niciodată să-i impun propria mea muzică? Sentimentul meu?

Pentru prima dată, Kamensky zâmbeşte.

— Dacă îl cunoaşteţi pe fostul proprietar, acest lucru ar trebui să vă ajute. în caz contrar, depinde de dumneavoastră să înlăturaţi zidul de care vă loviţi. Nu-i veţi putea impune nimic acestei viori. Trebuie să învăţaţi să vă simţiţi reciproc sufletele.

Ea abia dacă s-a mişcat din loc. Kamensky se află deja în picioare, în mijlocul sufrageriei, gata să o însoţească afară, iar ea întârzie să se ridice. Văzând primele lacrimi pe chipul lui Nejiko, Kamensky, înţelegător, îi recomandă să se vadă cu lutierul-acordor de viori de pe strada Roma nr. 56. Şi, imediat, pare să regrete.

„Spuneţi-i că v-am trimis eu. Şi să nu spuneţi despre el nimănui, mai ales faimosului Gerigk.”

6

T a Paris, în primele luni ale anului 1944, tensiunea este -Lipalpabilă peste tot. La nivelul meu modest, pot confirma acest lucru. La sugestia prietenului meu Jean Vérines, cu care intrasem, înainte de război, în formaţia muzicală a poliţiei locale de la Prefectura de Poliţie din Paris, m-am alăturat reţelei de Rezistenţă Saint-Jacques. De la filiala noastră principală, Place de la République, mă ocup de planificarea atacurilor cu grenade, de detaşamentele armatei germane sau de garajele şi hotelurile rechiziţionate de nazişti. îmi dedic toată energia pentru a face bombe artizanale, muzica nu mai este nici măcar un hobby. Nu-mi pot imagina presiunea pe care trebuie să o fi exercitat Oshima pentru ca Nejiko să părăsească Parisul.

Pentru a-şi întări hotărârea de a rămâne cu orice preţ aici, Nejiko are doi susţinători puternici, Knappertsbusch şi Gerigk. Primul, din indiferenţă: cum nu practica repetiţii colective înainte de spectacole, Knappertsbusch nu vedea nicio problemă ca Nejiko să locuiască la Paris

între turneele orchestrei. Al doilea, din calcul: cu Nejiko la Paris, Gerigk putea stabili o legătură directă cu ambasadorul japonez care, potrivit unui zvon persistent, se bucura de încrederea absolută a lui Hitler. în fiecare săptămână, îi trimite o telegramă lui Oshima pentru a-i da veşti despre Nejiko şi pentru a-l linişti cu privire la situaţia din Paris.

într-o seară, Gerigk insistă să o ducă pe Nejiko la ceremonia de decernare a premiilor de la primul concurs de muzică Long-Thibaud. Tânăra nu este încântată de această idee, dar când află că prietena ei Michèle Auclair este câştigătoarea, până la urmă este de acord.

în maşina care îi duce la teatrul de pe Champs-Élysées, Gerigk face o analiză mascată a situaţiei internaţionale. Nu o spune pe de-a dreptul, dar Germania nazistă este în defensivă peste tot. Laţul se strânge. Aliaţii sunt cei care fac muzica pe toate teatrele de operaţiuni. Pe frontul de est, după victoria de la Stalingrad, Armata Roşie a făcut progrese şi a redobândit controlul asupra Leningradului încă din ianuarie. în Atlantic, maşina de război germană părea, de asemenea, să se blocheze, astfel încât o debarcare aliată era acum o chestiune de actualitate.

Nejiko ascultă monologul lui Gerigk fără să-i acorde atenţie. Ea lasă războiul în seama bărbaţilor, a lui Oshima, Gerigk, Goebbels. Ea s-a convins că orice ideologie este, în esenţă, imperialistă şi nu a căutat niciodată să aprofundeze subiectul. Războiul ei este mult mai personal, mai obsesiv: îmblânzirea acelei blestemate de viori. Să o facă să se plece în faţa ei, să o dreseze, să o înrobească.

Neputinţa ei o cufundă pe Nejiko într-o stare permanentă de melancolie, care îi afectează starea de spirit până într-atât încât nu mai poate ascunde singurătatea care o striveşte. Ar avea nevoie să regăsească locuri familiare, pe mătuşa Anna, pe cei cărora să le poată împărtăşi suferinţa, în timp ce aici, în acest oraş în care insistă să rămână, nu are cu cine să vorbească.

Dincolo de geamul din spate al maşinii, Parisul îi trece prin faţa ochilor, faţadele haussmanniene[1], platanii şi castanii fără frunze, copertinele din pânză ale cafenelelor, indicatoare luminoase care împânzesc bulevardele şi intersecţiile. Este ora 17:30, iar o noapte geroasă a învăluit deja oraşul. O linişte grea domneşte acum în habitaclul maşinii. Şoferul conduce încet, traversează Sena pe podul Concorde, lasă în urmă clădirea Adunării Naţionale pe care flutură arborat steagul nazist. în Place de la Concorde, măsurile de securitate au fost întărite în faţa Hotel de Crillon, sediul guvernatorului militar al Parisului şi al Feldgendarmerie. Peste tot în oraş, atmosfera s-a schimbat. Soldaţi germani sunt asasinaţi în mijlocul Parisului, camioanele militare sunt luate drept ţinte. Chiar şi chipul lui Gerigk este mai încruntat decât de obicei, mai încordat. Frica a trecut în cealaltă tabără.

[1] Georges-Eugène, Baron Haussmann a fost un urbanist francez, al cărui nume este asociat cu reconstrucţia Parisului. S-a născut la Paris, într-o familie protestantă, de origine germană, din Alsacia. Arhitectura haussmanniană se referă la stilul parizian prin excelenţă al arhitecturii secolului al XIX-lea, cu o înfăţişare tipic neoclasică. Aceasta defineşte încă Parisul şi atracţia pe care o stârneşte a făcut din această capitală unul dintre cele mai vizitate şi mai iubite oraşe din lume. După moda urbanistică haussmanniană s-au construit o serie de oraşe europene. Bucureştiul, capitala României, precum şi Clujul au beneficiat de construcţii bazate pe planurile pariziene ale lui Haussmann, respectiv bulevardul Magheru, din Bucureşti şi actuala stradă Iuliu Maniu din Cluj. (n.r)

49

Un Stradivarius de la Goebbels

Şoferul opreşte în faţa teatrului. îmbrăcaţi în ţinute de gală, Gerigk şi Nejiko se îndreaptă spre holul maiestuos, unde sunt întâmpinaţi de violonistul Jacques Thibault, unul dintre cei doi iniţiatori ai evenimentului. Afabil, el le explică faptul că tocmai s-a întors dintr-un turneu în Germania, făcut prin intermediul lui Furtwăngler, la Hamburg, Leipzig, München şi Stuttgart. Unii muzicieni evită cu grijă micul grup, trebuie spus că nu-l apreciază pe Gerigk: un simplu muzicolog, un teoretician al muzicii, un artist ratat care nu va fi niciodată capabil să însufleţească un instrument. Muzica este o emoţie, nu o mecanică. Gerigk este doar un mecanic al muzicii. în cel mai bun caz, un contabil. El numără, clasifică, spionează, listează, denunţă, sortează, dar să cânte, nu va reuşi niciodată.

Puţin mai sus pe scări, Nejiko a văzut-o pe Michèle Auclair, câştigătoarea premiului întâi la vioară, prietena cu care a urmat cursurile lui Kamensky la Conservatorul din Paris, în 1938. Se salută, încântate să se întâlnească din nou:

— Felicitările mele pentru acest premiu, Michèle.

— Dacă ai fi concurat, tu ai fi fost aceea care l-ar fi câştigat!

— Nu vorbi prostii, râde Nejiko. îţi aminteşti când profesorul Kamensky m-a învăţat să cânt la vioară de la zero? Spunându-mi că postura mea nu era bună, nici modul meu de a ţine instrumentul!

— Da, dar erai atât de hotărâtă...

— E adevărat... Iată-mă din nou aici, astăzi, luând-o de la capăt cu această vioară care mi-a fost oferită... N-am spus-o cu adevărat până acum, dar mă apasă greu...

La menţionarea viorii Stradivarius, Michèle tace o clipă, ca şi cum ar încerca să găsească formularea potrivită pentru

cuvintele pe care urmează să le rostească. Asigurându-se că nimeni nu o poate auzi, şopteşte:

— Fereşte-te de Gerigk! Se spune că este însărcinat cu confiscarea tuturor instrumentelor muzicale ale evreilor înainte ca aceştia să dispară.

Nejiko o ascultă fără să tresară, cu faţa lipsită de expresie.

— Cu mult înainte de război, continuă Michèle, a scris un lexicon al muzicienilor evrei. Acest repertoar este folosit astăzi ca bază pentru persecuţia lor.

Un vârtej de admiratori veniţi să o felicite o ia cu el pe Michèle, iar Nejiko nu va mai şti nimic despre ea.

Puţin mai târziu, se trezeşte aşezată în rândul întâi, lângă Gerigk. Ea are douăzeci şi trei de ani, el, treizeci şi opt. Cuvintele prietenei sale încă îi mai răsună în urechi. Şi dacă toate acele insinuări sunt adevărate? Knappertsbusch însuşi a insistat ca niciun muzician să nu accepte o donaţie de instrumente din partea regimului. Mai sunt şi toate împunsăturile tovarăşilor săi de orchestră. Şi acum prietena ei, Michèle Auclair... Se simte neliniştită. Avea visuri mari când a venit la Paris şi totul merge prost de când cu acest cadou de la Goebbels. Este copleşită de dezolare. în timp ce Michèle urcă pe scenă pentru a interpreta Concertul pentru vioară în la major de Mozart, ea se apleacă încet spre Gerigk şi îi şopteşte, cât mai rece cu putinţă:

„Vioara mea este a unui evreu?”

Fără să-şi întoarcă privirea de la scena pe care se instalează Michèle, Gerigk răspunde fără să clipească, simulând amuzamentul:

„Ce imaginaţie bogată aveţi! Ar trebui să scrieţi romane, draga mea!”

51

7

Prolog la a patra ediţie a Dicţionarului evreilor în muzică, coordonat de dr. Herbert Gerigk, Editura Bernhard Hanefeld, 1944.

Am reuşit să îndepărtăm din viaţa noastră culturală şi muzicală toate elementele evreieşti. Reglementări stricte şi clare au făcut ca tuturor evreilor să le fie interzise orice reprezentaţie, producţie sau publicaţie şi să fie privaţi de orice paternitate artistică. Compozitorii evrei au, cu toţii, un punct comun: respectă regula rasei lor, ceea ce îi determină, invariabil, să încalce legile armoniei polifonice pentru care nu au nicio afinitate. Prezentul lexicon are o mare autoritate. Noi nu intenţionăm să perpetuăm opera evreilor, ci, dimpotrivă, să eradicăm, cât mai repede posibil, orice urmă a acesteia din viaţa noastră culturală şi intelectuală. Va fi un proces lung şi dificil, pentru că sunt maeştri ai înşelăciunii şi ne putem teme că unii dintre ei au reuşit să se fofileze prin ochiurile plasei. Să fim vigilenţi!

53

Un Stradivarius de la Goebbels

Die Musik, numărul din februarie 1944, editorial de Herbert Gerigk, redactor-şef.

Este strict interzis să se cânte orice formă de jazz influenţată de stilul american sau orice altă muzică aflată în conflict atât de flagrant cu moştenirea culturală germană. Acest lucru se aplică, de asemenea, oricărui spectacol muzical care exprimă degenerarea prin intermediul unei muzici de fundal distorsionate fizic, al unor melodii vocale decadente sau al unor exhibiţii de joasă speţă.

Articol de dr. Herbert Gerigk în Musik im Kriege, o revistă distribuită de Oficiul pentru Muzică, sub conducerea lui Alfred Rosenberg (extrase).

Arnold Schonberg: Un părinte biciuitor al muzicii, amator de nihilism şi dezintegrare.

Giacomo Meyerbeer: Frivolitate, cinism, erotism.

Jacques Offenbach: Compozitoraş de operete.

Cari Goldmark: Abordare superficială a tuturor aspectelor legate de stil. Kitsch supraevaluat.

Raport de evaluare profesională a lui Herbert Gerigk întocmit de către Alfred Rosenberg.

De-a lungul anilor, dr. Gerigk a dat dovadă de o perseverenţă admirabilă în combaterea forţelor subversive care acţionează în viaţa noastră muzicală, contribuind la eliminarea multor dintre obstacolele asociate cu starea de spirit. A ştiut întotdeauna să menţină coeziunea dintre muzică şi ideologia germană, iar recunoaşterea sa în lumea muzicală este binemeritată, având în vedere calitatea numeroaselor sale articole publicate.

8

Martie 1944. Americanii fac progrese rapide în Pacific, în drumul său spre Insulele Mariane, flota americană încercuieşte şi blochează mai mulţi atoli şi un număr de arhipelaguri pentru a le transforma în aerodromuri de pe care avioanele B-59 să poată bombarda Imperiul Soarelui Răsare. Situaţia trupelor japoneze de pe insulele izolate este disperată. Cartierul general imperial din Tokio le condamnă, interzicând orice capitulare: „Nu supravieţuiţi în ruşine ca prizonieri. Muriţi ca să nu lăsaţi în urmă o ruşine”. Ofiţerii şi soldaţii japonezi respectă ordinele şi recurg chiar la canibalism pentru a supravieţui. în Noua Guinee, aceştia ucid, jupoaie şi mănâncă populaţia locală, precum şi pe unii dintre prizonierii de război americani, pe care îi numesc „porci albi”, cu referire la porcii negri asiatici, atât de delicioşi atunci când sunt rumeniţi la proţap. Soldaţii japonezi frig părţile cele mai consistente, cele cu mai multă carne, în special pulpele. Ei nu se dau înapoi şi prăjesc creierii şi ficaţii.

55

Un Stradivarius de la Goebbels

La fel ca şi Imperiul Japoniei, Nejiko este într-o stare proastă. Este chinuită, slăbită din punct de vedere fizic. Nu mai mănâncă. într-o zi, când o vizitează, Gerigk încearcă să o preseze spunându-i povestea acelor soldaţi singuratici şi înfometaţi. El conchide sec, pe tonul său sfătos: „Cel puţin ei nu fac atâta tam-tam pentru a se hrăni!”

Nejiko se află la cel mai scăzut nivel. îşi anulează, rând pe rând, turneele cu Filarmonica. La un moment dat, de absenţele sale află Oshima, care îi trimite o telegramă şi un emisar. Oga Koshiro, consilier special al ambasadorului şi un om de încredere, moşteneşte această misiune ciudată. Vine de la Berlin cu trenul. De la Gara de Est, ia linia 5 de metrou şi coboară la staţia Arsenal. Verifică adresa pe care a mâzgălit-o pe o bucată de hârtie şi porneşte spre Sena, umplându-şi din plin plămânii cu aerul proaspăt. Cunoaşte bine Parisul, pentru că a lucrat acolo câţiva ani înainte de a se alătura ambasadei din Berlin.

Mi-l imaginez în această frumoasă zi de martie, după iarna geroasă şi interminabilă pe care a petrecut-o în Germania, plimbându-se liniştit pe bulevardul Henri IV, scăldat în lumina soarelui. De pe Pont de Sully, răsfrângerile soarelui pe Sena îl orbesc. în cele din urmă, se întoarce pe strada centrală a insulei, unde locuieşte Nejiko. Ajuns în faţa clădirii cu pricina, Oga Koshiro îşi face timp să se pieptene în oglinda vitrinei magazinului din apropiere şi se îndreaptă spre lift.

La început iritată de mesajul ambasadorului, Nejiko este mai degrabă intrigată de acest consilier misterios. Avertizată de sosirea lui prin zgomotul uşii, ea îl observă discret pe fereastră în timp ce acesta se află încă în curte. Destul de frumos, distins, elegant, prima impresie este în favoarea lui. Ea îi dă aceeaşi vârstă ca şi lui Gerigk.

Ţinuta lui este de bun-gust: nicio cută pe cămaşa albastră, un costum închis la culoare, dintr-o ţesătură delicată şi o cravată perfect înnodată. Nejiko îşi aranjează propria ţinută în oglinda din hol. Poartă pantaloni de flanelă şi un pulover larg, roşu. Când el sună la sonerie, lui Nejiko îi ia mult timp să deschidă uşa, fiindcă trebuie să descuie trei încuietori, toate cu chei diferite.

Oga Koshiro se înclină uşor, iar Nejiko simte un parfum subtil care îi adie dinspre ceafă, un amestec de cedru şi portocală, bănuieşte ea. Ea îl roagă să se instaleze în sufragerie. Se aşază pe unul dintre cele două fotolii de un verde ca sticla, care stau în faţa canapelei acoperite cu catifea şi cercetează încăperea în timp ce Nejiko pregăteşte ceaiul în bucătăria ei, care este dotată cu „toate facilităţile moderne".

Apartamentul este mare şi frumos decorat, iar tonurile portocalii ale parchetului îi conferă o căldură deosebită. Pe pereţi se află câteva partituri înrămate de Schubert şi Chopin şi o bibliotecă mare, cu geamuri, care conţine o mulţime de cărţi, poate de două ori mai multe decât cele pe care le are în Berlin. Unele sunt în japoneză, dar cele mai multe sunt în franceză. Pe un alt perete, o ramă de tablou îi atrage atenţia lui Koshiro până într-atât încât se ridică în picioare pentru a o examina cu atenţie.

Revenită în salon, Nejiko îi surprinde interesul.

— Nu pot fi sigur, dar cred că este o imprimare cu amprentă uscată pe hârtie groasă de hosho[1], spune el. Muntele Fuji este minunat reprodus. Pot să vă întreb de unde aţi luat o astfel de gravură?

[1] Hârtie produsă manual, cu grade diferite de rugozitate (n.r)

Un Stradivarius de la Goebbels

— Am avut norocul să-l întâlnesc pe artist, un austriac, Fritz Capelan, care a trăit multă vreme în Japonia. în timp ce mă aflam în turneu cu Orchestra Filarmonicii, a venit să mă salute la finalul unui concert, la Viena, şi mi-a oferit-o. Titlul gravurii este Muntele Fuji de pe un câmp pustiu.

— Aş spune cu siguranţă că acest artist face parte din mişcarea shin hanga[1]. Una dintre caracteristicile acestei mişcări este aceea că lasă un loc important peisajelor, ca, de altfel, domnişoară Suwa, şi femeilor frumoase.

Nejiko a roşit la compliment, dar a continuat ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

— Sora mătuşii mele, Varvara Bubnova, o pictoriţă-litograf, m-a iniţiat în această artă. Sunt încântată că vă place această stampă. întotdeauna, Fuji San mi s-a părut irezistibil.

— Eu sunt doar un simplu amator informat. Ajut artiştii din alt curent, cei din sosaku hanga.[2] Stilul este asemănător, dar abordează subiecte mai puţin convenţionale şi lasă mai mult loc pentru exprimarea lor individuală.

— Erudiţia dumneavoastră în materie de muzică este la fel de mare precum aceea în domeniul stampelor, domnule consilier?

— Nu, şi îmi cer scuze... Apreciez muzica şi toată munca dumneavoastră pe care mi-a prezentat-o ambasadorul. La Berlin, am avut de mai multe ori ocazia să asist la concerte

[1] La începutul secolului XX, Watanabe Shosaburo a fost editorul cel mai activ în această mişcare. Mişcarea shin hanga – „imprimare nouă” – a căutat să reînvie, într-un mod contemporan şi extrem de romantic, stampele de tip clasic ukiyo (produse între secolele al XVII-lea şi XX, prin gravură pe lemn, ale căror laitmotive sunt peisajele, scenele istorice sau scene teatrale şi/sau de delectare). Peisajele şi femeile au fost subiectele sale principale, (n.r.)

[2] Sosaku-hanga a fost o mişcare artistică de gravură pe lemn, concepută în Japonia, la începutul secolului XX. (n.r.)

ale Orchestrei Filarmonicii, dar, în ceea ce priveşte muzica, sunt ca şi dumneavoastră cu această gravură, găsesc unele melodii frumoase, altele mai puţin plăcute, fără a putea merge mai departe în analiză.

— Să nu vă pară rău. în artă, senzaţia şi intuiţia primează în faţa analizei.

— Da, dar mă simt foarte prost că am atât de puţine cunoştinţe despre o artă atât de importantă. De aceea, prefer să vorbesc despre biblioteca dumneavoastră decât despre repertoriul dumneavoastră muzical!

Nejiko a râs cu poftă.

— Toată lumea îmi vorbeşte tot timpul despre muzică, de parcă doar pentru asta trăiesc. Cititul este cealaltă pasiune a mea. Mă ţine ocupată. îmi umple momentele de singurătate. De îndată ce am timp liber, mă duc de-a lungul Senei şi mă opresc la fiecare tarabă, aşa că e greu să nu mă întorc cu braţele pline...

— Credeam că am o bibliotecă frumoasă în Berlin... Nu pot concura cu asta. Doar cea din casa mea din Kyoto este mai bine înzestrată.

— Dacă vreţi, vă arăt librăria mea preferată, are întotdeauna cărţi în japoneză. Presupun că nu aţi venit de la Berlin pentru o oră?

— într-adevăr, plec mâine, dar în seara asta iau o masă de afaceri la Lutetia cu nişte ofiţeri germani.

— Ei bine, atunci lăsaţi-mă să vă duc la Café de Flore pentru prânz şi apoi vom merge să ne plimbăm. N-aş vrea să-i puteţi spune ambasadorului că nu v-am primit bine!

— Departe de mine gândul acesta, domnişoară Suwa... Accept cu plăcere această invitaţie. Mă bucur să revăd Parisul într-o companie atât de încântătoare!

Un Stradivarius de la Goebbels

La Café de Flore, Nejiko petrece un moment plăcut cu Oga. îi place bărbatul, chiar dacă este mai în vârstă decât ea. Nejiko îl găseşte cultivat şi amuzant, rafinat şi delicat, cu totul diferit de ceilalţi colaboratori autoritari şi servili ai lui Oshima. Prevenitor, se interesează de sănătatea ei şi nu caută, în niciun moment, să capete veşti despre vioară. Deşi vorbeşte puţin despre el şi rămâne foarte discret, Oga Koshiro îi inspiră încredere şi o linişteşte. în timpul mesei de prânz, ei schimbă impresii despre cultura franceză, cum ar fi obiceiul de a-i saluta pe necunoscuţi. Este imposibil să intri într-o brutărie fără ca un alt client să strige ‚J$onjour, m'sieurs-dames...” Ca să nu mai vorbim de toţi cei care îşi suflă nasul în public sau mănâncă fără jenă în mijloacele de transport în comun. Cât despre acest gust foarte francez pentru contradicţie, care constă în a-l ironiza pe interlocutor, această atitudine este, pentru ei, de neînţeles...

Cu toate acestea, literatura este o modalitate de refacere a imaginii franceze. Nejiko face referire la Gustave Flaubert, Educaţia sentimentală, Madame Bovary, Guy de Maupassant, Bel Ami, dar şi la Jules Verne şi Chateaubriand. La menţionarea acestui ultim nume, Oga a făcut o uşoară strâmbătură. „Ba da!” răspunde ea, râzând. „Şi aproape că l-am uitat pe Victor Hugo. Dar dumneavoastră? Pe care dintre ele aţi păstra-o mereu alături?”

Oga are nevoie de câteva secunde pentru a-şi aminti, înainte de a recita câteva versuri din Baudelaire:

Chaque fleur s'évapore ainsi qu'un encensoir Le violon frémit comme un coeur qu'on afflige Valse mélancolique et langoureux vertige!

Flori îşi topesc fiinţa, abia cădelniţând,
Pe strunele viorii o inimă suspină,
Ca valsul melancolic în vârtejire lină![1]

Oga se împotriveşte, dar Nejiko i-o ia înainte şi plăteşte nota de plată. Afară, vremea este plăcută, aproape neobişnuit de blândă pentru acest anotimp. înainte ca Oga să o conducă acasă, ei fac câţiva paşi de-a lungul cheiurilor Senei.

Nejiko aproape că uită de atmosfera sufocantă care s-a aşezat peste oraş. îi povesteşte lui Oga despre primii ei paşi în Paris, când a ajuns aici, în urmă cu şapte ani. Uimirea ei în faţa Turnului Eiffel, a catedralei Notre-Dame, a Luvrului, a Champs-Elysées-ului, a podului Alexandre III, a Grand Palais-ului... De îndată ce a pus piciorul în acest oraş, a simţit că devine cineva, spune ea. Era aici, hoinărind prin Jardins des Plantes, în cafenele, pe marile bulevarde. Seara, se dusese la Max Linder, pe bulevardul Poissonnière, fără să se teamă să meargă acolo singură sau în compania prietenei sale, cântăreaţa japoneză Yoshiko, care se afla şi ea la Paris. Războiul nu fusese încă declarat. Odată cu stingerea, ea a ieşit în lume din ce în ce mai puţin. Nu mai îndrăznea să iasă singură cu vioara ei. Anul trecut, a văzut un singur film, Adrien, un vodevil dezamăgitor, a cărui calitate era, din fericire, ridicată de un actor deosebit de amuzant şi emoţionant, Fernandel.

în acest moment al conversaţiei, Oga şi Nejiko ajung pe strada Saint-Louis-en-l'île. Abia acum Oga menţionează motivul venirii sale:

[1] Charles Baudelaire, Florile râului şi alte poeme, traducere de Radu Cârneci, Editura Hyperion, Chişinău, 1991 (n.r.)

Un Stradivarius de la Goebbels

— Domnişoară Suwa, suntem îngrijoraţi de turnura pe care o ia războiul în Europa şi am fi mai liniştiţi dacă v-aţi întoarce la Berlin. Ambasadorul ar dori ca mâine să luaţi trenul de întoarcere cu mine, dar, desigur, nu aş vedea nicio ofensă la adresa mea dacă v-aţi mai gândi câteva zile...

Nejiko s-a surprins zâmbind la ultimele cuvinte ale lui Oga, care a adăugat, tot pe un ton glumeţ:

— Cu acest soare strălucitor, nu am ales ziua potrivită pentru a pleda cauza Berlinului! Şi toate astea fără să vă mărturisesc că, în ultimele luni, nu am fost deloc cruţaţi de aviaţia britanică! Dar promiteţi-mi că nu-i veţi spune asta ambasadorului...

— Nu vă faceţi face griji, va rămâne între noi, răspunde Nejiko, amuzată.

în acest moment, Oga are un aer serios şi gânditor.

— Aveţi grijă, Nejiko! Mare grijă! Vremurile sunt tot mai întunecate.

Nejiko se opreşte o clipă înainte de a răspunde încet:

— Vă rog să-l asiguraţi pe ambasador că sunt bine. Profesorul Kamensky m-a sfătuit să mă întâlnesc cu cineva care să îmi rezolve problema. Doar gândul de a merge acolo mă face să mă simt deja mult mai bine, după cum puteţi vedea.

În cele din urmă, Nejiko s-a hotărât să bată la uşa lutie- rului pe care i-l recomandase Kamensky, acelaşi lutier care avea să-mi dea mai târziu atâtea informaţii despre ea, hotărâtoare pentru ancheta mea.

în ziua aceea, ia metroul şi coboară la staţia Havre-Caumartin. Străzile sunt pustii. Un văl de nori se agaţă de orizont. Grăbeşte pasul ca să urce strada Caumartin, strângând şi mai tare, în mâna dreaptă, mânerul cutiei de vioară. O ia repede pe îngusta stradă Provence, se întoarce febril pentru a se asigura că nu o urmăreşte nimeni, trece pe lângă oficiul poştal închis de la colţ şi iese în strada Rome. Nejiko urcă înapoi câteva zeci de metri, încetineşte, se gândeşte că a mers prea departe, se întoarce din drum câteva numere, apoi se răzgândeşte şi o ia în direcţia opusă şi ajunge, în cele din urmă, în faţa unei uşi mari din lemn. îşi trage sufletul, îşi şterge uşoara transpiraţie de pe frunte. O mişcare scurtă a unei perdele de la etajul doi al imobilului de peste drum o face să tremure. Intră în grabă

şi descoperă o curte mare, dreptunghiulară, pavată, înconjurată de clădiri dărăpănate, din piatră şi cărămidă. La parter se află atelierele meşteşugarilor, dintre care multe par abandonate. începe să cadă o ploaie fină. Picăturile, uşoare, se îmbibă în haina neagră de lână a lui Nejiko. Printr-unul dintre luminatoare transpare o lucire slabă. Se apropie şi bate uşor în uşa cu geamuri din sticlă. Aşteaptă câteva secunde, după care bate din nou la uşă, mai tare, până când geamul şi cadrul uşii tremură. Perdeaua din pânză albă de in, care ascunde interiorul, se mişcă imperceptibil, o priveşte un bătrân. Poartă un costum de catifea verde-închis, părul îi este alb, unele dintre firele din sprâncenele lui sunt încă închise la culoare. Se hotărăşte să tragă zăvorul.

înăuntru este o adevărată mizerie, care duhneşte puternic a loc închis şi a ţigări, sau, poate, a tutun de pipă. O rază subţire, strecurată printr-o lucarnă, luminează locul. în strălucirea ei, praful se învârte încet în aerul încărcat. Peste tot, îngrămădite, stau instrumente, bucăţi de lemn puse la uscat, unelte, partituri vechi.

Bătrânul nu este nici prietenos, nici primitor. E aproape ostil. Abia dacă o salută pe Nejiko. Impasibil, o lasă să prezinte recomandarea profesorului ei Kamensky şi motivele vizitei sale. Inima lui Nejiko bate de să-i spargă pieptul. Atunci când nu găseşte cuvintele potrivite pentru a descrie ce o deranjează la vioară, are tăceri lungi, stânjenitoare, în timpul cărora lutierul pare să-i asculte ritmul sacadat al respiraţiei, tonul răsuflării ei.

Pe urmă, am aflat de la lutier ce s-a întâmplat. Când, în cele din urmă, Nejiko izbucneşte în lacrimi, el îi oferă, în final, un loc pe un scăunel, lângă masa lui de lucru. îşi ia şi el

unul şi se aşază cu faţa la ea, în întuneric. Aşteaptă câteva clipe, până când ea îşi vine în fire, apoi îi cere permisiunea de a-i lua vioara, pentru a o studia. Când apucă uşor instrumentul din cutie, ochii i se aprind. îl scrutează, îl întoarce, îl mângâie, chiar îl adulmecă şi punctează fiecare dintre mişcările lente, pe care le impune instrumentului, cu mormăieli enigmatice şi mici exclamaţii.

Atunci când lutierul ia arcuşul în mână şi începe să cânte uşor, sunetul este absolut minunat. Ca şi cum ar putea face să sune voci sau cântece omeneşti. Vioara sună la fel de bine ca şi cum Kamensky însuşi ar cânta la ea.

— Este admirabil, spune el. Prodigios, într-adevăr. O încântare. Extraordinar. Am ţinut câteva capodopere în mâinile mele, dar asta... nu mai am cuvinte...

— Da, doar că la mine armonia nu funcţionează...

— Dar nu trebuie schimbat nimic, nici măcar arcuşul!

Nu există nimic mai neplăcut pentru lutier decât să primească muzicieni rătăciţi, a căror judecată tehnică este alterată de prea multă emoţie. El o plasează rapid pe Nejiko în această categorie. Dacă n-ar fi fost la mijloc recomandarea lui Kamensky, el ar fi trimis-o la plimbare cu plăcere, la fel ca pe acei muzicieni cu care a simţit că nu rezonează. Intrigat de faptul că tânăra femeie are o vioară atât de valoroasă, cere să vadă certificatul de autenticitate şi titlul de proprietate. Nejiko nu-l are la ea şi îi răspunde că, în orice caz, certificatul este semnat de Goebbels. Ea consideră util să adauge: „Singurul lucru pe care îl ştiu este că e vorba de un Stradivarius. Herbert Gerigk m-a asigurat de acest lucru”.

La auzul numelor Goebbels şi Gerigk, faţa bătrânului încremeneşte. în sinea lui, îl blestemă pe Kamensky. O să am

parte de necazuri în cele din urmă... Ceea ce este sigur este că această vioară nu este un Stradivarius, ci un Guarneri. Un Gu-ar-ne-ri. Nemţii ăştia s-au priceput întotdeauna să compună, dar când vine vorba de cunoaşterea instrumentelor... Este atât de delicat şi atât de sonor în acelaşi timp, iar acea profunzime întunecată... Cum să nu o observi? Vocea lui Nejiko îl smulge din gândurile sale, îl roagă să o ajute, să accepte să se întâlnească din nou cu ea. Cu jumătate de glas, gândindu-se la vechea sa prietenie cu Kamensky, până la urmă, este de acord.

Nejiko se agaţă de speranţa pe care i-a dat-o bătrânul. îşi face un obicei din a veni să-l vadă în mod regulat, chiar şi de două ori pe săptămână, şi reuşeşte să formuleze mai bine ceea ce simte în legătură cu relaţia dintre ea şi vioara ei.

Ea încă nu ştie că lutierii sunt doctorii tuturor sufletelor, atât ale instrumentelor, cât şi ale oamenilor. De aceea discernământul lor este atât de mare şi prezenţa lor este atât de liniştitoare pentru muzicieni.

La fiecare vizită, ea îl roagă pe meşter să mânuiască instrumentul, să-l mişte în acord cu gesturile din încheietura mâinii, pentru a-i arăta acestei aşa-zise viori Stradivarius că acum nu mai este singură împotriva ei, că şi-a găsit un aliat. Când devine prea insistentă, bătrânul o minte cu aplomb, spunând că a făcut noi reglaje, că a mutat „sufletul” cu o zecime de milimetru. Adevărul este că el nu atinge absolut nimic. Nu este vorba de repararea instrumentului, ci de vindecarea muzicienei.

într-o zi, când Nejiko este deosebit de sâcâitoare, lutierul se plânge:

„Dacă vreţi părerea mea, este chiar mai mult decât un cadou, să oferi o astfel de vioară cuiva atât de tânăr ca

dumneavoastră... Trebuie mai întâi să vă găsiţi propria sonoritate! Este singura cale de a îmblânzi un astfel de instrument... Asta dacă veţi reuşi vreodată...”

Din nou, Nejiko se vede aruncată în abis. Sonoritatea ei? Petrece atât de mult timp căutând-o, se străduieşte atât de mult să o atingă, şi i se părea că începe să o afle. Şi această întrebare care revine mereu: cine a cântat la această vioară înaintea ei? Care a fost sensibilitatea acestui muzician misterios? Ce repertoriu avea, ce stil, ce ritm?

10

Nejiko găseşte aceleaşi energii pentru a scrie ca şi pentru a cânta la vioară, fragmente, străfulgerări de senzaţii, reminiscenţe?

Vineri, 19 mai 1944, şi-a notat o amintire, inspirată de sunetul ploii care picura pe tabla de zinc de pe acoperiş. în copilărie, iubea ploaia, însoţită întotdeauna de procesiunea de kasas, acele umbrele japoneze multicolore. Kasa mamei sale era deosebit de atrăgătoare pentru ea; îi plăcea granulaţia hârtiei acoperite cu ulei, foşnetul ei mătăsos, modelele de frunze albe de gutui pe un fond roşu, mirosul de bambus al mânerului şi mirosul de lemn de santal al băţului şi al spiţelor... în jurnalul ei, povesteşte cât de mult o minuna acest obiect, dar şi frustrarea pe care o resimţea, fiindcă, deşi râvnea la el atât de mult, îi era interzis să-l atingă, când ea ar fi dorit atât de mult să îl facă să se rotească în jurul propriei lui axe, deasupra bălţilor, în scene de balet pe care să le fi compus ea însăşi.

Un Stradivarius de la Goebbels

Când avea cam opt ani, a descoperit că, în casa din Mejiro, mătuşa ei avea o întreagă colecţie de astfel de lucruri. De-a lungul săptămânilor de lecţii, ea a pus la punct un plan. După ce a zărit cea mai mică şi mai discretă umbrelă, care era aşezată în spatele celorlalte, Nejiko a luat-o şi a ascuns-o în cutia viorii, imaginându-şi că mătuşa ei nu va observa acest lucru. Toată noaptea, furtul acesta o chi- nuise. Când s-a trezit, prima ei intenţie a fost să mărturisească totul şi să ducă umbrela înapoi fără întârziere, dar imediat ce a coborât la micul dejun, mama ei a întrebat-o de unde a luat umbrela aceea frumoasă. Luată pe nepusă masă, Nejiko minţise. îi răspunsese, muşcându-şi buzele, că mătuşa Anna i-o dăduse ca răsplată pentru progresele ei la vioară.

Ajunsese acasă la mătuşa ei epuizată de o zi de remuş- cări, iar când, după ore, Anna o întrebase dacă are ceva de mărturisit, Nejiko rămăsese din nou tăcută. Insistând, mătuşa ei o întrebase despre dispariţia unei umbrele de soare, cea care era puţin ascunsă, cea mai preţioasă din colecţia ei... Nejiko se bâlbâise, privind pământul care se înceţoşase sub primele ei lacrimi. Ca ortodoxă practicantă, mătuşa îi dăduse lecţii despre cât de gravă era fapta ei. A mai adăugat şi că, dacă i-ar fi cerut-o, ar fi fost fericită să-i dea ei umbrela de soare.

De ce îşi înnegreşte toate aceste pagini când muzica ei ar fi aceea în care ar trebui să îşi exprime cele mai profunde sentimente?

Trebuie să vedem în aceste pagini o nevoie de materialitate, de permanenţă, care să contrabalanseze caracterul impalpabil al notelor pe care le face să izvorască din vioara

ei, naturii efemere a sonorităţii lor? Chiar şi înregistrările muzicale perfecte nu reproduc niciodată realitatea; doar materialul brut ne permite să ne formăm propriile impresii. Aşa că ar fi probabil util să vă dau ex abrupto cuvintele pe care le foloseşte, felul ei de a le lega, de a le uni, de a le asambla, felul ei de a vorbi fără a fi întreruptă.

20 mai

Mama mi-a scris. îşi face griji pentru mine. Crede că îi ascund un soţ. Este cu neputinţă să ştiu dacă îmi spune adevărul şi dacă totul merge bine pentru ea în Tokio. Un sentiment copleşitor de vinovăţie, dar ce pot să fac? Mătuşa Anna mi-a spus că ar fi o nebunie să încerc să mă întorc singură şi că nu voi supravieţui. Să aştept... Din nou...

21 mai

Am profitat de soare pentru a ieşi la plimbare. în drum spre gară, o bătrână îi spunea prietenei sale: „Te plângi tu azi, dar stai să vezi mâine”. Ele vorbeau despre perdele transformate în rochii şi despre tălpi din lemn care să le înlocuiască, la pantofi, pe cele din piele. Una dintre ele a vorbit şi despre mine, am înţeles „autobuz gratuit” şi,fără bilet pe cartelă”.

22 mai

Căldură copleşitoare! Treizeci şi cinci de grade... Acest lutier este teribil de costeliv. Săptămâna viitoare o să încerc să-i aduc pâine şi cartofi. Cu vioara mea, lucrurile au ajuns la un punct în care mă întreb ce s-ar putea întâmpla mai rău decât atât. l-am trimis vorbă lui Knappertsbusch că încă eram foarte bolnavă.

71

Un Stradivarius de la Goebbels

23 mai

O, vioara mea! Visez ca trecutul să se termine, nu vreau ca amintirile să te mai deranjeze!

24 mai

Gerigk a lăsat o partitură originală de Schumann. A vrut să mă ducă la Luvru. Motivele pentru toate atenţiile sale devin suspecte.

Gerigk a trecut pe la mine şi mi-a lăsat o partitură originală de Schumann. Voia să mă ducă la Luvru. Motivele tuturor atenţiilor sale devin suspecte.

La Paris, Centrul de documentare iudaică contemporană găzduieşte o mare parte din arhivele privind activităţile Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg în Franţa. în aceste arhive se află numeroase documente care îl acuză pe Gerigk: un memorandum care descrie funcţionarea Sonderstab Musik, directivele pe care acesta le trimite subordonaţilor săi, rechiziţii făcute de la evrei, muzicieni sau reparatori de instrumente, deportaţi în lagărul de la Drancy, destinate atelierelor sale pariziene, precum şi numele principalilor săi colaboratori, cum ar fi adjunctul său, dr. Wolfgang Boetticher, sau colaboratoarea şi amanta sa, dr. Franzi Berten, care se ocupa de anumite aspecte ale activităţii organizaţionale.

în cadrul Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg (ERS) al lui Gerhard Utikal, care se ocupa de confiscarea bunurilor evreilor din Europa ocupată, Gerigk era cunoscut ca fiind şeful departamentului de muzică. Această companie înfloritoare are, de asemenea, o unitate dedicată operelor de artă, Sonderstab Bildende Kunst, în timp ce un alt departament, Dienstselle

Westert, biroul vestic, se ocupă de piesele de mobilier, o parte dintre acestea fiind transferate familiilor germane afectate de bombardamentele aliate. Este vorba de M-Aktion, de la MdbelAktion, care s-ar putea traduce prin Operaţiunea Mobilier.

Această birocraţie pusă în slujba arianizării i-a dat mână liberă lui Gerigk. Trebuie spus că, în timp ce personalităţile de frunte ale regimului se grăbesc să trimită cât mai multe tablouri sau bronzuri în ascunzătorile lor germane – Hitler însuşi visa să ridice un muzeu gigantic, spre gloria sa, în oraşul Linz, unde stătuse cu chirie –, instrumentele muzicale şi partiturile rare sunt mai puţin râvnite. Instrucţiunile Fiihrerului cu privire la prerogativele miniştrilor săi sunt, în mod deliberat, vagi. Rosenberg, Goring şi ierarhia militară, dar şi Ribbentrop şi Ministerul Afacerilor Terestre, cu toţii îşi revendică o parte de competenţe în confiscarea operelor de artă. Goebbels a fost unul dintre cei mai răzbunători: a considerat că aceste capturi ţin de răspunderea sa ca parte a Propaganda Staffel\ care lucra pentru a controla minţile.

Cu instrumentele sale muzicale, Gerigk nu prea are motive să dea raportul, dacă nu luăm în calcul rarele întâlniri cu şeful serviciului Rosenberg, Gerhard Utikal, la sediul ERS de pe Avenue d'Iena nr. 54. în biroul său imens de la etajul întâi al unei reşedinţe particulare confiscate, Utikal adună o mulţime de opere de artă şi are un pian cu coadă magnific, livrat chiar de către Gerigk. La un pahar de bourbon – şi, atunci când capturile au fost bune, la un trabuc –, cei doi

[1] Instituţie specializată în cenzură, condusă de Ambasada Germaniei. în cadrul acesteia, jurnaliştii colaboraţionişti acţionau oportunist, din lăcomie pentru câştig, având salariile duble, comparativ cu celelalte salarii din Franţa, care, sub Ocupaţie, erau blocate, (n.r.)

bărbaţi discută despre măreţia Reichului şi despre supremaţia sa culturală.

în primăvara anului 1944, Dienstselle Westen dispune de o sută cincisprezece agenţi şi de ajutorul a aproximativ o sută de firme franceze de mutări şi depozite, care furnizau Reichului până la optzeci de camioane pe zi. Pentru a sorta şi a transporta toate aceste obiecte în Germania şi Austria, Kurst von Behr, care era însărcinat cu recuperarea bunurilor evreieşti, a obţinut autorizaţia de a deschide trei lagăre de internare şi de muncă forţată, anexe ale lagărului principal de la Drancy, toate situate în Paris. La numărul 85, pe strada Faubourg-Saint-Martin, pentru tabăra Levitan. Pe strada Bassano, la numărul 2, pentru tabăra Bassano. Pe Quai de la Gare, la numărul 43, se afla tabăra Austerlitz, cea mai activă. Aceste lagăre din interiorul zidurilor oraşului i-au permis lui Alois Brunner, comandantul-şef de la Drancy, să rezolve cazul evreilor care nu puteau fi deportaţi. Persoanele internate acolo lucrau peste douăsprezece ore pe zi, descărcând şi reîn- cărcând camioanele de mutare sub supravegherea echipelor de la Dienstselle Westen.

Unii dintre ei găsesc obiecte care le aparţin lor sau unor rude.

în timp ce scriu aceste rânduri, folosind date reconstituite datorită arhivelor Centrului de documentare iudaică contemporană, îmi dau seama că nimeni nu a efectuat vreodată o cercetare serioasă despre Gerigk. Eu însumi, obsedat de ancheta mea, am abandonat povestea acestui om vinovat de atâtea persecuţii. în arhivele germane, am găsit elemente despre copilăria sa în mica burghezie din Baden-Württemberg. Tatăl său visase pentru fiul său la

o carieră de violonist celebru, dar tânărul Herbert nu avea nici predispoziţie, nici talent. în plus, era stângaci, într-o perioadă în care profesorii îi cereau să înveţe să cânte cu mâna dreaptă pentru ca toate arcuşurile dintr-o orchestră să fie orientate frumos, pe aceeaşi parte.

Când Herbert cânta, interpretarea sa era sârguincioasă şi fără cusur. Cu toate acestea, tânărul nu simţea muzica, astfel încât gesturile şi mintea nu îi erau niciodată legate, niciodată interconectate. Confruntat cu dezamăgirea tatălui său, scutit de obligaţiile militare în urma unei crize cardiace, şi-a propus să se revanşeze, desfăşurându-şi toată energia şi rigoarea în studii de muzicologie de un succes strălucit. Dar cu cât acumula mai multe distincţii şi onoruri, cu atât mai mult tatăl său îşi pierdea interesul pentru el. Lucru dovedit chiar şi în acea zi când a primit o scrisoare de felicitare din partea lui Hitler însuşi pentru publicarea tratatului său despre evreii din muzică... „Ţi-ar plăcea, i-a scris tatăl său, să te felicit pentru că ai făcut liste de muzicieni, când tu nu ai reuşit să devii unul?”

La 14 mai 1944, Gerigk l-a vizitat pe Kurt von Behr în lagărul de la Austerlitz pentru a discuta problemele legate de trimiterea instrumentelor în Germania. Contraperformanţele militare şi presiunea sporită din partea Aliaţilor l-au făcut pe Gerigk nervos şi stresat. La intrare, îl salută santinelele, cu căştile pe cap. Trece prin depozitele fostelor Magazine Generale fără să tresară, fără să arunce o privire către cei şase sute de prizonieri care lucrează. în timp ce urcă pe marea scară din metal, în drum spre biroul lui von Behr, fulgeră: în loc de nobila luptă împotriva muzicii degenerate şi a muzicienilor evrei pe care i-o încredinţase Hitler însuşi, el era redus la rezolvarea unor probleme de logistică, spaţiu şi resurse umane. Camera de la

Palais de Tokio şi aripa Muzeului Naţional de Arte Frumoase de pe strada Manutention s-au dovedit, în curând, prea mici pentru a-i găzdui prada. Şi cum rămâne cu garajul de pe strada Richelieu pe care l-a subînchiriat Gestapoului pentru a-l folosi ca spaţiu de depozitare! Acest amatorism îl jigneşte. în ceea ce priveşte lagărul de laAusterlitz, dacă a obţinut trei sute de metri pătraţi pentru a repara instrumente, este doar pentru că o firmă berlineză se ocupă de asta şi pentru că există o piaţă de desfacere: organizaţia nazistă de agrement Kraft durch Freude (Putere prin bucurie) care a achiziţionat aproximativ cinci sute de piane.

Gerigk intră cu zgomot în biroul lui von Behr şi se trezeşte faţă în faţă cu Alois Brunner. Nu s-au întâlnit decât o dată sau de două ori la La Closerie des Lilas, iar comandantul nu i-a fost deloc de ajutor în misiunea sa. Fără să se lase impresionat, Gerigk decide să profite de această întâlnire întâmplătoare:

— Comandante, nu aţi răspuns niciodată la scrisoarea mea prin care vă ceream doi evrei care să cureţe pianele drepte înainte de a fi transferate, precum şi un lutier şi o pianistă evreică.

Brunner îl măsoară cu o aroganţă accentuată şi de aspectul tineresc al chipului său delicat:

— Ce vrei, prietene, sosirile evreilor la Drancy sunt din ce în ce mai rare. înainte de a intra fără să bateţi la uşă, eram pe cale să-i supun dragului von Behr ideea de a apela din nou la centrele de copii pentru a continua deportările... Trebuie să le garantez oamenilor mei perspective de viitor. Pentru disciplină, nimic nu este mai rău decât plictiseala.

O strâmbătură îi ţuguie buzele lui Gerigk în timp ce von Behr zâmbeşte. Un animal frumos şi blond, îmbrăcat într-o

uniformă bine croită care îi scoate în evidenţă constituţia, dar care nu reuşeşte să-şi ascundă burta aflată în plină expansiune, von Behr pare să emane mulţumire prin pielea sa uleioasă. După ce Brunner pleacă, se scufundă în scaunul său, îşi pune ambele picioare pe birou şi-l ascultă pe Gerigk cum îşi enumeră cererile, jucându-se, în acest timp, cu un cuţit. Apoi îl întrerupe brusc, într-o germană răguşită:

— Căpitane, toată lumea trebuie să accelereze convoaiele spre Germania. Chiar şi aici suntem copleşiţi de obiecte şi de mobilier. Dar ordinele sunt clare: cu rutele tăiate de avioanele inamice şi cu operaţiunile noastre încetinind, prioritatea este acordată convoaielor de evrei. Dacă nu vă place acest ordin, adresaţi-vă chiar Fiihrerului!

Gerigk nu insistă. în acea zi înţelege că misiunea sa la Paris se încheiase. De mult timp ministrul Rosenberg nu mai reuşea să-i reţină atenţia lui Hitler, care acum avea alte priorităţi decât lupta împotriva muzicii degenerate. Când Gerigk părăseşte lagărul de laAusterlitz şi urcă în maşina în care îl aşteaptă şoferul său, decizia este luată: a venit timpul să se întoarcă în Germania, unde va fi mult mai util în supravegherea distribuirii instrumentelor.

12
T Ţltimul memorandum al lui Herbert Gerigk către
U Joseph Goebbels, care rezuma activităţile din anul 1943 de la
Sonderstab Musik din Paris (7 iunie 1944).
4 februarie 1943: expedierea a 50 de lăzi cu partituri şi diverse
instrumente muzicale.
7 februarie: expedierea unei viori Stradivarius către ministrul Propagandei.
18 februarie 1943: expedierea a 30 de piane drepte şi a 20 de piane cu
coadă la Oberhausen şi Mainz.
31 martie 1943: expedierea a trei vagoane de marfă pline cu instrumente
către Departamentul Teritoriilor de Est Ocupate.
7 aprilie 1943: expedierea a 120 de piane cu coadă de la depozitul de pe
strada Manutention la depozitul din mănăstirea Raitenhaslach.
12 aprilie 1943: expedierea a 75 de piane cu coadă de categoria 1 şi 2 la
Leipzig şi Berlin.

Un Stradivarius de la Goebbels

14 aprilie 1943:1 006 piane drepte şi cu coadă sunt depozitate în zone pariziene în aşteptarea livrării.

11 şi 16 iunie 1943: expedierea a trei vagoane de marfă pline cu instrumente, inclusiv 9 harpe.

28 iunie 1943: expedierea a două vagoane pline cu piane pentru comandamentul superior al Waffen-SS din Berlin.

24 iulie 1943: 120 de piane aşteaptă să fie expediate la Berlin.

2 august 1943: expedierea a 120 de piane drepte în două vagoane de marfă.

11 august 1943: expedierea a două vagoane de marfă cu diverse instrumente destinate familiilor germane victime ale raidurilor aeriene.

20 august 1943: expedierea la Raitenhaslach a unui lot de 24 de instrumente şi a unei încărcături de discuri de 78 de turaţii.

25,26 şi 31 august 1943: expedierea a 40 de piane, respectiv a 20 de piane şi, în plus, a unei încărcături, repartizate în trei vagoane de marfă, compuse din 30 de piane, 1 armoniu, 44 de lăzi de partituri, cărţi de muzică, 24 de lăzi de instrumente mici şi de discuri de 78 de turaţii.

1 septembrie 1943: expedierea a 12 viori, 8 violoncele, 2 piane cu coadă.

8 septembrie 1943: expedierea a 12 piane drepte şi a unui pian cu coadă la sediul central al Waffen-SS pentru zonele de recreere ale acestuia.

21 septembrie 1943: expedierea a 100 de piane drepte şi a 5 piane cu coadă la o bază de submarine şi la Luftwaffe.

7 octombrie 1943: sosirea unui lot de 3 violoncele valoroase la depozitul din strada Bassano (proprietari necunoscuţi).

16 octombrie 1943: un pian vertical Gotrian-Steinweg sau un pian cu coadă Stutz pe punctul de a pleca spre sălile de recreere de la Ratibor.

18 noiembrie 1943: licitaţie pentru 200 de piane drepte şi piane cu coadă scoase din uz.

12 decembrie 1943: 49 de piane cu coadă şi mai multe instrumente cu coarde au fost alocate regimentelor staţionate în Franţa ale Wehrmachtului.

13

Pe data de 16 iunie 1944, când Nejiko soseşte la recepţia lui Gerigk pentru a sărbători sfârşitul şederii lui în Franţa, îl găseşte zâmbind până la urechi, în timp ce îşi aşteaptă oaspeţii pe treptele reşedinţei sale particulare din arondismentul 16. Liderul de la Sonderstab Musik şi-a atins scopul: acum îşi va depozita prada în Germania, la castelul Languenau din Hirschberg, având şi un cartier general la mănăstirea Raitenhaslach, de lângă Miinchen.

Cu ţigara în gură şi un gin fizz în mână, Gerigk priveşte fără nicio jenă şi cu un aer satisfăcut la formele lui Nejiko. Este adevărat că ea este pusă în evidenţă în mod deosebit de rochia de seară cu guler şi manşete din dantelă fină. Luând-o pe tânără de umeri, o conduce înăuntru. Nejiko împinge, de bine, de rău, mâna nedorită, încercând să-şi păstreze zâmbetul.

în sala de recepţie aglomerată, trebuie să te strecori printre uniforme. Câteva femei, dar în principal bărbaţi, membri ai Gestapoului şi mai ales ofiţeri ai SS şi Wehrmachtului, se

înghesuie în jurul bufetului. Doar câţiva francezi. Singurul lucru pe care oaspeţii îl au în comun este că sunt deja beţi şi fac foarte mult zgomot. Explozia de voci şi râsete face in- audibilă muzica lui Mozart pe care un biet trio încearcă să o cânte. încărcate cu tăvi cu beri şi tot felul de mâncăruri, chelneriţele se strecoară cu greu prin mulţime, sub privirile lacome ale celor prezenţi.

Masa este copioasă, friptură feliată, cartofi, brânzeturi din belşug, dar toţi sunt acolo mai ales ca să bea, în primul rând Gerigk. Acesta bea pahar după pahar, băuturi spirtoase dulci, ţinând-o în continuare pe Nejiko lângă el. Ajungând la bar, el pune să i se servească un Haut-Brion din 1932, dar este prins de braţ de un subofiţer care deschide o discuţie despre plecarea lui. Nejiko profită să se strecoare, speriată de atmosferă, căutând în zadar, din priviri, printre cei aflaţi acolo, o faţă cunoscută sau prietenoasă. Obosită de agitaţie, îşi îndreaptă apoi atenţia spre decorul somptuos al salonului de recepţie: opere de artă originale, oglinzi, stucaturi, uşi de stejar masiv, un magnific pian cu coadă negru, parchet de stejar. Câteva frânturi de conversaţie ajung la ea. Cele mai rezonabile oscilează între recenta debarcare anglo-saxonă în Normandia, armele miraculoase care vor ajunge în curând în mâinile Fiihrerului şi ezitarea ei de a părăsi Parisul. Enervată de un locotenent de Wehrmacht ameţit, Nejiko îi răspunde sec în japoneză în timp ce se îndepărtează pentru a examina un tablou pe care l-a zărit lângă intrarea în bucătărie. îi pare surprinzător de asiatic ca at- mosferă şi este absorbită de nuanţele sale luminoase care se amestecă, dar o îmbrăţişare o face să tresară. Gerigk, care a ajuns în spatele ei, o apucă din nou de umeri şi

îi strecoară la ureche cu o gură care miroase a coniac: „Este un Matisse, Femeie aşezată, von Behr l-a luat de la un colecţionar de artă şi mi l-a dat mie. Dacă mă urmaţi la Berlin, vi-l voi oferi”. Nejiko înţelege că este complet beat, lucru confirmat şi de mângâierile lui, din ce în ce mai îndrăzneţe. Nejiko îl respinge mai violent când îi vine în minte o frază spusă de mama ei: Nu e nimic mai uşor decât să scoţi informaţii de la un om beat. Strânge din dinţi şi se hotărăşte să-şi înfrunte agresorul:

— Dacă tot pleci, trebuie să-ţi dau vioara înapoi?

Gerigk, obsedat de ideea de a obţine ce vrea, ia o înfăţişare fals indignată:

— Ministrul Goebbels v-a dat-o în numele prieteniei dintre cele două ţări. Nu ne-am coborî onoarea retrăgând darurile oficiale! Haideţi, numai evreii s-ar comporta aşa!

Nejiko profită de ocazie:

— Da, şi îmi imaginez că fostul său proprietar trebuie să fi fost un evreu, pentru că mi-e greu să mă obişnuiesc cu ea!

— S-ar putea! exclamă Gerigk, înaintând din nou spre ea...

— Nu pari foarte sigur?

Gerigk devine nerăbdător:

— Pentru vioara dumneavoastră Stradivarius, ambasadorul nipon a făcut o cerere către însuşi Fiihrerul. Hitler l-a abordat apoi pe Goebbels, care mi-a încredinţat misiunea mie. Pentru că nu aveam nicio vioară Stradivarius în stoc, am cumpărat-o de la unul dintre intermediarii mei francezi! Cât despre locul de unde a luat-o el, aici îmi cereţi prea mult, domnişoară!

La aceste cuvinte, Gerigk o apucă pe Nejiko de braţ şi o trânteşte de perete. El are o idee fixă: să îi arate etajul de sus, unde unele dintre cele mai reuşite nuduri îi decorează

85

Un Stradivarius de la Goebbels

camera. Dar, înarmată cu informaţiile pe care le-a obţinut, Nejiko găseşte puterea de a-i propune să închine două pahare de şampanie pentru a spori farmecul acestei vizite. Când Gerigk o lasă să meargă la bufet, ea se topeşte în mulţime şi se grăbeşte spre ieşire.

14

Odată la aproximativ cincizeci de ani, de preferinţă vara sau primăvara, Parisul se dăruieşte oamenilor săi. Cu aproape întotdeauna aceeaşi cronologie a insurecţiei populare, oraşul începe să se agite, lumea se buluceşte, apostrofează, jefuieşte, sparge, fură, distruge, ucide. La început, sunt acte izolate, grupuri mici. Apoi adunări mai mari, provocări. După aceea, baricade, bande înarmate. Până când se ajunge la o mulţime hotărâtă, nemiloasă şi compactă.

Revolta împotriva inegalităţii sau a opresiunii este ceea ce agită mulţimea pariziană la fiecare jumătate de secol. în timpul Revoluţiei Franceze, Bastilia a fost cea mai afectată, la 14 iulie 1789. Apoi au fost baricadele Revoluţiei din februarie 1848. Apoi coloana Vendome, simbol al despotismului imperial, demontată în mai 1871, în plină Comună din Paris. Şi aşa a fost şi la 19 august 1944, când Forţele Franceze din Interior au dat startul insurecţiei populare prin preluarea sediului poliţiei.

Şi, de data asta, am fost şi eu acolo.

Un Stradivarius de la Goebbels

Nejiko nu a plecat încă la Berlin şi se află în mijlocul unuia dintre acele momente ameţitoare din istorie. Nici intimidarea lui Oshima şi nici violenţa lui Gerigk nu au convins-o să părăsească Parisul. Timp de opt ani, a fost în inima Europei aflate în război, cântând în toate oraşele bombardate şi ocupate. Muzica îi serveşte drept carapace.

Aşezată pe o banchetă îmbrăcată în piele roşie din Café de Flore, o ascultă pe prietena ei Yoshiko cum o roagă din tot sufletul să părăsească oraşul a doua zi, împreună cu ea, într-un tren închiriat special pentru ofiţerii germani. Yoshiko îi spune că prietenul ei din acea vreme, asistentul personal al generalului Dietrich von Choltitz, a auzit ordinul lui Hitler de a rade Parisul de pe faţa pământului înainte de sosirea Aliaţilor.

Afară, trotuarele sunt pline de trecători gălăgioşi, iar carosabilul zumzăie de maşini mici, care afişează steagul francez. Prin uşi, beretele cu cocarde tricolore strigau că sunt lupte în Place de la Madeleine şi în Cartierul Latin.

Ca fost membru al brigăzii de muzică a poliţiei locale, am răspuns eu însumi la apelul FFI, pentru a reintra în posesia Prefecturii poliţiei, şi chiar am cântat la trompetă prima Marseilleză de la ocupaţia germană încoace.

Yoshiko îşi pierde răbdarea. Nejiko nu înţelege că, chiar dacă vor scăpa cu viaţă din bombardamente, vor fi arestate pentru că ţara lor este în război cu americanii, care sunt la câţiva paşi de ei? Japonia este aliatul naziştilor şi toată lumea ştie că ele participă la concerte de susţinere a trupelor SS!

Parcă scăpate dintr-un atac, camioanele Wehrmachtului trec acum în viteză, unul după altul. Ridicaţi în picioare, cu un aer hotărât, SS-iştii îndreaptă revolverele şi mitralierele spre trecători. Escadroane de germani cu puşti în mână au

sosit dinspre strada Tournon pentru a instala mitraliere pe trotuar. Speriat, patronul a tras perdelele şi a închis uşa, întorcând de două ori cheia în broască.

Tremurând, Nejiko îşi aminteşte de avertismentul lui Gerigk de a nu merge la Café de Flore, un loc de întâlnire pentru luptătorii din Rezistenţă şi artiştii rataţi, pe care i l-a dat în ziua în care a aflat că ea era o obişnuită a acestui local de pe bulevardul Saint-Germain. Gerigk preferă cartierul Montparnasse, unde se întâlneşte cu ofiţerii Wehrmacht la Dome sau la Closerie des Lilas, localul său preferat.

La Café de Flore, Nejiko i-a întâlnit cu regularitate – fără să-i cunoască – pe Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir, Boris Vian sau Albert Camus. într-o zi, la cererea Măriei Casares, cu care lua prânzul, Camus i-a vorbit. Actriţa, foarte veselă în acea zi şi intrigată de prezenţa acestei tinere japo- neze singure, şi-a îndemnat însoţitorul să o invite la masa lor. Sigur pe el, scriitorul s-a apropiat de Nejiko şi a încercat să înceapă o discuţie arătându-i cu degetul spre cutia de vioară pentru a o întreba dacă este muziciană. Ea a crezut că încearcă să-i fure instrumentul şi s-a prefăcut că nu înţelege, în timp ce îşi strângea instinctiv la piept vioara Stradivarius, spre uimirea interlocutorului ei. Râzând, Camus s-a întors la masă, unde Mana Casares îl ironiza. „Orice refuz de a comunica este o încercare de a comunica”, îi spusese el, batjocoritor, în timp ce se aşeza din nou. Amuzată de această aluzie la primul roman al iubitului ei, Maria îşi terminase fraza cu un hohot de râs: „Orice gest de indiferenţă sau de ostilitate este o chemare mascată”.

Pe 19 august, Camus nu se află acolo, ocupat, împreună cu Sartre, să facă de gardă la Comedia Franceză. De altfel, acolo

nu e nimeni. Café de Flore este gol, iar proprietarul său este foarte agitat. în depărtare, încep să se audă primele explozii puternice. Un tanc german, venit din Place du Châtelet, s-a plasat în faţă la Notre-Dame. Alte şase au venit în sprijinul lui şi au deschis focul asupra uşii de est a Prefecturii, unde mă aflam atunci cu tovarăşii mei din Rezistenţă. Dar voi reveni asupra acestui aspect mai târziu. în timp ce se târa, un membru al poliţiei locale a reuşit să-i dea foc unuia dintre germani cu un cocktail Molotov. Parisul este din nou în război. Oraşul se revoltă împotriva ocupanţilor. Treptat, murmurul se ridică şi larma sfârşeşte prin a ajunge tunet, împuşcăturile ţăcăne peste tot. Maşini ale unor membri ai FFI, cu revolvere în mână, trec pe lângă noi. Steagurile naziste de pe Avenue de Rivoli sunt date jos, unul câte unul.

Cu ochii în lacrimi, Yoshiko continuă să-şi îndemne prietena să o urmeze la Berlin, dar privirea lui Nejiko rămâne fixată pe vioara ei Stradivarius. Prin cutia întredeschisă, mângâie lemnul viorii şi simte sub degete asprimea fină căpătată cu timpul.

FUGILE

BERLIN-BEDFORD 1944-1945

15

De când a ajuns în Berlin, Nejiko s-a simţit ca o fugară.

Venită în Europa pentru a se perfecţiona alături de cei mai mari maeştri, se trezeşte cufundată în inima unor evenimente care o depăşesc, o spirală care sfârşeşte prin a înghiţi totul, de la cele mai nobile sentimente până la cele mai delicate melodii.

Cu câteva săptămâni în urmă, era cât pe ce să moară între Paris şi Berlin. Avioanele de vânătoare şi bombardierele au trecut atât de aproape de trenul ei, încât acesta a fost nevoit să se oprească brusc din mers pentru a le permite ofiţerilor germani să se refugieze la adăpostul copacilor. Tulburată, Nejiko a urmat mulţimea care alerga să se adăpostească, după care şi-a dat seama că îşi uitase vioara în comparti-ment. Ţipetele lui Yoshiko nu au împiedicat-o să se grăbească să o recupereze, în ciuda avioanelor care se apropiau.

Are douăzeci şi patru de ani. Despre primele luni petrecute în acest oraş aflat sub focul anglo-saxon am găsit

puţine indicii în caietele ei, nicio scrisoare către familia ei. Este cu neputinţă de ştiut, în afară de vioara ei, ce a luat cu ea în valiză, dacă şi-a lăsat de izbelişte cărţile sau stampa cu muntele Fuji.

îmi imaginez teroarea pe care o simte la vederea acelor străzi blocate, a tramvaielor culcate pe o parte din cauza suflului exploziilor, a cablurilor de electricitate care zac pe pavaj şi a copacilor prăbuşiţi, zdrobiţi, a tuturor acelor bulevarde pline de moloz, mărginite de rânduri de supravieţuitori hămesiţi, îngheţând în zăpadă, lângă clădirile lor arse. Peste tot în oraş, grupuri de adolescenţi seamănă teroarea, jefuiesc case şi apartamente, în timp ce Sperrkommandos[1], Feldgendarmen[2] şi alţi membri luminaţi ai SS Liebstandarte[3], purtătorii de stindard, garda de corp a Fiihrerului, făceau o justiţie mai mult decât expeditivă, ucigându-i la întâmplare, pe străzi, pe toţi cei care refuzau să lupte, după care îi spânzurau de stâlpii de iluminat cu o pancartă atârnată de gât: Sunt spânzurat aici pentru că m-am îndoit de Filhrerul meu, sunt spânzurat aici pentru că sunt un trădător.

Dintre aceste scene demne de Infernul lui Dante, doar una a ajuns în caietul lui Nejiko. Este târziu în noapte, ea stă întinsă în camera ei de la ambasadă când se aud sirenele. Elegantul Oga Koshiro, consilierul special care venise să o viziteze la Paris şi a cărui amintire îi era atât de dragă, a primit ordin să vegheze asupra ei. Zguduie uşa bătând în ea cu pumnii. Urlă atât de tare, încât sirenele abia dacă se mai aud.

[1] Forţele de grăniceri (n.r.)

[2] Poliţia militară (n.r.)

[3] Divizie de infanterie mecanizată de elită care servea, printre altele, drept garda personală de corp a lui Adolf Hitler (n.r.)

Se îmbracă repede şi îl urmează pentru a se adăposti alături de întregul personal al ambasadei. Bombardierele şi-au revărsat încărcătura de foc şi de oţel. întregul oraş tună. Se năpustesc printre picioare şi pantofi. Două lumânări luminează pivniţa, pâlpâind la fiecare detunătură. Alarma durează mai bine de o oră.

De ce a ţinut să transcrie tocmai această scenă, dintre toate?

Şi mai este ultimul concert oficial al Orchestrei Filarmonicii din Berlin. Pe 11 aprilie 1945, maestrul Knappertsbusch intră pe scenă, salută publicul, apoi se întoarce cu spatele la acesta şi cu faţa la muzicieni. Adolf Eichmann este în rândul întâi, alături de Goebbels şi de Albert Speer, ministrul Armamentului, care se află în spatele acestui ultim concert privat al orchestrei din Berlin.

Din Reich, imperiul nazist, care se întindea de la Atlantic la Caucaz, n-a mai rămas acum decât un coridor îngust, în inima Germaniei. Ultimii adepţi exaltaţi ai regimului instaurează teroarea în Berlin. Oraşul se prăbuşeşte sub bombe. Ferestrele ambasadei japoneze sunt distruse şi baricadate cu scânduri. Apa curentă şi electricitatea sunt întrerupte. Berlinezii, lipsiţi de tot, trăiesc printre dărâmături.

Una după alta, clădirile distruse s-au prăbuşit cu zgomote surde, lăsând în urmă nori imenşi de praf. Cartierul Iichterfelde, din sud-vestul oraşului, a fost redenumit de către locuitori Trichterfelde, „câmpul craterelor”. Cartierul Steglitz este supranumit Stehnix, „nimic nu stă în picioare”. Spiritul berlinez, Berliner Witz, este adesea comparat cu spiritul francez.

Pe BernburgerstraBe, Filarmonica nu este acum decât un morman de cenuşă. Concertele au fost mutate la

Beethoven-Saal, Köthener Straße, a cărei galerie glacială este încă intactă. De câteva luni, moralul muzicienilor din Orchestra Filarmonicii a fost la cel mai scăzut nivel. Publicul este din ce în ce mai rar, iar concertele, din ce în ce mai puţin frecvente. La sfârşitul lunii ianuarie, Furtwăngler a dirijat ultimul concert al Filarmonicii înainte de a părăsi, pentru moment, Germania, fără să ştie nici el prea bine încotro s-o ia.

înainte de 11 aprilie 1945, Nejiko a cântat doar la câteva concerte de binefacere pentru Wehrmacht, Recviemul lui Mozart pentru Hitlerjugend sau, în Satul Olimpic din Berlin, uvertura operei Maeştrii cântăreţi pentru NSFO, ofiţerii nazişti de instruire din Wehrmacht. în această seară, este ultimul concert al orchestrei berlineze, candelabrele au fost reaprinse, iar începutul programului fusese stabilit pentru ora 19:00 din cauza ameninţării raidurilor nocturne. Speer, iubitorul de muzică, a ales personal programul. Muzicienii cântă, iar Hans Knappertsbusch dirijează orchestra. Simfonia nr. 3 de Beethoven. Apoi Richard Strauss vine să dirijeze în persoană finalul din Amurgul zeilor.

Knappertsbusch îşi îndreaptă bagheta în sus. Nejiko îşi aşază vioara în dreptul gâtului, poziţionează arcuşul şi lansează primele două acorduri, scurte şi vulcanice printre viorile, violoncelele, violele şi contrabasul care introduc allegro con brio. Apoi suflătorii abordează, pe rând, tema principală eroică până la crescendoul care o duce la corn şi trompete.

La Paris, Nejiko a fost ca într-o bulă care o proteja. La Berlin însă, se simte captivă în mijlocul ultimelor zvâcniri ale războiului. Imperiul japonez şi regimul nazist nu se vor preda. Triumf sau moarte. Hitler strigă asta în ultimele sale apeluri radiofonice către poporul german: „Să ne predăm?

Niciodată! Niciodată!” Ultimele luni sunt cele mai violente. Acelea în care sunt aruncate cele mai multe bombe. Cele în care se experimentează cele mai inumane tehnici.

Marcia funebre. Cu o mişcare a baghetei, Knappertsbusch începe cea de-a doua mişcare a simfoniei. Nejiko se concentrează. Tema acestui marş este introdusă de primele viori, cărora Nejiko trebuie să le dea tempoul, care va fi preluat de un oboi tânguitor.

Oga Koshiro este aşezat într-unui din primele rânduri, la câteva locuri în spatele lui Goebbels şi Eichmann. Nejiko se simte în largul ei cu această simfonie, a lucrat deja la ea cu Kamensky. Dar armonia cu vioara ei este încă imperfectă, îşi aminteşte ce i-a spus Kamensky despre Simfonia a III-a. Prima mişcare este o expresie a curajului lui Beethoven în faţa surdităţii sale. Mişcarea a doua, lentă şi încărcată de tristeţe, reprezintă imensa sa disperare. Divertismentul din scherzo eliberează revolta cu energia sa creatoare, iar finalul sparge toate codurile genului.

O creaţie perfectă, potrivit lui Kamensky, dar, la 7:30 în acea seară, sonoritatea lui Nejiko s-a spart când primele sirene din oraş întrerup acest cântec de lebădă. Oga se repede spre Nejiko, o apucă de mână şi o conduce cu pas grăbit spre adăposturile subterane. Nejiko îşi strânge vioara în braţe. Goebbels, Speer, Eichmann, Richard Strauss şi alţi câţiva sunt duşi la adăpost de către ofiţerii SS. în depărtare, motoarele primelor Mosquitos şi Ilyushin ruseşti răsună pe cer.

Pereţii adăpostului se cutremură. Bombele cad în apropiere. Sunete înăbuşite de explozie. Rugăciuni. Câteva murmure şi lamentaţii. O fetiţă plânge în braţele mamei sale. Chipuri

nedumerite. Oga s-a lipit de Nejiko. El este atât de aproape, încât ea îi poate auzi respiraţia. Suflul ei este calm şi liniştit, îi dă curaj. îşi ia vioara şi o scoate din cutie.

Fetiţa şi mama ei o privesc încremenite cum ia arcuşul şi începe să cânte o sonată pentru vioară de Dvorak: Indian Lament. Frica se amestecă cu emoţia. Spiritul lui Nejiko se îndepărtează treptat de adăpostul întunecat. Nejiko călătoreşte, se află în cartierul Shiba din Tokio, pe acea stradă pe care o iubea atât de mult când se juca alături de prietenii ei. Oga o fixează intens, dar de atât de departe... Deodată, e singură cu vioara ei, totul pare simplu, ca şi cum ar fi devenit docilă, sau chiar cooperantă. îi vin note noi, variante inedite la care nici măcar nu s-ar fi gândit.

Vioara o conduce, coardele vibrează în ritmul inimii ei, emoţiile ei se ridică odată cu amintirile, ca şi cum Japonia copilăriei ei ar inspira şi ea instrumentul. Bombardamentele s-au oprit, dar în adăpost nu a observat nimeni. Cei care se rugau credeau că Domnul i-a auzit. Cu gurile deschise, nedumeriţi, purtaţi de vrajă, transportaţi de virtuozitatea lui Nejiko. Şi când atinge ultima notă, se face linişte, nimeni nu înţelege ce se întâmplă, mai întâi muzica, apoi absenţa zgomotului de afară, liniştea, întoarcerea la pace, o tăcere lungă, liniştitoare, respectuoasă. Nejiko îşi revine treptat în fire. Oga pare atât de emoţionat şi ea nu înţelege de ce. Şi, odată ce momentul de graţie a trecut, se aud aplauze furtunoase. în adăpost, toată lumea se ridică în picioare şi începe să strige, un tânăr fluieră, Nejiko tremură de parcă tocmai s-ar fi născut, acolo, într-o pivniţă, în Berlin, cu moartea care bântuie atât de aproape.

16

Incă din acea noapte petrecută în adăpost, Nejiko se simte legată definitiv de vioara ei. Ea începe să-i vorbească de parcă i-ar fi un confident, explicându-i că singura ei vină este, probabil, aceea de a continua, docilă, să facă tot ceea ce ştie ea cel mai bine: muzică. Este asta o crimă? Atunci de ce Aliaţii sau ruşii ar asimila-o cu naziştii? Ce reproş i se putea face? Că nu a refuzat un cadou care simbolizează recunoaşterea muncii şi a talentului ei de muziciană japoneză? Este absurd. Berlinul o epuizează. Nejiko speră doar un singur lucru: să se întoarcă la Tokio.

Ca să treacă timpul, ambasadorul o invită în unele seri să cineze, împreună cu alţi oaspeţi, în apartamentul său privat de la etajul trei al ambasadei, a cărei clădire nu mai este acum decât o umbră a celei care obişnuia să fie cândva. Ritualul este bine stabilit: înainte de masă, el îi cere să li se alăture soţiei sale şi celor doi copii pentru a cânta câteva cvartete de coarde de Brahms. Lui Nejiko i se pare un exerciţiu nu prea potrivit, dar se conformează. Doar cea mai tânără

dintre fiicele ambasadorului oferă o interpretare acceptabilă la violoncel; în rest, interpretarea este anostă şi chinuită. După ce acest spectacol amabil se termină, ambasadorul aplaudă energic, imitat de ceilalţi invitaţi, şi toată lumea se duce la masă. Discuţiile nu sunt deloc animate. în cea mai mare parte a timpului, cufundată în gândurile ei, Nejiko nu scoate niciun cuvânt. Doar ochii ei vorbesc. Uneori, dacă momentul este potrivit sau când tăcerea este prea apăsătoare, vorbeşte. Nu mai ezită să îşi afirme, în mod ironic, opiniile, inclusiv despre război şi politică. într-o seară, se aventurează chiar să întrebe deschis despre Tokio. Atunci se lasă o tăcere stânjenitoare, până când un consilier militar, aşezat vizavi de ea, care până atunci rămăsese tăcut, se dezlănţuie împotriva aviaţiei americane, care, cu o zi înainte, aruncase mii de bombe incendiare şi devastase jumătate din vechiul oraş construit din lemn, ucigând o sută de mii de oameni.

Ambasadorul încearcă să îl întrerupă, dar, supărat, consilierul continuă citându-l pe generalul american însărcinat cu operaţiunea: ,,Japonezii trebuie arşi, fierţi şi gătiţi până la moarteSoţia ambasadorului scoate un geamăt scurt şi Nejiko vorbeşte din nou. Cu o voce calmă, îl întreabă pe consilierul militar dacă nu crede că a sosit momentul să semneze un tratat de pace. Oshima se uită fix la ea şi aproape că strigă că Germania şi Imperiul vor ieşi împreună triumfătoare din acest război, cu condiţia ca fiecare să-şi facă treaba: militarii – războiul, iar violoniştii – muzica.

Singură şi secretoasă, Nejiko pare fericită că l-a găsit pe Oga la Berlin. îl place la fel de mult pe acest bărbat. Este foarte implicat în afaceri culturale, iar erudiţia lui nu încetează să o impresioneze.

într-o zi, când Nejiko este îngrijorată de zvonul răspândit de ultimii diplomaţi francezi, italieni şi unguri rămaşi în viaţă – Odată ajunşi în Berlin, ruşii vor viola, rând pe rând, toate femeile din oraş –, Oga o încredinţează că există un plan secret pentru a evacua în siguranţă întreaga delegaţie japoneză.

— Dar când? îl tot îndeamnă Nejiko.

— Cât mai curând posibil, dar forţele aeriene britanice şi artileria rusă au îngreunat situaţia. Iar ambasadorul Oshima este foarte apropiat de Ribbentrop şi Goebbels, dar şi de Fiihrer însuşi. El încă mai crede că victoria este posibilă. Ultimul lucru pe care îl vrea este să ne dea semnalul de plecare.

— Simbolurile...

— Da, simbolurile, a răspuns Oga. Cu vioara ta, ştii mai bine decât oricine cât de importante sunt.

101

17

aprilie 1945. Ancheta mea, la cererea prefectului de poliţie din Paris, este deja în curs de desfăşurare de câteva luni, dar prefer să termin de povestit cum se încheie şederea lui Nejiko la Berlin. Se încheie prost.

Sub soarele strălucitor al primăverii, un potop de foc face ravagii în Berlin. La porţile oraşului, Armata Roşie tocmai şi-a lansat marea ofensivă. Occidentalii şi sovieticii sărbătoresc ziua de naştere a Fiihrerului în felul lor. Un milion de tone de obuze cad peste oraş. Oţelul se dezlănţuie asupra capitalei germane într-o mişcare finală: tancuri, trenuri de trupe care pleacă din gări, oameni cu căşti, avioane, proiectile, bombe...

Afară, difuzoarele sovietice strigă, îndemnându-i pe soldaţii germani să se predea. Bătrâni îmbrăcaţi sumar, creaturi ale unei lumi subterane, rătăcesc ameţiţi pe străzi. Copiii treziţi în grabă urlă de spaimă, agăţaţi de mâinile mamelor lor. Peste tot, la ferestre, cearşafuri albe sau feţe de pernă atârnă în semn de capitulare.

Un Stradivarius de la Goebbels

Numărătoarea inversă se accelerează. în trei zile, americanii lansează o mie şapte sute de tone de bombe incendiare asupra oraşului Tokio, provocând peste o sută de mii de morţi în incendiile care au urmat. La Moscova, Stalin devine nerăbdător şi îi cere lui Jukov să grăbească înaintarea trupelor sale spre Reichstag. Churchill se străduieşte să calmeze explozia de violenţă ordonată de Arthur Travers Harris, mareşalul Forţelor Aeriene Regale: „Niciun oraş german nu ar trebui să fie în picioare când se va termina războiul”. Harris Măcelarul era porecla pe care i-o dădeau oamenii săi. „Cine seamănă vânt culege furtună”, repetă neobosit Măcelarul şi enumeră pagubele aduse Londrei şi londonezilor la începutul războiului. Fără să ţină cont de riscul de pierderi umane, a ordonat campanii intensive de bombardamente împotriva civililor germani, fără alt obiectiv tactic decât acela de a submina moralul populaţiei.

Această strategie funcţionează în cazul lui Nejiko. Ea este la capătul puterilor şi cu nervii la limită. Din fericire, Oga are veşti bune pentru ea.

— Nu ar trebui să vă spun asta, dar în această seară vom pleca în Alpii austrieci.

Uşurată, ea îl îmbrăţişează spontan, sfidând secolele de reţinere japoneză.

— Nici nu vă imaginaţi cât de fericită sunt să părăsesc acest loc!

Oga schiţează un zâmbet uşor şi, pentru o clipă, pare că-şi caută cuvintele.

— Vreau să vă cer o favoare, Nejiko. O fac în numele meu şi în numele ambasadorului Oshima.

— Dacă într-adevăr plecăm în seara asta, Oga, oricare ar fi această favoare, consider-o acordată...

— Astăzi este ziua de naştere a Fiihrerului. Cel mai apropiat prieten al său, Joseph Goebbels, vrea să-i facă o surpriză în această seară. Ministrul Ribbentrop ştie despre ce-i vorba şi este de acord. L-au întrebat pe ambasadorul nostru dacă aţi putea cânta la vioară o melodie pentru a marca această ocazie şi a înveseli atmosfera. Ştiţi, nu mai au muzicieni astăzi la Berlin, sunteţi ultima artistă demnă de Fiihrer... Cântaţi timp de treizeci de minute, ambasadorul îşi ia rămas-bun de la prietenul său Hitler şi plecăm, întreaga delegaţie japoneză, împreună cu Goring, la Bad Gastein, la graniţa Alpilor austrieci. Sunteţi de acord?

Nejiko rămâne împietrită. Hitler... Fiihrerul... Acum câteva luni, acum câţiva ani, ar fi fost probabil un privilegiu... Dar astăzi?

Oga vede că ea ezită.

— Nejiko este condiţia plecării noastre, un simbol: nu ne abandonăm aliaţii, ci plecăm cu demnitate pentru a continua lupta în altă parte. Dacă nu o faceţi pentru ţara noastră sau pentru ambasador, faceţi-o pentru mine. Vă rog.

în mintea ei obosită, epuizată de această Europă pe care n-a cunoscut-o decât în război, ea este deja în Japonia.

— în regulă, Oga. Dar apoi, promiteţi-mi, ne vom întoarce la Tokio.

— Pe onoarea mea, Nejiko, vă jur.

Câteva ore mai târziu, Nejiko se află într-o maşină escortată în mare viteză de agenţi ai Ministerului Propagandei, în compania exclusivă a şoferului şi a ambasadorului Oshima. Este zidită în gândurile ei, cu privirea fixată pe vioara pe care o ţine în poală. Vehiculul intră pe o stradă subterană şi se opreşte. Mai departe trebuie să meargă pe jos. Un ofiţer SS îi ghidează

prin labirintul de subsoluri până la Filhrerbunkerul îngropat la doisprezece metri sub pământ, în grădinile Cancelariei.

în timp ce intră în buncărul lui Hitler, Nejiko se cutremură. Totuşi, nu este chiar atât de frig. Duhoarea pestilenţială care domneşte în aceste spaţii închise este primul detaliu care o izbeşte. Aerul este cu greu reîmprospătat de nişte motoare diesel. Camerele sunt înghesuite, deosebit de înguste. Pereţii rugoşi de beton nu sunt decoraţi în niciun fel, iar din tavan atârnă becuri simple.

Goebbels este acolo în persoană pentru a-şi întâmpina oaspeţii. îl îmbrăţişează pe Oshima, cei doi bărbaţi sunt prieteni adevăraţi, şi o salută cu multă politeţe pe Nejiko, mulţumindu-i mult de tot că a venit:

„Eva Braun a insistat să ţinem petrecerea la etaj, într-un salon abandonat al Cancelariei. Haideţi... O să vedeţi, şampania e călduţă şi nu există decât un singur disc pentru gramofon, Blood Red Roses Speak to You of Happiness. Aţi venit la momentul potrivit, domnişoară Suwa. Vă rog, cântaţi-ne câteva piese pasionante!”

Nejiko nu ştie ce să răspundă. încăperile prin care Goebbels şi suita lui o conduc trec ca nişte imagini, ca şi cum ea însăşi ar privi din afară această scenă.

Când intră în sală, Nejiko este surprinsă să vadă că este aglomerată. Majoritatea înalţilor demnitari sunt acolo, ea îi recunoaşte din fotografii sau din filme de propagandă. Himmler. Ribbentrop, pe care l-a zărit adesea alături de ambasador. Bormann. Goring. Amiralul Donitz. Feldmareşalul Keitel. Speer. Jodl. Cu toţii inventează scuze pentru a părăsi capitala înainte ca aceasta să fie complet încercuită şi aerodromurile să fie cucerite de Armata Roşie. Şi mai este şi soţia lui Joseph Goebbels. Majordomul lui Hitler, Heinz

Linge. Secretarii. Şi Eva Braun, care dansează într-un colţ, lângă gramofon.

„Mulţi au venit să îşi ia rămas-bun de la Führer, spune Oshima. Veniţi, o să vă prezint, fără îndoială că nu-l veţi mai vedea niciodată.”

Până când Nejiko să vrea să protesteze, este deja prea târziu. Oshima a târât-o cu el la câţiva paşi de Führer. Când îl vede pe Hitler, este speriată de înfăţişarea acestuia. Trăsăturile lui de bătrân, figura lui aplecată, trupul lui rupt în două, mâinile tremurânde, faţa umflată, ochii injectaţi de sânge.

Se uită la ea mult timp fără să spună nimic. Şi el pare a fi altundeva, posedat de o forţă ciudată. Nejiko intră în panică. Oshima o ţine de mână pentru a o împiedica să dea înapoi. Hitler se apropie, mergând cu greu:

„Generale Oshima, sunteţi unul dintre puţinii oameni în care am încredere deplină. Aici sunt doar trădători. Mulţi oameni au abuzat de încrederea mea. Lipsa de loialitate şi trădarea au subminat rezistenţa noastră pe tot parcursul războiului. Voi, japonezii, măcar aveţi aceeaşi onoare ca şi poporul german. Ca şi noi, ştiu că veţi lupta până la moarte. Pierderea acestui război ar însemna distrugerea popoarelor noastre.”

Oshima confirmă şi, pentru a-l linişti pe Führer, îi face cunoştinţă cu violonista Nejiko Suwa, „căreia Reichul i-a făcut cadou această minunată vioară!” Hitler se uită la tânără cu dispreţ. Fără un cuvânt sau un salut, se îndepărtează brusc de ea şi de ambasador şi se îndreaptă spre apartamentele private din buncărul său.

Lui Nejiko şi Oshima, uluiţi, li se alătură Goebbels.

— A fost foarte obosit în ultima vreme... Nu staţi acolo, domnişoară Suwa. Chiar şi fără Führer, veţi putea să ne cântaţi câteva cântece...

Un Stradivarius de la Goebbels

Nejiko şi-a ridicat privirea spre Goebbels şi, cu o inspiraţie bruscă, de care a fost uimită până şi ea, l-a întrebat:

— Domnule ministru, ştiţi cine este fostul proprietar al acestei viori?

Iniţial, Goebbels a fost surprins, dar a decis să ia remarca drept o glumă şi a început să râdă în hohote, antrenându-l şi pe ambasadorul Oshima.

— Domnişoară, numai Gerigk ştie asta! Tot ce pot să vă spun este că nu este un instrument din colecţia sa! Nu trebuie decât să-l întrebi, Dumnezeu ştie unde este astăzi!

Apoi Goebbels o conduce pe Nejiko în centrul camerei. în timp ce ea scoate vioara din cutie şi ministrul Propagandei îi face pe toţi atenţi, Eva Braun se apropie.

— Ce aveţi de gând să cântaţi?

— Mă gândeam la Wagner sau Liszt, doamnă.

Văzând-o atât de impresionată, Eva Braun zâmbeşte.

— Ştiţi, întotdeauna am avut o slăbiciune pentru Ceaikovski şi Borodin. I-am oferit Fiihrerului un cufăr întreg cu lucrări de Ceaikovski interpretate de violonistul evreu polonez Bronislav Huberman. Dacă oaspeţii ar şti acest lucru, ar fi uimiţi! Dar ei nu ştiu nimic despre muzică!

Nejiko este luată prin surprindere. Neştiind ce să creadă şi întrebându-se dacă nu cumva este vorba de o capcană, ea optează, în cele din urmă, pentru Wagner.

Goebbels pronunţă rapid câteva cuvinte prin care îi mulţumeşte tinerei artiste japoneze şi aminteşte momentul când i-a oferit vioara. Nimeni nu ascultă, nici măcar Nejiko. Ea cântă mecanic, aproape prea repede, ca şi cum s-ar grăbi să plece, să se întoarcă, în sfârşit, la Tokio.

18

Ochi negri, buze subţiri şi strânse, corp zvelt, privire care sfidează orizontul. Pe puntea din spate a pachebotului Santa Rosa, Nejiko respiră din plin aerul oceanului. Părul ei despletit pluteşte în vânt. Fixează cu privirea oglinda apei, de unde ţâşneşte acel necaz pe care încearcă să-l ascundă. Un tânăr soldat înarmat o urmăreşte, cu un aer bănuitor.

Iulie 1945. Capturată de americani la hotelul Kaiserhof din Bad Gastein, în Alpii austrieci, Nejiko e în drum spre New York, alături de alţi o sută patruzeci şi şase de prizonieri japonezi, pentru a fi interogată. Diplomaţi, consilieri, personal tehnic şi militar, bucătari, menajere, şoferi, artişti şi oameni de afaceri erau cu toţii acolo, la baionetă.

La Bad Gastein, americanii i-au ţinut captivi timp de câteva săptămâni în hotelul Soentgen, până când Departamentul de Stat a găsit un loc sigur pentru a-i primi în Statele Unite. După ce a fost ales oraşul Bedford, Pennsylvania, Nejiko şi întreaga delegaţie au fost anunţaţi în miez de noapte că vor

pleca peste trei ore. Transportaţi cu autobuzul, via Salzburg, şi apoi cu trenul până la Le Havre, se aflau la bordul navei Santa Rosa de câteva zile.

Această perioadă în care îşi petrece ore întregi închisă, într-o stare de prostraţie, este cea mai prolifică pentru Nejiko. Nu cântă. îi este prea frică să îşi scoată vioara, de teamă ca nu cumva americanii să i-o confişte. Scrie, îşi înnegreşte caietele. Pentru prima dată, în felul ei, îşi pune între-bări. Are îndoieli.

21 iulie 1945

Cea mai constantă tentaţie a mea, cea împotriva căreia nu încetez să duc o luptă istovitoare: egoismul Egoismul teribil şi devorator al artiştilor.

23 iulie 1945

Ceea ce este cel mai real în mine sunt iluziile pe care le creez cu acest instrument şi cu muzica mea.

25 iulie 1945

încetul cu încetul, muzica ne desparte de oameni şi ne respinge fără umbră de iubire.

1 august 1945

în momentele de trândăvie, mă cuprinde o angoasă că nu voi putea atinge niciodată perfecţiunea cu vioara mea, o nemulţumire, o ură faţă de mine însămi. Gândul că nu sunt bună de nimic, că numai susţinuta mea activitate îmi compensează lipsurile, că numai munca, mereu şi mereu, mă salvează.

3 august 1945
Acest pachebot... O închisoare de aur. Totuşi, o închisoare.
O închisoare aurită pentru că întreaga delegaţie japoneză este adunată la clasa de lux şi la clasa a doua, în timp ce soldaţii americani care se întorc definitiv acasă sunt îngrămădiţi la clasa a treia.
Pe 5 august, pentru prima dată de la îmbarcare, se întâlneşte cu Oga pe puntea din faţă a navei. Se apropie cu paşi înceţi, părând obosit, aşteptând să ajungă lângă ea pentru a-i şopti:
„După hotelul Kaiserhof, acum cabina de lux a unui pachebot, nu veţi putea spune că ambasadorul nu a avut grijă de dumneavoastră!”
Ca de obicei, el dezamorsează în mod ironic drama, îi explică faptul că a fost plasat într-o cabină de izolare. Apropierea sa de ambasador. Este acuzat că a fost instigatorul alianţei dintre Hitler şi împăratul Japoniei.
Presat de Nejiko să-i dea veşti din lume şi din Japonia, el îi spune că războiul din Europa s-a încheiat. Hitler şi Eva Braun s-au sinucis, la fel ca Goebbels şi soţia sa, Magda, care, în prealabil, şi-au otrăvit cei şase copii. Germania a capitulat. Doar Japonia mai rezistă.
La menţionarea lui Goebbels, Nejiko tresare. L-a văzut atât de aproape, i-a ţinut vioara în mână. Oga o linişteşte: „Nu vă paşte niciun pericol, absolut niciunul. Această vioară v-a fost oferită ca un omagiu adus talentului dumneavoastră. Spuneţi-le americanilor că sunteţi un simplu profesor de vioară şi nu veţi avea de ce să vă faceţi griji”.

111

Un Stradivarius de la Goebbels

Chemat la ordine de gardianul său, Oga se îndepărtează de Nejiko pentru a se întoarce în cabina sa. în acel moment, el încă nu ştia că americanii au interceptat şi apoi au decodificat telegramele pe care Oshima li le trimitea prim-ministrului şi împăratului Japoniei. Roosevelt l-a numit pe Oshima „căţeluşul germanilor”, dar acesta a fost principala sa sursă de informaţii despre regimul nazist. Un secret pe care a ţinut să-l păstreze, ordonând puţinelor autorităţi militare care aveau acces la telegramele diplomatice să le ardă imediat după ce le citeau. Fără să ştie, Oshima a oferit informaţii decisive despre localizarea trupelor şi submarinelor Wehrmachtului, despre noile armamente în curs de construire sau despre moralul şi starea psihologică a demnitarilor nazişti. Uneori, el a comunicat informaţii cu un caracter mai degrabă anecdotic, ca în această telegramă din 23 februarie 1943 pe care am găsit-o în arhivele CIA, adresată direct împăratului, a doua zi după ceremonia de înmânare a viorii lui Nejiko:

Joseph Goebbels, ministrul Reichului pentru Educaţie Populară şi Propagandă, i-a oferit personal tinerei noastre violoniste prodigioase Nejiko Suwa o vioară valoroasă din partea Fiihrerului. în numele dumneavoastră, mi-am permis să adresez o scrisoare de mulţumire luiAdolfHitler pentru a saluta acest dar oficial, simbol al unităţii dintre popoarele noastre.

19

9 august 1945.0 fotografie alb-negru imortalizează momentul. Hudson în prim-plan, Santa Rosa în fundal, cu linia orizontului legată de cer şi de fluviu prin fumul gros şi alb care iese din imensul coş din faţă al navei. Nejiko îşi face intrarea, uluită, în golful New York. Ceea ce simte este mult mai colorat decât ar putea sugera fotografia care imortalizează acest moment, cu albastrul care inundă cerul, cu clădirile din cărămidă, cu turnurile, cu zgârie-norii, cu această pădure construită, ridicată cât vezi cu ochii, în care se reflectă umbrele.

Pachebotul face un ocol, trece pe lângă Statuia Libertăţii, lucru care dezlănţuie aplauzele marinarilor şi ale soldaţilor americani. Comandantul declanşează o sirenă lungă. Strigătele de bucurie se intensifică, Pământ! Pământ! Caschete şi bonete de soldaţi zboară pe puntea navei. America! înapoi acasă!

Nejiko se gândeşte la ţara ei. Se surprinde visând la un armistiţiu în acest război nesfârşit şi, de ce nu, la pace. Oga i-a

explicat că în Pacific războiul încă face ravagii. Armata japoneză este hotărâtă să lupte până la capăt. De şapte ori la pământ, de opt ori în picioare. Este vorba de mândria bushido, acel cod de onoare din Japonia medievală care impune loialitatea şi onoarea până la moarte. La fel ca naziştii, liderii militari japonezi vor să-i tragă pe civili la pământ, odată cu ei: unităţile de luptă formate din cetăţeni patrioţi sunt înarmate cu centuri explozive care le permit, în ultimă instanţă, să se arunce asupra tancurilor americane pentru a le opri înaintarea.

Oga şi ambasadorul Oshima sunt chemaţi în sala de comandă. Sunt escortaţi de oameni înarmaţi, iar amiralul le cere să ia loc lângă echipamentele de comunicare. Ambii bărbaţi sunt îngrijoraţi până când amiralul i se adresează lui Oshima înmânându-i un telefon.

— Domnule ambasador, am onoarea să vi-l dau la telefon pe preşedintele Statelor Unite ale Americii, domnul Harry Truman.

Oshima rămâne o clipă tăcut, după care se apropie de telefon şi-l salută reverenţios pe preşedinte, într-o engleză perfectă.

— Domnule ambasador, nu mă cunoaşteţi, dar eu ştiu totul despre dumneavoastră. Am interceptat toate telegramele pe care i le-aţi trimis împăratului vostru de la Berlin, una câte una. Asta îmi oferă certitudinea că, pentru el, ceea ce aveţi de spus contează.

Oshima primeşte această veste teribilă, realizând că a făcut ca nenumărate informaţii valoroase să ajungă în mâinile inamicului. Nu scoate un cuvânt.

— La trei zile după bomba de la Hiroshima, tocmai am aruncat o altă bombă nucleară asupra oraşului Nagasaki.

A explodat la cinci sute de metri deasupra solului. Radiaţiile de căldură şi explozia, de o putere necunoscută până acum, au ucis instantaneu patruzeci de mii de oameni. Patruzeci de mii de oameni, domnule Oshima, înţelegeţi ce înseamnă asta?

în capul lui Oshima se declanşează un zumzet.

— Vă vom oferi mijloacele necesare pentru a trimite un mesaj împăratului Japoniei. Pentru binele poporului dumneavoastră, cereţi-i să se predea imediat şi necondiţionat. în caz contrar, toate oraşele din Japonia vor fi distruse, inclusiv cel mai mare dintre ele, Tokio.

Oshima închide, siderat. Când Oga îl întreabă ce i-a spus preşedintele american, el tremură în continuare şi mormăie doar cuvântul japonez pe care tocmai l-a inventat: Pikadon. Pika, o lumină enormă. Şi Don, care ar putea fi tradus ca Bum. Explozie şi deflagraţie.

Oshima şi Oga se întorc pe punte. Nava tocmai a acostat la Ellis Island. Nejiko şi delegaţia japoneză sunt instruiţi să rămână în cabinele lor pentru a li se verifica identitatea şi bagajele. Un inspector înalt, slab, cu obrajii supţi, îi cere politicos lui Nejiko să îşi precizeze identitatea şi de ce se afla în Germania în momentul arestării sale. Amintindu-şi de sfatul lui Oga, Nejiko menţionează un rol de meditator pentru copiii ambasadorului, cu lecţii ocazionale de vioară. Inspectorul pare mulţumit, dar alege să se uite totuşi la vioară, ceea ce o face pe Nejiko să tresară.

Deschide cutia, apucă instrumentul, îl întoarce şi îl suceşte, pentru a-l observa din toate unghiurile, îl bate, răsuceşte coardele pentru a le face să vibreze.

„Nu e un instrument prea rău! Dar, de acum încolo, veţi găsi altele mai bune în America.” Nejiko a fost luată prin

surprindere şi a dat, pur şi simplu, din cap. Inspectorul aruncă nonşalant vioara pe patul cabinei şi îşi continuă căutarea fără să-i mai acorde atenţie. Recăpătându-şi treptat respiraţia normală, Nejiko ascultă cum ofiţerul îi spune că va fi dusă, împreună cu restul delegaţiei, într-o casă conspirativă lângă Washington, un hotel de lux.

„O să vedeţi, o să vă simţiţi în largul dumneavoastră acolo, domnişoară!”

20

Bedford Springs Resort. Un hotel de lux izolat în inima munţilor Allegheny, transformat de către guvernul american într-o şcoală de radio pentru soldaţii din Marină, noua reşedinţă supravegheată a lui Nejiko. CIA a plasat microfoane în fiecare cameră. în arhivele presei locale, citim despre tulburările provocate de sosirea acestor noi vecini. Cu o zi înainte, Bedford Post titra „ Vin/”, iar şapoul articolului indică starea de spirit generală: Mulţi dintre noi au copii închişi în lagărele japoneze. în timp ce noi îi primim pe aceşti criminali în cel mai luxos hotel al nostru, ai noştri sunt torturaţi sau înfometaţi. Altoona Mirror, care nu a strălucit niciodată prin moderaţie, continuă: De când am început să facem pe infirmierele pentru aceşti şobolani murdari, în timp ce băieţii noştri sunt lăsaţi să moară în lagărele lor de concentrare? Cine va mai dori să intre în acest hotel după ce japonezii îl vor ocupa?

în acest context, sosirea delegaţiei japoneze nu putea să fie decât furtunoasă. Autocarul său a fost întâmpinat

de sute de manifestanţi adunaţi în faţa porţilor incintei hotelului, strigând sloganuri precum: „La puşcărie, nu la pensiune!”

La 14 august 1945, Guvernul Statelor Unite ale Americii anunţă capitularea necondiţionată a Japoniei şi încheierea celui de-al Doilea Război Mondial. în oraşele din întreaga ţară, locuitorii se adună pe străzi pentru uriaşe şi spontane demonstraţii de bucurie populară. Bedford nu face excepţie. Locuitorii ies din casele lor pentru a-şi arăta bucuria. Cu steagul american fluturând în vânt, unii oameni defilează în maşinile lor vopsite în roşu-alb-albastru, echipate pentru această ocazie cu difuzoare care emiteau, întruna, muzică patriotică. Pe Route 220, în faţa hotelului Bedford Springs, maşinile dau muzica mai tare, dar armata le împiedică să se oprească.

Sfârşitul războiului nu a fost însoţit nici de eliberarea japonezilor din Bedford şi nici de încetarea ostilităţilor populaţiei faţă de aceştia. Gândindu-se să facă astfel încât să calmeze agitaţia, managerul hotelului a emis un comunicat care a escaladat situaţia, spunând că „piscina şi terenul de golf ale complexului nu pot fi folosite de către deţinuţi” şi că bucătăria „rămâne foarte elementară, la fel ca şi decorarea camerelor”. Porţile parcului sunt împodobite cu bannere uriaşe pe care se poate citi: Copiii noştri sunt încă în război, iar japonezii se relaxează.

Formula este bună şi, la urma urmei, merită să ne punem întrebarea: Nejiko se relaxează? în această închisoare aurită, zilele se succed una după alta. Fiecare este închis în camera sa, cu excepţia unor scurte şi rare plimbări în parc şi a celor

trei mese zilnice, care le permit membrilor delegaţiei japoneze să discute şi să scape de plictiseală.

Mi-o imaginez pe Nejiko, într-o dimineaţă răcoroasă de septembrie, urcând pe cărarea de pietriş care duce din clădirea principală până la sala de mese. Opt şi jumătate, ora micului dejun. Dâre de ceaţă se întind pe înălţimi, în timp ce nori voluminoşi, albi şi cenuşii, se profilează peste munţii din depărtare. Ici şi colo se mai vede câte un petic de cer albastru, iar când o rază de soare pătrunde prin el, satul Bedford străluceşte în fundul văii, în contrast cu pinii întunecaţi care acoperă versanţii.

Ajunsă în sala luminoasă cu tavanul uşor boltit de la parter, Nejiko ascultă murmurul vocilor şi zgomotul veselei. Sunt instalate zece mese mari, fiecare pentru câte opt persoane.

îşi ocupă locul, mereu acelaşi, vizavi de Oga şi în stânga dirijorului Hidemaro Konoye. Pe masă, omletă, câteva borcane cu marmeladă şi miere, lapte, un compot de fructe uscate şi cereale. Decorul era modern, conform arhivelor oraşului pe care am putut să le consult, cu candelabre electrice din metal şi ferestre mari, dintre care două se deschideau spre o verandă.

Oga a fost cel care i-a făcut cunoştinţă cu dirijorul Konoye, o figură proeminentă a muzicii occidentale din Japonia pe care Nejiko îl cunoştea doar după nume. Primul japonez care a devenit director al Filarmonicii din Berlin, în 1924, prieten cu Furtwängler şi Richard Strauss, se afla şi el în Germania când a fost arestat de americani.

Konoye a fost alipit la delegaţia ambasadorului Oshima cu puţin timp înainte de plecarea din Europa şi a călătorit cu

aceasta la Bedford. Nejiko nu ratează nicio ocazie de a profita de experienţa de dirijor a acestuia. în acea dimineaţă, ei reiau o discuţie începută cu o zi înainte, Konoye explicând că dificultatea pentru o vioară, într-un ansamblu, este să emită un sunet care să transporte fără a fi prea violent. Violonistul trebuie să se ferească de exagerare, insistă el. Oga îi ascultă, amuzat, în timp ce colegul său de masă, fostul şofer al ambasadorului, un bărbat de cincizeci de ani cu ochi când indiferenţi, când iscoditori, se concentrează asupra mâncării.

Nejiko aşteaptă cu sufletul la gură cuvintele lui Konoye. îi spune că este în însăşi firea unui violonist să aibă un sunet foarte dulce, aproape şoptit. Şi tocmai acest lucru i l-a reproşat maestrul ei Kamensky la început, fiindcă el dorea ca ea să dezvolte un sunet mai puternic.

încântat de precizia tehnică a discuţiei lor, dirijorul Hidemaro continuă să explice că un violonist trebuie întotdeauna să pondereze intenţia dirijorului, care este aceea de a obţine un efect general. Şi încheie, ca şi cum i-ar fi încredinţat un secret:

„Natura profundă a unui instrument cu coarde este non- violenţa... Poate exista putere, dar aceasta trebuie să rămână întotdeauna circumscrisă corectitudinii şi rotunjimii.”

Trebuie totuşi să admitem un lucru evident. în incinta protejată a Bedford Springs Resort, atmosfera este relaxată şi liniştită, aşa că Nejiko nu trebuie să se fi simţit vreodată stresată. Ca şi restul delegaţiei, şi în primul rând ambasadorul Oshima, este tratată cu curtoazie şi respect de către

americani. Ca să spunem lucrurilor pe nume, viaţa lui Nejiko în Bedford este departe de a fi neplăcută. Discuţiile sunt simple, despre lucruri banale, despre vreme, despre cum a dormit fiecare, despre decorarea parcului, despre ultimele ştiri culese în legătură cu ocupaţia americană din Japonia. Dar ce ar putea fi mai bun pentru un muzician decât o astfel de rutină? Profesia ei a obişnuit-o întotdeauna să lucreze singură, să respecte o disciplină strictă de viaţă, să-şi repete imperturbabil exerciţiile, cu acelaşi calm şi aceeaşi concentrare. Ce poate fi mai liniştitor? Chiar şi în timp de război, zilele ei erau de fiecare dată organizate în ritmul activităţilor zilnice, ceea ce i-a creat un cadru protector. Aşa că da, şederea ei la Bedford Springs este o paranteză, un refugiu liniştit, departe de bombe, care se potriveşte întocmai cu rutina ei de muzician.

în comparaţie cu unii dintre colegii ei de nefericire, ea face faţă cu o uşurinţă surprinzătoare. De asemenea, are mai mult timp pentru a-şi scrie jurnalul. Descrie în detaliu plăcerea pe care o simte ascultând scârţâitul stiloului pe hârtie, scrutând ore în şir, în timp ce stă întinsă în pat, nuanţele de lumină de pe pereţi şi absorbind liniştea din cameră, care este tulburată doar de respiraţia ei.

în sfârşit, treptat, se apucă din nou de vioară. Mai întâi pe ascuns, apoi din ce în ce mai deschis, până când este încurajată să facă acest lucru de personalul hotelului şi de paznicii de serviciu de la intrarea în clădire.

Dar ceea ce ocupă cel mai mult spaţiu în jurnalul ei în această perioadă este pasiunea amoroasă care îi cuprinde pe ea şi pe Oga. Când citeşti, vezi că nu este doar o melancolie tandră şi sentimentală, ci, mai degrabă, o stare

febrilă, cu frisoane, călduri, o beţie, o exaltare, un extaz, un vis, visul unei vieţi date peste cap... în fiecare rând, simţim această veselie febrilă, această minunare bruscă şi brutală născută din această izolare forţată. Sugerează, cu mici tuşe, primele nopţi în care i se abandonează lui, după-amiezile înfăşurate în cearşafuri când trupurile lor sunt descoperite. Oare zădărnicesc vigilenţa paznicilor? Beneficiază ei de pe urma complezenţei lor? Ce contează? Nejiko alege să se confeseze lui Oga, revine la durerea provocată de divorţul părinţilor ei, la mutarea cu mama ei iubitoare şi liniştitoare, la sentimentul ei de singurătate şi la rolul mătuşii Anna.

îi încredinţează şi visul ei ratat, ambiţiile dezamăgite: nu va fi niciodată o mare muziciană, o solistă talentată. Sfârşitul marilor aşteptări. Ea este convinsă de acest lucru, fără a putea explica de ce. Toate acele eforturi a meritat... La douăzeci şi cinci de ani, temerara şi hotărâta Nejiko nu mai este decât o marionetă, limitată la a face o figură bună, la a crea o iluzie cu vioara ei oferită de Goebbels.

în zilele în care vede totul în negru, Oga preferă să schimbe subiectul şi îi vorbeşte despre pictură. îl menţionează pe vărul său Onchi Koshiro, un pionier al unei noi arte a gravurii pe care o numeşte „artă abstractă”. îi laudă varietatea operei sale şi îi promite că vărul său Koshiro îi va picta portretul, un bijin ga, o imagine a unei femei frumoase, pe baza modelului din ultima sa serie Opt femei din epoca modernă.

Oga îi povesteşte şi despre descoperirea literaturii americane, datorită bibliotecii puse la dispoziţia rezidenţilor. îi povesteşte despre Faulkner, London, Hemingway, Steinbeck şi

îi înmânează ceremonios lui Nejiko un exemplar din Marele Gatsby.

Săptămânile trec. Aerul devine mai rece, mai umed. în parc, frunzele nucilor, ale arţarilor şi stejarilor încep să se îngălbenească şi apoi cad. Se instalează toamna. Satul îşi recapătă treptat seninătatea. Gardienii şi deţinuţii învaţă să se aprecieze reciproc, se stabileşte încrederea.

ACŢIUNI ÎN JUSTIŢIE

BERLIN-TOKIO 1945-1946

21

Viaţa în Bedford se scurge încet-încet, Nejiko încă nu ştie de existenţa mea. Eu o cunosc doar după nume.

Am spus, cred, că, după ce am studiat trompeta clasică la Conservatorul din Paris, în 1938, la vârsta de douăzeci de ani, am avut norocul de a mă alătura corpului de muzică al poliţiştilor locali de la Prefectura de poliţie. Acesta este un ansamblu atipic, ai cărui membri, care provin din cele mai bune şcoli, sunt atât muzicieni, cât şi ofiţeri de poliţie. Pe lângă concertele de gală la care participă, ei cântă la toate ceremoniile oficiale şi militare.

Rolul meu modest în Rezistenţa internă pariziană din timpul Ocupaţiei mi-a conferit, la Eliberare, un statut special în orchestra Prefecturii, astfel încât, la 12 ianuarie 1945, prefectul Luizet m-a chemat personal în imensul său birou.

Rece, aproape auster, acest bărbat a păstrat urmele unei educaţii riguroase primite la Saint-Cyr, unde a urmat învăţăturile generalului Leclerc şi ale căpitanului de Gaulle. Fără să se deranjeze să se ridice în picioare şi fără să-şi ia ochii de

la mormanul de ştampile din faţa lui, îmi explică, pe un ton obosit, misiunea pe care o voi avea:

„Găsiţi vioara Stradivarius a nepotului domnului Braun, prietenul personal al generalului de Gaulle.”

După o clipă de tăcere, îşi aşază ochelarii pe tăblia îmbrăcată în piele verde a biroului stil Ludovic al XVI-lea şi îşi freacă ochii îndelung, oftând. Ochii lui au încercat totuşi să îi întâlnească pe ai mei, dar eu, stând în picioare în faţa biroului său, mi-am coborât privirea în podea. îmi răsfoieşte dosarul şi emite această formulă, care mă jigneşte:

„Cu dumneavoastră pe post de investigator, mai mult muzician decât brigadier, sarcina asta se anunţă a fi la fel de simplă precum aflarea unui medalion pe un câmp de luptă.”

Luizet nu s-a înşelat. Am pierdut primele câteva luni bâjbâind, urmând piste greşite. Abia dacă am reuşit să reconstitui modul în care a decurs ziua de 20 august 1941, când Lazare Braun, nepotul lui Edmond Braun, a fost capturat de nazişti, iar vioara sa confiscată.

Parizian din naştere, mobilizat în timpul Primului Război Mondial, tatăl lui Lazare credea că este suficient să respecte legea pentru a fi în siguranţă. Ordinul din 27 septembrie îi obliga pe evreii din zona ocupată să se declare ca atare la Prefectura de poliţie până în data de 20 octombrie. La fel ca alţi o sută cincizeci de mii de evrei, conformându-se acestei directive, Braun s-a înscris în registrul special de la secţia de poliţie locală.

Această acţiune avea să-l coste viaţa întregii sale familii. La 20 august 1941, împreună cu alţi cinci vecini, a fost parcat

într-un colţ al curţii clădirii lor, aşteptând ca operaţiunile de scotocire şi control să se încheie. Lazare Braun s-a întors acasă chiar în acel moment. Un SS-ist i-a cerut cartea de identitate şi, deoarece o lăsase în apartamentul familiei, SS-istul a mers cu el să o ia. Restul mi l-a povestit vecina, o bătrână de şaptezeci de ani.

Când intră în casă, Lazare găseşte în sufragerie un bărbat îmbrăcat într-un costum din trei piese, cu cămaşă albastră-închis şi cravată închisă la culoare, stând liniştit pe canapea şi examinându-i vioara. Este Herbert Gerigk. Lazare Braun se uită la chipul intrusului. Părul său castaniu şi drept este perfect ajustat, dar o şuviţă groasă, în partea dreaptă, îl face să pară un bufon, iar ochiul stâng, mai mare decât cel drept, întăreşte această impresie, adăugând o răceală înfiorătoare privirii sale.

Gerigk îl întreabă, pur şi simplu, pe Lazare dacă vioara îi aparţine şi dacă a fost realizată de Stradivarius. Lazare încuviinţează. Vizibil mulţumit, bărbatul îi spune că este muzicolog. El adaugă că, în numele Fiihrerului şi al ministrului Propagandei, este obligat să îi confişte vioara.

Strigătul de deznădejde pe care îl scoate Lazare este atât de teribil, încât străbate până în curte, iar durerea lui străpunge pântecul bătrânei care retrăieşte scena în timp ce mi-o povesteşte.

SS-istul îl loveşte violent în faţă cu tocul puştii pentru a-l reduce la tăcere, atât de violent, încât Lazare cade. Gerigk începe să bată cu piciorul în pieptul lui Lazare, mai întâi uşor, apoi mai tare şi, în cele din urmă, frenetic, ca şi cum ar imita ritmul unei partituri atonale. Plămânii lui Lazare sunt pe punctul de a exploda.

Un Stradivarius de la Goebbels

„Atonalitatea este un exemplu al degenerării cu care ne luptăm în muzică. Este o invenţie care dezvăluie în mod tipic spiritul evreiesc”, conchide Gerigk, punând vioara înapoi în cutie. De asemenea, ia cu el o parte dintre partituri, după care îşi ia rămas-bun şi îl lasă pe SS-ist să-i ducă pe Lazare, pe tatăl său şi pe vecinii lor la autobuzele RATP care îi aşteaptă de cealaltă parte a porţii. Drancy va fi prima lor oprire. Auschwitz este ultima.

Pentru a duce la bun sfârşit ancheta pe care mi-o încredinţase Luizet, m-am dus să mă întâlnesc cu toţi lutierii parizieni, unul câte unul, purtând cu mine o fotografie a lui Lazare şi o alta a viorii sale. Timp de câteva luni, nu am făcut niciun progres până când, într-o zi, pe strada Romei, am dat peste un bătrân care m-a anunţat imediat că recunoaşte vioara lui Lazare şi că ştie în posesia cui se află.

Era 9 iunie 1945, îmi amintesc foarte bine. în acea dimineaţă, ziarul Combat\ al lui Camus, a relatat despre moartea lui Robert Desnos, survenită cu o zi înainte în lagărul de concentrare de la Theresienstadt, care tocmai fusese eliberat de Armata Roşie. Una dintre ultimele sale replici a fost reprodusă şi încă o pot cita:

Pentru că inimile care urau războiul băteau pentru libertate în ritmul anotimpurilor şi al mareelor, al zilei şi al nopţii.

[1] Combat (Lupta) a fost o publicaţie franceză, fondată în 1941, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, ca ziar clandestin al Rezistenţei franceze. Din 1943 până în 1947, redactor-şef al acestuia a fost Albert Camus. (n.r.)

Când am intrat în atelierul lutierului, aflat la capătul unei curţi, acesta îndrepta, cu un şpaclu, o clapă din lemn de abanos. Două colţuri ale unei viori fuseseră smulse. Eclisele erau scoase, spatele instrumentului era fisurat, căluşul dispăruse. Ţinea instrumentul pe o bucată de piele de căprioară şi lucra la el încet. în halat de laborator, cu un bisturiu în mână, redesena atent fileul.
Zgomotul produs de deschiderea uşii l-a făcut să ridice privirea. I-am arătat legitimaţia mea de poliţist şi l-am întrebat dacă, în timpul războiului, a trebuit să repare sau să întreţină o vioară Stradivarius.
înainte de a răspunde a făcut o pauză.
„O vioară Stradivarius, nu, dar o minunată Guarneri, da.”
Ca să fiu cu sufletul împăcat, i-am arătat totuşi poza lui Lazare cu vioara sa.
„Da, da! Asta e, da! Era acea Guarneri...”
Derutat, am început să mă întreb dacă nu cumva interlocutorul meu era senil, dar văzându-l atât de categoric, am hotărât să-i dau ascultare:
— Am avut această vioară în mâinile mele de zeci de ori. Mi-a fost adusă de o tânără japoneză.
— Sunteţi sigur? După ce o recunoaşteţi?
— După melc şi după fileu.
— Mai în amănunt, vă rog... Eu nu sunt specialist.
— Capul este realizat din arţar, cu volute destul de largi. Ruloul melcului este foarte fin şi deosebit de delicat şi, uitaţi-vă aici!... Nu, nu acolo! Aici! Da, acolo, vedeţi cât de uşoară este scobitura...
Nu eram sigur că pot vedea, dar m-am uitat cu religiozitate.
— Virgula se termină cu un mic buton rotund. Datorită acestui detaliu, tânărul meu prieten, meşterii ca mine ştiu

imediat că au de-a face cu o vioară Guarneri. Şi uitaţi-vă mai atent la fotografie. Fileul, aşezat aparent fără o grijă reală, se sprijină, de fapt, pe fundul unei caneluri atent crestate...

Cu nasul lipit de imagine, abia dacă puteam desluşi ceea ce pentru bătrân era absolut evident.

— Cu toate acestea, dacă vă uitaţi cu atenţie, este incrustat destul de aproape de margine şi se termină cu o porţiune care nu este deviată în interiorul colţului. Aici se pot vedea marca şi stilul inconfundabil ale lui Giuseppe Guarneri filiusAndrae...

Ca să încheie, a şoptit, ca şi cum ar fi dezvăluit un secret imens sau ar fi rostit numele unui sfânt:

— ...tatăl lui Guarneri del Gesu...

Săptămâna următoare, prefectul Luizet îmi ascultă povestea. Reciteşte de câteva ori certificatul întocmit de lutier şi îmi cere din nou numele acestei tinere violoniste japoneze, care ar fi fugit la Berlin.

Nejiko Suwa, mormăie el la rândul său, apoi începe să se plimbe prin cameră, cu mâinile la spate. După trei mişcări de du-te-vino, se aşază la loc şi declară că îmi mai dă încă patru luni ca să-mi continui investigaţiile în cel mai deplin secret.

„Plecaţi cât mai curând posibil în Germania. Mergeţi la asistentul meu particular, vă va da trei mii de franci în numerar şi vă va spune cum puteţi intra în legătură cu Rose Valland. Ea este cea care, împreună cu americanii, se ocupă de recuperarea obiectelor de artă furate de nazişti. Cu puţin noroc, poate că această vioară se află deja în mâinile ei. Duceţi-vă direct la ea şi spuneţi-i că veniţi din partea mea. îmi e prietenă.”

22

În timp ce Nejiko soseşte la Bedford, eu abia pun piciorul în Berlin. Am fost condus de la aeroportul militar până la cartierul general al forţelor franceze, în Berlin-Wedding, pe un drum pustiu, dar plin de baraje şi de puncte de control. Descopăr cu stupoare acest oraş distrus, devastat, haosul care domneşte, munţii de moloz, gropile care sfâşie şoselele, ruinele, golurile dintre clădirile pulverizate şi aceşti soldaţi impasibili, care manifestă un dispreţ evident faţă de femeile, copiii şi cei câţiva bătrâni care curăţă străzile.

La sugestia prefectului Luizet, m-am dus imediat să o văd pe Rose Valland. Se poate spune despre ea orice, dar nu şi că este comodă sau disponibilă ori că se poartă bine cu cei care îi irosesc măcar un minut din timpul ei, fie aceştia chiar şi americani.

Rose Valland, curatorul discret al Muzeului Orangeriei[1], răspunde, în colaborare cu Comisia americană pentru

[1] Muzeul Orangeriei (Musée de l'Orangerie) este o galerie de artă cu tablouri impresioniste şi postimpresioniste, situată în colţul de vest al Grădinilor Tuileries de lângă Place de la Concorde, din Paris, (n.r.)

salvarea monumentelor artistice, de recuperarea tablourilor, a bronzurilor şi a sculpturilor furate. Nu are altă preocupare decât misiunea ei. Eu am douăzeci şi nouă de ani, ea are deja patruzeci şi şapte, un caracter puternic şi un fizic auster, cu ochelari rotunzi, părul scurt şi uniforma militară. Când îi explic motivul vizitei mele, ea izbucneşte în râs.

„O vioară? Dar aveţi măcar idee despre amploarea sarcinii de a readuce în Franţa operele de artă jefuite din muzeele naţionale... O vioară! Chiar nu aveţi nimic mai bun de făcut?”

Primele săptămâni sunt dificile. Rose Valland mă lasă să lâncezesc în zona franceză din Berlinul de Vest, în timp ce ea îşi petrece timpul pe teritoriul american şi pe cel britanic.

Cazarma Julius-Leber joacă rolul de cartier general al francezilor şi toată lumea o numeşte Cartierul Napoleon, fără îndoială în amintirea măreţiei şi a victoriilor din trecut. O aluzie la victoria de la Iena, îmi explică, într-o zi, vecinul meu de palier din locuinţa pe care am primit-o în Cité Foch, la Berlin-Wittenau. Este un tânăr soldat din Regimentul 46 Infanterie. Un tip curios, cu un fizic viguros, înalt şi solid, dar cu ochi mici, spălăciţi, aproape incolori. De obicei, mă ţin la distanţă de el din cauza diatribelor sale neîncetate la adresa homosexualilor, de fapt, „poponarii”, dacă folosesc cuvintele lui, sau despre „lesbiene”, ca Rose Valland „cu curva ei de asistentă americană” – ca să nu mai vorbim de cupletele sale despre femeile nemţilor, a căror violare n-ar însemna decât un act de justiţie... De aici, discuţiile noastre nu merg prea departe, cu excepţia acelei zile în care mă

uluieşte dezvăluindu-mi pasiunea sa pentru jazz. Cum poate o persoană atât de grosolană să aprecieze această muzică pentru iniţiaţi?

De îndată ce află că sunt trompetist, îmi deschide în fiecare seară uşile zonei americane, către un nou Berlin pe care nu l-aş fi bănuit niciodată. Traversând punctele de control cu trompeta mea pe post de stindard, am cercetat cluburile în care soldaţii şi ofiţerii de rang înalt se amestecau cu veselie.

Aceste momente îmi amintesc de cele pe care le-am trăit la eliberarea Parisului sau înainte de război. Acelaşi vânt de libertate, această energie atât de puternică, motiv care m-a determinat să frecventez pivniţele din Saint-Germain-des-Pres.

în 1937, mergeam alături de prietenul meu Boris Vian la Hot Club de France, cu Hugues Panassie. Ne întâlneam în fiecare seară pentru a cânta, atunci când nu mergeam la concerte: Django Reinhardt la Pigalle sau Duke Ellington, în aprilie 1939, în timpul celui de-al doilea turneu european... Ce geniu! Ce euforie, ce clasă, ce ritm! îmi amintesc şi acum emoţia lui Boris când mi-a urlat în ureche: „Dragul meu Felix, fără jazz, viaţa ar fi o greşeală...”

La Paris, imediat ce s-a terminat războiul, Boris şi cu mine ne-am regăsit, beţi de bucurie, în aceleaşi subsoluri din Saint-Germain, cântând cu Claude Luter, un saxofonist excepţional, la New Orleans Club, la Caveau des Lorientais. Am respirat jazzul ca pe o imensă gură de aer proaspăt a libertăţii.

Aşa că, atunci când am descoperit Berlin Jazz, imaginaţi-vă entuziasmul meu. în aceste cluburi improvizate, germanii se alătură americanilor în jurul jazzului. Frumoasă revanşă a istoriei când ştii că, încă din anii '30, naziştii au încercat mereu

să pună frâu acestei „muzici de negri”, fără a reuşi să reducă entuziasmul tinerilor pentru swing, până la interzicerea definitivă a acestuia în 1943, la cererea lui Herbert Gerigk.

Pe tot parcursul războiului, swingul a rămas muzica acelora care au rezistat şi, aureolat de acest simbol, în 1945 jazzul a reapărut în Berlinul eliberat.

îmi petrec toate serile în cluburi efemere şi spontane, în vechi adăposturi transformate. Atmosfera este una de sărbătoare şi, pe durata unui set, nepăsarea învinge cele mai încăpăţânate resentimente, tot acest creuzet, această muzică atât de cosmopolită absoarbe cele mai diverse influenţe şi origini. Negri, albi, germani, francezi, dar mai ales americani şi englezi, bărbaţi, câteva femei, o comunitate care pune la un loc note, improvizaţii, ritmuri, speranţă şi libertate.

Menţionez acest lucru pentru că într-unui dintre aceste subsoluri iluminate capricios m-am împrietenit cu un membru de rang înalt al Departamentului de Stat al SUA. Un pianist fenomenal, care ne-a delectat cu un sunet amplu şi frumos, o atingere subtilă, deopotrivă suavă şi intensă, dar şi pe câteva mişcări în crescendo, o viteză de execuţie care-ţi tăia răsuflarea. El la pian şi eu la trompetă, amândoi ne-am lăsat pradă unor improvizaţii care îmi dau fiori şi astăzi. Multe balade, dar şi ritmuri sclipitoare, cu melancolii frânte şi linii be-bop, alternând refrenele, fiecare preluând structura elaborată de celălalt, până când publicul aplaudă.

în timp ce ne puneam instrumentele deoparte, într-una din acele seri în care publicul era deosebit de entuziast, i-am povestit despre cercetările mele cu privire la această violonistă japoneză, Nejiko Suwa. Are cumva contacte la Ambasada Japoniei din Berlin?

Rămâne evaziv, dar a doua zi mă întâmpină cu o bătaie pe spate şi cu această informaţie preţioasă:

„întreaga delegaţie a fost încarcerată în Bedford, SUA. Dacă violonista dumneavoastră există, ea nu poate să fie decât acolo. Dar nu este nevoie să vă grăbiţi. Peste o lună vor fi trimişi cu toţii înapoi la Tokio. Ridicaţi-o când coboară din vapor!”

23

Libertatea are întotdeauna un preţ. Pentru Nejiko este sfârşitul contractului de închiriere semnat între managementul hotelului Bedford Springs şi Departamentul de Stat al SUA. Proprietarii hotelului intenţionează să profite de reînnoirea contractului de închiriere pentru a majora tariful lunar. Ce-ar putea justifica menţinerea unei chirii atât de mici când războiul s-a terminat de câteva luni? Oficialii trag de timp, folosind o multitudine de argumente şi de proceduri, dar, în cele din urmă, preşedintele Truman decide. Japonia a capitulat necondiţionat. Nu mai există niciun motiv pentru ca această delegaţie să fie reţinută.

Este 14 noiembrie 1945. în Bedford, iarna a venit mai devreme. A plouat abundent în ultimele zile, apoi ploaia a devenit impură, de o culoare cenuşiu-albicioasă, zăpada s-a amestecat cu ea şi, cum între timp şi temperaturile au scăzut semnificativ, valea este acum acoperită de o mantie albă, subţire, umedă şi peticită, care contrastează cu mantia neagră a munţilor.

Un Stradivarius de la Goebbels

întinsă în cadă, Nejiko lasă timpul să treacă, absorbită de gândurile şi grijile momentului. Se lasă amurgul, o uşoară roşeaţă animă cerul cenuşiu, acea stare de tranziţie decolorată, neînsufleţită şi tristă care precede noaptea. Mai devreme, în cursul zilei, Oga îi spusese că întreaga delegaţie va părăsi Bedford în patruzeci şi opt de ore. înapoi în Japonia. A spus acest lucru pe un ton neutru, indiferent. Nejiko a rămas mută, fără reacţie, sfâşiată între bucuria de a-şi regăsi familia şi teama de a relua o viaţă care nu va mai fi niciodată la fel de intensă ca aceea care o înflăcărase în ultimii zece ani.

Oga nu a făcut niciodată un secret din intenţia sa de a se întoarce, după război, la familia şi la soţia lui din Kyoto.

El are treizeci şi şapte de ani, Nejiko, douăzeci şi şase.

Apa este acum călduţă, iar tânăra s-a întors în baie. Scoate dopul de faianţă şi apoi îşi aranjează un prosop într-un turban în jurul capului, după care îşi înfăşoară un altul în jurul corpului, din dreptul sânilor până la coapse. în cameră s-a instalat întunericul. Ea aprinde o mică lampă cu reflexii aurii şi îşi pune yukata, un chimono uşor, din bumbac, pe care îl îmbracă înainte de culcare. îşi leagă cordonul în jurul taliei cu un foşnet uşor de ţesătură.

Nejiko stă întinsă pe patul ei având alături caietul şi vioara. închide ochii pentru câteva secunde şi se vede pe sine când era copil, iarna, când părinţii ei o duceau la casa bunicii ei din Nikko. Zăpada. Frigul năprasnic, accentuat de rafalele de vânt. Lacul Chuzenji, din apropierea satului cuibărit în munţii de la poalele vârfului Nantai. Casa mică din lemn în care bunica ei le servea supă fierbinte cu tofu şi acele ciuperci negre, cu forme ciudate. Tatăl ei, care părea că nu se simte bine deloc în această sărăcie.

în fond, este adevărat ce i-a spus odată Gerigk, începe ea să scrie: Războiul este murdar şi trist, dar, în cele din urmă, când eşti de partea bună, viaţa nu este atât de mizerabilă. Să cunoască acel sentiment că totul devine posibil, să se întâlnească cu genii precum Furtwăngler, să se alăture celui mai prestigios ansamblu muzical, să doarmă în palate şi să descopere cele mai frumoase capitale, astea i le datorează războiului. La un moment dat, viaţa este doar o chestiune de circumstanţe, iar dacă întâmplarea a făcut-o să se nască japoneză, dacă a aruncat-o în Europa de partea unei Germanii aliate cu Japonia, dacă a trăit această viaţă, toate au survenit pentru că asta i-a fost soarta.

Pentru a spune soartă, în caietul ei ea foloseşte cuvântul shukumei în loc de unmei. Shukumei este şansa pură, destinul, tot ceea ce nu poate fi prevăzut.

Apoi scrie următoarele cuvinte:

în această nouă viaţă care mă aşteaptă, tu eşti singura care mă poate sprijini Oh, vioara mea, acum ne agăţăm una de cealaltă. Tu şi cu mine ne vom trăi zilele împreună. Singure, dar împreună.

24
/harnicul. Cine este el cu adevărat? Ciudate cuvinte, pe care dirijorul Hidemaro Konoye le strecoară la urechea lui Nejiko, în noaptea adâncă din munţii Alleghany, chiar înainte ca ea să urce pe scenă pentru a interpreta piesa de închidere a acestei petreceri de adio.

Poartă o rochie lejeră din mătase, închisă la culoare, aproape neagră, de la casa Lelong, pe care o cumpărase de pe Avenue Matignon din Paris, o rochie cu un decolteu rotund, discret, care nu-i dezvăluie gâtul decât până la baza claviculei, iar, în spate, vertebrele gâtului îi ies uşor în evidenţă de sub păr, atunci când îşi înclină capul. Face un ultim reglaj al viorii, se aşază la o distanţă bună de microfon, se deplasează un pas pentru a evita un fascicul de lumină care o orbeşte.

în sală, mulţimea de invitaţi se amestecă veselă, japonezi, ofiţeri americani, personal al hotelului, soldaţi şi jurnalişti. Toţi aceşti oameni s-au dichisit, domnii în ţinute oficiale,

în timp ce doamnele poartă bijuterii şi rochii de seară. Pe mese, sticle de şampanie, fursecuri, o atmosferă de sărbătoare, chiar şi râsete.

Este aproape ora 11. încetul cu încetul, pe câmpul vizual al lui Nejiko se aşază un fel de ceaţă. Se lansează şi începe Capriciul al 24-lea pentru vioară solo în la minor de Niccolo Paganini. Publicul încremeneşte. Muzica începe cu acel cvasi presto, pe care Nejiko îl interpretează cu ardoare, fără pic de dificultate. Execută apoi variaţiu- nile cu o eleganţă deconcertantă, apoi vine finalul, blând, melodios, având la apogeu o accelerare făcută de coardele duble şi triple, până la ascensiunea finală. Picături de sudoare îi apar pe frunte. Câteva momente de tăcere şi publicul se ridică în picioare, parcă uimit, apoi se dezlănţuie. Un ropot de aplauze zguduie sala. Izbucnesc aclamaţii. Entuziasmul adunării răsună, Nejiko răspunde cu un zâmbet graţios şi sclipitor.

Bedford se cufundă în noapte. Mulţimea solicită un bis. Ei cerşesc o ultimă bucată, una cât de mică. Ea caută un pianist în rândul muzicienilor, îl recunoaşte pe soldatul care a cântat primele piese la pian şi îl invită să i se alăture. Ea îi şopteşte: Nocturnă, op. 9, Chopin. El zâmbeşte şi încuviinţează, apoi aşterne primele note, lente, moi, calde, lungi. Nejiko o preia pe a cincisprezecea, armonia este perfectă, închide ochii, începe o lungă lamentaţie, un aer tandru şi nostalgic, cu o egalitate frapantă de timbre, muzica avansează, se retrage, urcă, coboară în melancolia amplă şi profundă a depresiunii dintre munţi.

A doua zi, în zori, în timp ce moţăie în autobuzul care o duce alături de întreaga delegaţie la gara din Washington, D.C., o ceaţă cenuşie şi groasă îi învăluie amintirile despre acea seară. Un tren îi va duce până la Seattle, unde îi aşteaptă nava USS General G.M. Randall, care transportă trupe, pentru a traversa Pacificul.

La gară, ploaia a umplut de apă peroanele sub picioarele călătorilor. Lumina zilei prinde putere, încă acoperită de o sită cenuşie şi rece. Angajaţii gării circulă în mijlocul unei efervescenţe zgomotoase, în timp ce difuzoarele ghidează delegaţia japoneză spre trenul Northern Pacific Railway, special închiriat pentru a traversa America de la est la vest. Trenul se deplasează cu o viteză constantă.

în vagonul ambasadorului, Nejiko se concentrează asupra priveliştii pe care o oferă stâlpii de telegraf care defilează într-un ritm aproape metronomic şi se transformă într-un tic-tac interior. Adaugă notele emise de locomotiva de pe şine şi pe acelea, mai calde şi mai rotunde, ale zumzetului uşor al vocilor şi formează, în imaginaţia ei, o operă muzicală în mişcare.

Nejiko deschide Zgomotul şi furia. A uitat să returneze romanul lui Faulkner la hotel. Stând chiar în spatele ei, Oga se amuză spunând că ea a luat cel mai muzical roman din biblioteca de la Bedford. în această carte, i-a explicat el, Faulkner este un compozitor. Totul este foarte ordonat pornind de la prima mişcare, moderato, viaţa povestită de un idiot; a doua, un adagio trist, monologul interior al personajului; a treia este un allegro, pur, franc, un alt monolog prin ochii plini de ură ai lui Jason; iar a patra mişcare alternează între allegro furioso şi andante religioso înainte de calmul unui lento final.

Un Stradivarius de la Goebbels

Cu această nouă optică, a unui roman transformat în simfonie, Nejiko nu-şi mai ridică privirea până la ultima frază, un lento sonor care rezonează cu trecerea lor prin gara din Chicago. Trenul nu se opreşte, ci îşi continuă drumul încă multe ore, până când ajunge la Milwaukee, înainte de Wisconsin şi de spaţiile sale imense, apoi la Minneapolis. Traversează podurile vertiginoase care punctează traseul, apoi începe să încetinească pe măsură ce se apropie de Grand Forks, care marchează intrarea în Dakota de Nord. Trenul şerpuieşte prin defileul sinuos; se văd primele vagoane, se vede locomotiva scuipând nori de fum brun; apele murmură în dreapta; în stânga, pinii se înalţă printre bolovani spre cerul cenuşiu ca piatra. Există tuneluri lungi şi negre, iar când revine lumina zilei, se deschid abisuri imense, cu sate mici aflate în adâncuri.

Noaptea, Nejiko, dormitând în vagonul ei de tren, ascultă, nu foarte atentă, conversaţia şoptită din spatele ei. Oga îi povesteşte consilierului militar al ambasadorului că, într-o seară, la hotelul Adlon, Eichmann i-a dat explicaţii, cu lux de amănunte, despre convoaiele de trenuri şi camerele de gazare care permit prelucrarea – şi-a amintit el cuvântul – unor cantităţi industriale de evrei

Cu sunetul şinelor şi al locomotivei, Nejiko nu înţelege totul, ci doar aude frânturi. Ambasadorul a trimis astea... împăratului... niciuna... a ajuns... Războiul.. nenorocire... Ce se va întâmpla cu noi dacă... Conturi...

întunericul acoperă imensitatea spaţiilor. S-a ridicat un viscol violent. Nejiko tremură sub haină, înfiorată de vântul

care se înteţeşte, strecurându-se înăuntru prin interstiţiile compartimentelor.

Când se trezeşte, soarele este curat şi puternic. Este cucerită de frumuseţea peisajului, de toţi acei munţi înzăpeziţi din depărtare, de pădurile de brad alb care duc în Montana şi de parcurile naţionale pe care trenul le traversează într-un ritm mai lent.

19 noiembrie

Mă tot întreb dacă nu ar fi fost mai bine dacă nu aş fi plecat niciodată în Europa. Singura certitudine este că toată această aventură periculoasă a fost romantică şi interesantă. Oricum, îmi promisesem mereu că voi duce o viaţă diferită de cea a celorlalte fiice şi, mai târziu, de cea a casnicelor obişnuite. Nu vreau, la fel ca majoritatea oamenilor, să fi trăit degeaba.

20 noiembrie

Iată-ne ajunşi în portul Seattle... Ne-am îmbarcat pe USS General G.M. Randall cu o mie trei sute de repatriaţi. Cei mai mulţi dintre ei vorbesc despre starea ţării noastre. Tokio ar arăta ca Berlinul, distrus şi şters de pe faţa pământului. Inima mea este deja plină de furie.

21 noiembrie

O mare greşeală. Mi-am luat vioara înapoi, dar nu mai am motivaţie. în crescendo, frazarea mea a fost atroce. E jalnic. O acumulare de erori. Oribil. Cine va aprecia faptul că eu cânt în Japonia? Totul este în ruine, oamenilor numai de a mă asculta pe mine în concert nu le arde... Şi cine mă cunoaşte acolo?

Un Stradivarius de la Goebbels

22 noiembrie

Războiul, ce aritmie, ce haos. Este cu neputinţă ca ritmul şi armonia să pună stăpânire pe acest spaţiu. Debusolare, dispersare de note şi timbre. Disonanţe. Fracturi.

23 noiembrie

Oga spune că americanii înregistrează discuţiile care au loc pe navă. Toate activele noastre din conturile germane şi japoneze au fost blocate. De asemenea, el crede că, atunci când ne vom întoarce, va fi arestat şi judecat, împreună cu ambasadorul. Am încercat să-l liniştesc, dar, cu un semn, m-a îndepărtat. Separe că şi-a pierdut orice speranţă. Sau poate că păstrează distanţafaţă de mine, acum, că ştie că-şi va găsi soţia.

24 noiembrie

Ieri, foarte târziu în noapte. Trei bătăi în uşa cabinei mele şi m-am speriat foarte tare! Slavă Domnului, era Oga. Ce bucurie! Ce noapte înflăcărată! Ultima?

25 noiembrie

Ar trebui să fac o listă cu lucrurile pe care le-am cumpărat în Europa şi pe care nu le voi mai vedea niciodată! în afară de vioara mea, de rochia mea Lelong şi de partitura originală a lui Bach, am pierdut totul... Şalul meu de caşmir luat de pe strada Bac, eşarfele mele, parfumurile mele. Pălăria mea cloş, din fetru verde, de la Muhlbauer, din Viena. Chiar şi broşa mea Bvlgari, cumpărată din Via dei Condotti, din Roma...

25

A doua zi de marţi din decembrie 1945. Am trăit această scenă şi totuşi îmi este foarte greu să mi-o refac în memorie. Planurile se întrepătrund: sosirea navei USS General G.M. Randall, în vălul gros şi cenuşiu care înceţoşează cerul portului Tokio, soldaţii care glumesc unii cu alţii, stând în picioare, lângă jeepurile lor verzi, mica mulţime de japonezi, calmi, impasibili, sperând să găsească o persoană apropiată.

Am reuşit să mă înrolez în trupele americane ca aşa-zis jurnalist francez pentru a relata despre ocupaţia militară din Japonia. Iată-mă, aşadar, în această dimineaţă îngheţată de iarnă, pe cheiul din Tokio, alături de cei aproximativ douăzeci de reporteri acreditaţi, majoritatea americani şi japonezi, aşteptând vaporul care îi va aduce înapoi pe cei o mie trei sute de japonezi. Am la mine fotografia lui Nejiko Suwa pe care mi-a dat-o Boris Kamensky, când l-am întâlnit pentru ancheta mea la Paris, precum şi fişa de evaluare ma- nuscrisă din 1938 pe care a scris-o despre ea, aşa cum face

despre toţi elevii săi. Continui să mă joc cu ea în mâinile mele cu mănuşi de lână, tot citind-o şi recitind-o ca să-mi omor timpul şi să nu mai bag în seamă frigul.

Nejiko Suwa

Elevă disciplinată şi sârguincioasă. Ascultătoare şi răbdătoare.

Atentă la sfaturile oferite.

Deşi nu posedă calităţi muzicale înnăscute, ea dă dovadă de o intuiţie reală în interpretare, precum şi de o mare onestitate.

Cunoaşte foarte bine, pentru o tânără japoneză, mediul muzical european şi operele sale.

O bază solidă de cunoştinţe primite în Japonia. Precizie tehnică. Vibrato clar.

Caracter (de muziciană) care doreşte să se afirme.

Atmosfera este brusc plină de emoţie. Mă cutremur la gândul că aceea pe care o urmăresc de luni bune va apărea de pe vapor. Scrutez masa de pasageri care coboară. Niciun chip nu se potriveşte cu portretul pe care îl am în mâini.

Strecurându-mă, cu greu, prin mulţimea care se îndreaptă către ieşire, trec pe lângă paltoane, valize, ajungând chiar să salut două tinere care, îngrijorate, grăbesc pasul. Am dormit prost în noaptea trecută: nu am niciun plan ca să iau vioara şi, cu cât mă gândesc mai mult, cu atât îmi spun că dovezile pe care le am sunt departe de a fi copleşitoare. în plus, americanii încearcă să aplaneze asperităţile în relaţiile cu populaţia: nici vorbă nu poate fi să provoc vreun incident în public.

Mulţimea din jurul navei se răreşte. Flancat de personal militar, ambasadorul Oshima coboară de pe pasarelă

pentru a fi arestat imediat de ofiţerii americani, care îl plasează într-un sedan negru, mare. Acesta pleacă în viteză, escortat de patru jeepuri. Atunci o văd. Nu am nicio îndoială. Cu o valiză într-o mână şi o cutie de vioară în cealaltă, este frumoasă, foarte frumoasă, mai frumoasă decât în fotografie. Ea are douăzeci şi cinci de ani, eu voi împlini în curând treizeci şi îmi spun că, între muzicieni, ne vom înţelege cu siguranţă, că îi voi explica totul, că va pricepe şi îmi va da înapoi vioara lui Lazare.

Mi-am scos carneţelul şi legitimaţia falsă de jurnalist pentru a-mi oferi o justificare şi mă apropii de ea, zâmbind cât mai detaşat, ca să nu o îngrijorez. Mă adresez ei în franceză:

„în ţara mea, toată lumea vă simte deja lipsa.”

Ea mă întreabă cine sunt şi eu atac imediat.

— Un jurnalist care este interesat de vioara dumneavoastră. Se spune că Goebbels v-a oferit-o şi că este nepreţuită. Este cea pe care o ţineţi în mână?

O străfulgerare de panică îi trece prin ochi. Caută pe cineva din priviri, dar în zadar. O întreb din nou, ea mă evită. Sfârşeşte prin a ofta, foarte iritată:

— Da, ea este, mi-am riscat viaţa pentru a o proteja în timpul războiului şi voi continua să o fac.

Se uită în altă parte, încearcă să mă păcălească şi să scape de mine, eu mă aşez în faţa ei şi, cum ştiu că nu mai am mult timp la dispoziţie, aleg să îi livrez, dintr-odată, toate informaţiile pe care le-am acumulat în timpul investigaţiei mele:

„Vioara dumneavoastră a fost furată de nazişti de la un tânăr francez pe nume Lazare Braun. Şi ştiţi de ce i-a fost furată? Pentru că era evreu. Şi ştiţi ce s-a întâmplat cu el? Ca toţi evreii, a fost ucis. Dacă îmi arătaţi vioara, voi putea să

o autentific. Uitaţi, iată o poză a lui cu vioara sa. Câteva zile mai târziu, germanii l-au deportat într-unui dintre lagărele lor de exterminare...”

în timpul tiradei mele, o privesc pe Nejiko cum, luată prin surprindere, se tulbură. Faţa ei pare pietrificată, tristă şi trăsăturile i se surpă. Ezită. îmi întind braţul ca s-o sprijin, dar temându-se că încerc să îi iau vioara, se desprinde şi fuge ţipând. Lăsaţi-mă în pace!

Feţele, americane şi japoneze, se întorc, alarmate. Fac un semn cu mâna, pentru a spune că totul este bine, că e doar o neînţelegere. îmi strâng pumnii şi o blestem pe japoneza aceea. Prima întâlnire. Eşec total. Pe fugă şi cu răceală.

26

Din acel moment, timpul pare că se îndepărtează difuz.

Caietele lui Nejiko devin tot mai neclare, mai puţin precise, iar însemnările mai rare. Câteva urme, împrăştiate. Simple notiţe care se leagă de tumultul vieţii.

Odată revenită în casa mamei sale din Mejiro, se îmbolnăveşte. înfăşurată în pături, copleşită de oscilaţiile febrei, tremură şi transpiră abundent. Tuşea nu o părăseşte niciodată. După una dintre stările ei de ameţeală, ea notează acest vis luminat.

Se imaginează într-un tren, cu vioara carbonizată de flăcările izbucnite ca urmare a unui raid. Aude zgomotul unui avion american cu patru motoare care descrie cercuri largi pe deasupra ei, dar, în loc de detunături şi explozii, din difuzoare se aude o muzică îmbinată cu larma motorului. Jacques Offenbach, Orfeu în infernl

Mama sa avea să-i spună mai târziu că, în momentul ei de ameţeală, un bombardier american difuza, într-adevăr,

muzică deasupra oraşului Tokio, dar nu Offenbach. Pentru a linişti populaţia, generalul MacArthur a decis să înlocuiască bombele cu Beethoven, pe care îl prefera în mod deosebit.

Mama lui Nejiko, disperată de ceea ce pare a fi un început de pneumonie, în condiţiile în care în oraş nu există medicamente, decide să apeleze la inamic ca ultimă soluţie. Ea îl roagă pe comandantul suprem aliat să permită ca fiica ei să fie tratată la spitalul militar american.

Iată scrisoarea sa, pe care am găsit-o:

Domnule general MacArthur,

Cu inima frântă, îmi permit să mă adresez Excelenţei Voastre pentru a implora ajutor pentru fiica mea, Nejiko Suwa.

Muziciană prodigioasă, ea este acum cea mai mare violonistă din ţara noastră, revenită după ani de turnee internaţionale.

Din păcate, s-a îmbolnăvit grav şi nu am mijloacele de a o trata sau resursele necesare pentru a-i oferi hrana care să-i permită să lupte cu boala care o copleşeşte.

Vă scriu în calitatea dumneavoastră de comandant suprem, dar şi în aceea de iubitor de muzică, lucru văditfiindcă aţi înlocuit bombele din B-29 cu muzica lui Beethoven. Vă ataşez o înregistrare a uneia dintre cele mai recente compoziţii ale fiicei mele.

Excelenţă, vă implor cu umilinţă să răspundeţi favorabil la rugămintea unei mame singure, îngrijorată pentru

fiica sa. Vă rog să o ajutaţi! Numai dumneavoastră o puteţi salva.

Oare a citit MacArthur această scrisoare? Nu am nicio dovadă. Dar, la câteva zile după scrisoarea mamei sale, Nejiko a fost internată la spitalul militar american din districtul Hibiya.

Este posibil ca toată viaţa ei, cu excepţia, poate, a zilei în care a decis, de una singură, să părăsească Japonia pentru a-şi continua pregătirea muzicală la Paris, Nejiko, în ciuda voinţei ei, să fi tras foloase de pe urma destinului, a acelui shukumei, a oportunităţilor de care a avut parte, fără vrerea ei, chiar dacă nu şi le-a dorit. Şi toată viaţa, ea va fi folosită ca un fel de simbol. Nu muzica ei, nici chiar vioara ei, ci ea însăşi, ceea ce întruchipează: înainte vreme, muziciana japoneză instalată în Europa, care a pecetluit alianţa dintre cele două imperii, iar, de acum încolo, violonista japoneză formată în Europa, un model demn de a fi încurajat în noua Japonie modernizată, pe care generalul MacArthur a venit să o construiască.

Aşa că da, americanii o pun pe picioare, mai degrabă din două motive decât din unul singur, incluzând şi ideea că va putea străbate ţara cu vioara ei pentru a ridica moralul populaţiei.

Nejiko a învăţat asta de la Goebbels: războiul şi continuarea lui sunt doar o chestiune de comunicare şi de propagandă controlată. în acest domeniu, americanii nu s-au lăsat mai prejos. Douglas MacArthur a insistat astfel ca împăratul Japoniei să fie exonerat în procesul care se deschidea la Tokio. Foştii miniştri şi generali de armată, ambasadorii de

la Berlin şi Roma trebuie să fie găsiţi vinovaţi de doctrina expansionistă a Japoniei, dar nu şi Hirohito. El va fi folosit pentru a menţine stabilitatea ţării, va fi prezentat ca o marionetă a unui folclor trecut, dacă nu chiar ca un conducător care a respins comunismul. Aceasta este esenţa propunerii pe care generalul i-a făcut-o preşedintelui Truman.

Pe i ianuarie 1946, pe când Camus îşi proclama la Café de Flore, în faţa unui public restrâns de prieteni, revolta lui metafizică având ca rezultat respingerea lui Dumnezeu, Nejiko aude pentru prima dată, în camera ei de spital, vocea lui Hirohito ieşind din tranzistor. Niciun împărat nu s-a adresat vreodată, în persoană, poporului său! El îşi face declaraţia cu caracter umanist, ningen sengen, al cărei text i-a fost dictat de americani:

„Legăturile care mă leagă de voi, poporul meu, se bazează pe o relaţie de încredere şi de respect reciproc; ele nu se reduc la simple mituri şi legende. Nici nu se bazează pe concepţiile fanteziste care fac din împărat o divinitate întruchipată şi din japonezi un popor superior tuturor celorlalte şi destinat să domine lumea.”

Gata cu miracolele! Omenirea se trezeşte şi îşi deschide treptat ochii: asupra crimelor şi masacrelor, asupra poziţiilor ambigue şi a compromisurilor. A sosit ceasul judecăţii. Pentru zei, divinităţi în carne şi oase, militari, generali, politicieni, ambasadori, trădători şi chiar muzicieni.

Mătuşa Anna, care a venit să-i ţină companie lui Nejiko în camera de spital, îi povesteşte că, la Berlin, Wilhelm Furtwăngler a fost anchetat de o comisie de denazificare înfiinţată de americani. Interogat public, denunţat de noua putere şi de Aliaţi, a fost supus unor interogatorii umilitoare, în care faptul că i-a frecventat pe înalţii demnitari nazişti, în special pe Goebbels, a fost cercetat în amănunt.

„Cum poţi ancheta un om atât de talentat?” a spus Nejiko indignată. Să-i calci onoarea în picioare doar fiindcă nu a vrut să arunce instrumentul muzical pentru a pune mâna pe armă? Ce s-a întâmplat cu el?”

Mătuşa îi spune că, până la urmă, a fost iertat, deoarece se pare că mulţi muzicieni evrei i-au luat apărarea. Ea îi citeşte o scrisoare pe care Yehudi Menuhin i-a scris-o generalului care reprezenta guvernul american la Berlin:

în numeroase ocazii, Wilhelm Furtwăngler şi-a riscat viaţa şi reputaţia intervenind pentru a-şi proteja prietenii şi muzicienii din orchestra sa. Nu cred că faptul că a rămas în ţara sa, mai ales pentru a-şi desfăşura activitatea care îi era proprie şi care semăna cu un fel de „ Cruce Roşie” spirituală sau de misiune pastorală, este de natură să justifice o condamnare. Dimpotrivă. Ca militar, ar trebui să ştiţi că a rămâne la datorie necesită uneori mai mult curaj decât a fugi

Există oare vreun verdict mai dificil pentru un judecător, decât acela de a decide dacă un artist, prin faptul că el continuă să îşi facă meseria, aprobă sau sprijină un regim?

Imaginaţi-vă perplexitatea şefului de stat major al comandantului suprem al forţelor aliate din Japonia când

m-a primit... Prodigioasa violonistă Nejiko Suwa, simbol al noii prietenii americano-japoneze, ar folosi o vioară furată de la un muzician evreu francez, mort într-un lagăr de concentrare!

Trece în revistă certificatul de la lutierul parizian, fotografiile, ordinul meu de misiune semnat de prefectul Luizet, apoi copiile ediţiei din 1943 a Jurnalului Asahi, în care Goebbels, tot numai un zâmbet, îi oferă vioara lui Nejiko. în final, se ridică şi mă bate pe umăr în timp ce mă conduce la ieşire: „What a story! Amazing...[1]”

A doua zi, patru soldaţi se prezintă la hotelul ieftin din Mejiro unde eram cazat. Mă anunţă că au ordin să mă scoată imediat din Japonia, cu primul vas care pleacă spre Los Angeles.

Ce mai poveste! Uimitor...! (n.r.)

TOKIO-LOS ANGELES 1946-1951

27

Primăvara anului 1946. Cu mai mult lirism decât voi avea eu vreodată, Nejiko scrie despre plăcerea ei de a-şi regăsi impresiile paşnice ale copilăriei, mirosurile pe care, la un moment dat, le uitase. în fiecare rând pe care-l scrie nu sunt decât cireşi albi sau roz, straturi cu lalele galbene şi portocalii, tufe de azalee, hortensii, tufe de trandafiri, bucheţele de camfor de-a lungul palisadelor, ginkgo, magnolii...

Aproape că am putea uita de miile de oameni fără adăpost, care încă se refugiază în subteranele staţiilor de metrou, de recoltele încă dezastruoase, de pacienţii care mor în spitale, mai mult de foame decât de boală, de cupoanele de raţie, de amărâta de fasole fiartă, de lipsa cărbunelui, de haosul din transporturi... Această realitate nu este menţionată în jurnalul lui Nejiko. Să fie oare pentru că, după o experienţă în care trecuse pe lângă moarte, se simte renăscută în această ţară de un rafinament fără egal? întrucât îşi spune că, indiferent de împrejurările pe care i le pune viaţa în faţă, ea, Nejiko, va

reuşi întotdeauna să se descurce datorită talentului ei muzical? Sau este, pur şi simplu, o incantaţie pentru ca fericirea să se întoarcă?

în schimbul acceptării unui turneu muzical de mai mulţi ani prin întreaga Japonie, americanii au deblocat bunurile şi conturile din străinătate ale lui Nejiko. Ea le obligă pe mama ei şi pe mătuşa Anna să profite de pe urma lor, le obligă să cumpere mâncare, lemne şi haine de pe piaţa neagră din Ikebukuro. De asemenea, îşi cumpără un apartament în cartierul Hibiya, foarte aproape de Palatul împăratului şi de Imperial Grand Hotel, reşedinţa înalţilor funcţionari americani. Este pentru prima dată când locuieşte singură în propriul oraş şi iată că trăieşte deja o altă viaţă, alături de lumea din jurul ei, de problemele şi de tensiunile ei...

în jurnalul său, ea îşi aminteşte drumul parcurs între copilăria sa în Mejiro şi instalarea în acest apartament luminos şi confortabil, situat la etajul al doilea al unei clădiri mici, în stil occidental, care a rămas intactă în ciuda războiului.

De la fereastra sufrageriei sale, cu podeaua fină din cedru roşu, nimic nu pare să-i placă mai mult decât să privească la coada de la casele de marcat ale cinematografului Hibiya, coadă care se întinde de-a lungul bulevardului. în aceste vremuri tulburi, sala este la fel de aglomerată ca şi cele câteva trenuri rămase în circulaţie. Rulează filme americane, dar şi scurtmetraje japoneze, aprobate de comisia de cenzură de la cartierul general american. Nejiko este entuziasmată de No

Regrets for Our Youth[1] şi mai ales de The Most Beautiful[2], ale tânărului regizor Akira Kurosawa, care celebrează pacea şi sfârşitul ororilor războiului.

Se pare, de asemenea, dacă e să dăm crezare câtorva menţiuni laconice şi lipsite de ambiguitate, că, în această perioadă, ea se întâlneşte din nou cu Oga. A trecut adesea prin Tokio, pentru a-l ajuta pe ambasadorul Oshima să-şi pregătească apărarea.

într-o seară, încântat de aceste descoperiri, îi oferă lui Nejiko două stampe originale, cu care ea să-şi decoreze noul apartament. Prima a fost realizată de Fritz Capelari, ca o aluzie la gravura care înfăţişa muntele Fuji pe care o deţinea la Paris; a doua a fost realizată de Onchi Koshiro, vărul lui. Ambele stampe sunt portrete de femei: una în faţa oglinzii, cu o culoare şi o strălucire sclipitoare; cealaltă, surprinsă în plină siestă, cu un pahar în prim-plan, intitulată Le Printemps,[3] despre care Oga îi explică faptul că face parte din seria Bellesfemmes des quatre saisons[4].

De fiecare dată când o vizitează, îi dă veşti despre ambasadorul Oshima, încarcerat la Sugamo, care, la fel ca şi ceilalţi douăzeci şi şapte de inculpaţi, riscă moartea prin spânzurare. în boxa acuzaţilor se află patru prim-miniştri, trei miniştri de Externe, patru miniştri de Război, un paznic al sigiliilor, doi miniştri ai Marinei, şase generali, un amiral, doi oameni de afaceri, doi traficanţi de droguri, un teoretician al expansionismului japonez şi doi

[1] Nu-mi regret tinereţea, film japonez regizat de Akira Kurosawa în 1946 (n.r.)

[2] Cea mai frumoasă, film de dramă şi propagandă japonez din 1944, scris şi regizat de Akira Kurosawa (n.r.)

[3] Primăvara (n.r.)

[4] Frumuseţile celor patru anotimpuri (n.r.)

ambasadori japonezi, unul în post la Roma, celălalt la Berlin. Oga se revoltă frecvent împotriva acestei mascarade, condusă de un preşedinte de tribunal australian pe care îl consideră a fi în solda americanilor.

El condamnă la fel de violent atitudinea dezonorantă a împăratului Hirohito, care ar fi negociat viaţa şi integritatea pentru el şi întreaga sa familie în schimbul colaborării sale. Această parodie a justiţiei este atât de evidentă, încât, atunci când este vorba de interesele americane, nimeni nu este îngrijorat: Oga dă drept dovadă soarta generalului Shiro Ishii, vinovat de experimentele bacteriologice ale Unităţii 731, care a negociat să nu fie deranjat în schimbul transmiterii către serviciile secrete americane a tuturor rezultatelor experimentelor sale macabre.

într-o zi, în ideea de a o convinge pe Nejiko, Oga insistă ca ea să-l însoţească la o dimineaţă de audieri în clădirile cenuşii ale fostului cartier general al armatei de uscat Ichigaya, care au fost transformate în sediul Tribunalului Militar Internaţional pentru Orientul îndepărtat.

îngheţată de atmosfera din această sală imensă şi austeră, Nejiko observă cum se joacă piesa de teatru, cu distribuţia de actori cu feţe severe, serioase şi de nepătruns: acuzaţi, judecători, avocaţi, procurori, traducători, public.

Oga a ales greşit ziua. Este ziua în care preşedintele Webb decide să examineze dovezile masacrului de la Nanking comis de soldaţii japonezi: trei sute de mii de morţi şi douăzeci de mii de violuri în şase săptămâni. Rapoarte ale trupelor japoneze şi documente militare oficiale relatează despre soldaţi japonezi care forţează familiile chineze să comită acte de

incest. Fiii sunt obligaţi să-şi violeze mamele, iar taţii să-şi violeze fiicele.

Un chirurg american depune mărturie şi descrie o scenă la care a asistat personal:

„Ultima persoană din rând era o femeie însărcinată. Soldatul s-a gândit că ar putea la fel de bine să o violeze înainte de a o ucide, aşa că a tras-o la aproximativ zece metri de grup. Când a încercat să o violeze, femeia s-a împotrivit viguros... Soldatul a înjunghiat-o în stomac cu o baionetă. A scos un ultim ţipăt în timp ce intestinele îi ieşeau. Apoi soldatul a înjunghiat fătul, cu cordonul ombilical ieşit la vedere, şi l-a aruncat alături."

Când Nejiko se întoarce acasă după acel spectacol, îşi revarsă asupra lui Oga tot dezgustul şi întreaga indignare pe care i le-au stârnit aceste mărturii. El se apără prost, spunând că toţi cei douăzeci şi opt de inculpaţi nu făceau decât să se supună ordinelor împăratului, că se vorbea de cazuri izolate la Nanking şi nu înceta să îl blameze pe cel pe care acum îl numea trădătorul Hirohito, care, în ochii lui, devenise jucăria americanilor, care îl îmbrăcau în stil occidental, ca pe o păpuşă.

La aceste cuvinte, Nejiko se simte jignită şi caută cel mai rău lucru pe care i-l poate spune. Ea alege să-i reamintească tot ceea ce i-a şoptit într-o noapte, când călătoreau cu trenul prin America, confidenţa lui Eichmann şi dovada că el şi Oshima aveau deplină cunoştinţă de masacrul evreilor din Europa. Nici ei nu au mişcat un deget pentru a încerca să-l oprească pe Hitler...

Procesul de la Nürnberg se bucură apoi de un larg răsunet în lume. Lovit în moalele capului, Oga o întreabă, la rândul său, dacă ea crede cu adevărat că Oshima are vreo

răspundere pentru venirea lui Hitler la putere şi pentru dezvoltarea teoriei sale despre rasă...

„Ne dai prea multă importanţă”, a conchis el înainte de a pleca în trombă, trântind uşa, „Oshima este un diplomat, nu un asasin.”

28

Vâra, toamna, iarna lui 1946. Tokio. Nagoya. Kyoto.

Osaka. Anotimpurile se amestecă, oraşele se confundă între ele, Nejiko se lasă din nou purtată de mecanica timpului. Cântă Bach, Haendel, Sibelius, Beethoven, Mozart, Darius Milhaud, Paganini, Mendelssohn, Stravinsky, Bartok...

Primăvara, vara, toamna, iarna lui 1947. Yokohama. Fukushima. Sapporo. Akita. Trenuri. Hoteluri. Săli de concerte. Autografe. Aplauze. Recepţii. Discursuri.

Primăvara, vara lui 1948.15 august. Kobe. Ora 10 dimineaţa. Zile caniculare care repetă la nesfârşit aceeaşi toropeală şi amorţeală. Cameră de hotel închisă, cu perdelele trase, ferestrele închise. Aerul este saturat de umiditate, abia agitat de un ventilator anexat unui candelabru din fier forjat, în acea dimineaţă, o migrenă o ţine pe Nejiko în pat. Pare din ce în ce mai predispusă la insomnii cumplite. în foarte scurt timp, trebuie să cânte în concert. Mereu aceleaşi zile, cu un public mai puţin avizat decât la Paris, Viena sau Berlin şi cu

un gust mai degrabă pentru tradiţionalul shamisen\ decât pentru vioară, se plânge ea în caietele sale.

Cu cât călătoreşte mai mult prin ţară, cu atât mai mult constată diferenţele radicale de interpretare dintre muzicienii japonezi şi maeştrii europeni. Sub influenţa germanică a lui Furtwăngler şi a lui Knappertsbusch, a învăţat să aprecieze muzica perfect simetrică, încadrată. Aici, totul este diferit. Dirijorii nu sunt preocupaţi de echilibrul orchestral, iar muzicienii sunt cu toţii reţinuţi, discreţi, consensuali, în timp ce în Europa au fost învăţaţi să îşi dezvăluie în interpretare propria personalitate şi particularitate. Singura caracteristică a interpretării japoneze este această capacitate mai acută de a marca acel ma, facultatea de a îmbina ritmurile puternice cu cele slabe, pauzele şi tăcerile la care Nejiko se angajează să lucreze mai mult.

Trebuie să cânt notele de pe partitură, dar şi tăcerile aflate în spatele lor şi care leagă întregul Aş vrea o muzică gata să se desfăşoare la nesfârşit, la fel de naturală ca respiraţia.

Soneria telefonului o trezeşte din toropeală. Când ridică receptorul, aude vocea agitată a managerului stabilimentului care vrea să-i dea o veste extraordinară: autorităţile Prefecturii din Kobe tocmai au informat că împăratul Japoniei, Hirohito în persoană, era în drum spre hotel! Uimită, îi ia ceva timp să înţeleagă. Dar ce caută el aici? Călătoreşte prin ţară pentru a se întâlni cu poporul său.

Când consilierii săi i-au şoptit că ea se află în acest oraş, el a cerut să o salute pe această tânără violonistă virtuoză, căreia toată lumea îi aduce laude.

[1] Instrument muzical tradiţional japonez cu trei coarde, a cărui cutie de rezonanţă este mică în comparaţie cu gâtul (n.r.)

Lui Nejiko, informaţiile i se învălmăşesc în minte, împăratul în persoană... Ce idee ciudată să vină neanunţat, ca oricine altcineva... Şi această durere de cap care nu vrea să dispară. Se îmbracă, se piaptănă în grabă şi se grăbeşte să coboare scările.

Efervescenţa este deja palpabilă. O mică mulţime s-a adunat în faţa hotelului. înăuntru, ambianţa este frenetică, cu personalul alergând de colo colo aranjând mesele şi scaunele din sală, aducând flori şi decoraţiuni.

Managerul hotelului abia dacă are timp să o conducă pe Nejiko pe verandă când două sedanuri negre, urmate de mai multe jeepuri americane, se opresc în faţa hotelului. Spectatorii sunt ţinuţi la o distanţă sigură. Uşa maşinii se deschide, un pantof negru atinge solul. Murmure din mulţime. Unii se înclină. Iese un bărbat mic de statură, subţire, dezinvolt, îmbrăcat ciudat, într-un costum negru, în stil occidental, şi o cămaşă albă. Corpul său pare total dezarticulat, într-un mers confuz şi şovăitor. Pare să plutească în hainele sale. Nejiko îl priveşte cum înaintează încet, concentrată asupra pasului său ezitant. Hirohito este acum foarte aproape. Alături de el, directorul se înclină ostentativ pentru a-l întâmpina pe ilustrul personaj. Ea îl imită.

împăratul le aruncă o privire goală, în timp ce managerul bâlbâie câteva cuvinte şi se grăbeşte să-i conducă în salonul rezervat, unde fusese aşezată o masă joasă pentru ceremonia ceaiului. împăratul Japoniei şi Nejiko se află faţă în faţă. O tăcere stânjenitoare se aşterne, căci Nejiko nici măcar nu îndrăzneşte să-şi ridice privirea, împăratul începe discuţia fără să se preocupe de cerinţele protocolului:

— Părerile despre dumneavoastră sunt unanime. Sunteţi, în ochii tuturor, cea mai bună violonistă japoneză pe care ţara noastră a cunoscut-o vreodată.
în mintea lui Nejiko se întrepătrund sentimente contradictorii. Faptul că se află faţă în faţă cu descendentul direct al lui Amaterasu, zeiţa Soarelui, o paralizează şi, în acelaşi timp, este dezamăgită să descopere o fiinţă a cărei înfăţişare este atât de normală. Această ultimă consideraţie o ajută să îşi recapete graiul.
— Maiestate, este o imensă onoare să mă pot adresa dumneavoastră. Vizita dumneavoastră este o dovadă de interes pe care nu cred că o merit.
Hirohito o priveşte câteva clipe, aproape uşurat că Nejiko îi răspunde. Pare să se relaxeze.
— Facem aceeaşi treabă bună. Călătorim prin ţara noastră pentru a le reda speranţa oamenilor. Şi o faceţi cu un talent muzical pe care îl apreciez.
Nejiko se înclină încet pentru a-i mulţumi împăratului, care continuă:
— Prima dată când am auzit de dumneavoastră, eraţi în Europa. Ambasadorul nostru la Berlin m-a informat că o vioară prodigioasă v-a fost dăruită din partea cancelarului lui Hitler. Este încă în posesia dumneavoastră?
— Da, Maiestate. Am trecut prin atâtea momente dificile împreună, încât nimic nu ne-ar mai putea despărţi. Ar fi ca şi cum mi-aş smulge o parte din mine însămi.
Surprinsă de faptul că împăratul îi menţionează atât de liber pe Hitler şi pe ambasadorul Oshima, Nejiko se gândeşte la preocupările lui Oga şi decide să profite de situaţie:

— Maiestate, ambasadorul Oshima mi-a fost de mare ajutor în Europa. Credeţi că ar trebui să ne îngrijorăm de soarta lui atunci când va fi anunţat verdictul procesului de la Tokio? Este posibil să le cereţi americanilor să fie îngăduitori?

împăratul îşi opreşte mişcarea braţului care îi aducea ceaşca de ceai la buze. Faţa i se schimbă într-o clipă, trăsăturile îi redevin cele ale unui războinic.

— Nu am venit aici pentru a vorbi despre acest proces. Acum facem fotografii, i-am promis generalului MacArthur o poză cu dumneavoastră. El îmi spune toată ziua că poporul meu trebuie să mă simtă acum mai aproape de el... Mă gândesc să vă onorez foarte curând, domnişoară Suwa, dar vreau să aleg forma cea mai potrivită.

Un roi de fotografi se apropie. Nejiko încearcă să se relaxeze în timp ce pozează alături de împărat. în fotografia pe care o va agăţa mai târziu în sufrageria ei, din acel moment nu mai rămâne decât un zâmbet crispat.

171

29

septembrie 1948. O ploaie torenţială cade peste Tokio, rămăşiţele unui taifun care a trecut prin largul Mării Japoniei. La Teatrul Hibiya, Nejiko susţine un concert grandios, pentru a sărbători sfârşitul turneului său. Este vioara întâi sub conducerea dirijorului Kosaku Yamada. împreună au stabilit programul pentru această seară. Mozart, Brahms, Haendel şi Ceaikovski. Sala este arhiplină, mama şi mătuşa ei sunt în rândul întâi, aproape de generalii americani, de membri ai Statului Major, dar şi de personalităţi japoneze. Oga este şi el acolo. Pentru a se revanşa, a venit cu vărul său, celebrul pictor Onchi Koshiro, care va picta un portret al lui Nejiko cântând, aşa cum îi promisese la Bedford.

Când Nejiko intră în scenă, publicul vibrează de emoţie. Violonista, celebră până în Europa...

Vioara ei ar fi la fel de scumpă ca Palatul împăratului... Luminile din sală au rămas aprinse, făcând vizibil fiecare chip şi cea mai mică reacţie a auditoriului.

Un Stradivarius de la Goebbels

Ca de obicei, o cuprinde o nelinişte, sentimentul că se pregăteşte să sară în gol. Muzica se ridică într-un freamăt ezitant, Nejiko se lansează în lupta împotriva instrumentului ei. Tensiunea dintre ea şi vioara sa este imediată, încă de la primele note, ca între doi magneţi care încearcă să se unească în ciuda polarităţii lor asemănătoare, două forţe opuse cu mişcări paralele, alunecând una pe cealaltă pe măsură ce se apropie.

în copilărie, Nejiko cumpărase două pietre magnetice negre, ca şi cum ar fi vrut să se antreneze să simtă această tensiune altfel decât cu instrumentul ei. Când i le vânduse, bătrânul negustor murmurase un cuvânt de neînţeles, pe care Nejiko îl rugase să îl repete.

„Necruţătoarele, spusese el, aşa se numesc aceste pietre.” Acest cuvânt îi revenise în minte când intrase în contact cu vioara lui Goebbels.

După concert, Nejiko se întâlneşte cu Oga, care a insistat să-i invite pe ea şi pe vărul lui la cină, într-un restaurant din apropierea teatrului. Ea le spune că iniţial avea de gând să cânte, în semn de recunoştinţă faţă de mătuşa sa rusoaică, Cvartetul de coarde nr. 1 de Şostakovici, dar americanii au refuzat. Onchi a fost deranjat de faptul că un program muzical poate fi influenţat de consideraţii politice, iar Oga a profitat de asta ca să pună paie pe focul ciondănelilor amintindu-i că avea, până de curând, statutul de artist de război şi contribuia la propaganda Imperiului Japoniei în Asia. „Arta are o patrie, dragul meu Onchi!” încântat să o ia pe Nejiko ca martor la lupta lor de cocoşi, Onchi se apără şi îi spune că ei, care au fost în contact cu regimul nazist din Europa, trebuie să înţeleagă că arta este evazivă. Pe de altă parte,

la fel ca toţi aceşti politicieni, şi chiar dacă neagă acest lucru, Oga crede că arta trebuie să fie în slujba ţării sale şi a culturii acesteia.

Nejiko îi răspunde lui Onchi cu candoare:

— Cred foarte mult în diferenţa dintre onestitatea personală şi onestitatea artistică. Cineva poate fi angajat în apărarea civilizaţiei japoneze în timp ce practică o artă, chiar şi una străină, cum ar fi muzica clasică europeană, cu o mare sinceritate artistică şi aducându-i propriile influenţe. Noi, japonezii, ne chinuim să asimilăm ceea ce vine din Europa pentru că nu avem de ales: ori moare tradiţia, ori se asociază modernităţii.

— Sunt perfect de acord cu dumneavoastră, o întrerupe Onchi, entuziast.

El vede în cuvintele lui Nejiko o paralelă cu influenţa picturilor europene pe care o încorporează în gravurile sale.

Nejiko continuă fără să se lase distrasă:

— Artistul rămâne insesizabil. Am fost în contact cu dirijori precum Furtwăngler sau Knappertsbusch, care mi-au dat sentimentul că nu susţin regimul politic din ţara lor. Dar nu au renunţat să cânte sau să dea viaţă muzicii lor, care le aparţinea doar lor. Chiar dacă acceptă să cânte sub un regim, nu există nicio garanţie că un artist va susţine politicile acestuia. Şi nu există nicio garanţie că nu va face chiar haz de necaz, cu ironie şi detaşare, aşa cum face Şostakovici la Moscova, dacă e să-i dau crezare mătuşii mele.

Discuţia se prelungeşte până târziu în noapte, trecând de la registrul muzicii ca arta cea mai apropiată de creaţia naturală la cea mai nobilă cale artistică prin care se poate ajunge în interiorul unui suflet.

— Cum faceţi cu desenele dumneavoastră? îl întreabă Nejiko pe Onchi.

— încerc să evit pretenţiile. Reproduc oamenii aşa cum îi văd eu, nu aşa cum le place lor să se arate.
— Şi reuşiţi?
— Doar prin combinarea figurativului şi a abstractului... şi a altora!
Câteva săptămâni mai târziu, Oga îi aduce lui Nejiko gravura Impresie de violonistă, un portret al lui Suwa Nejiko pe care Onchi tocmai o terminase. Chipul şi instrumentul tinerei sunt văzute între umerii a doi spectatori la concert şi strălucind sub o lumină artificială. Arcuşul viorii creează o diagonală, care împarte compoziţia în două, în timp ce linia neagră a umbrei sale, proiectată pe nasul violonistei, îi împarte faţa în două.
Aş fi putut să-mi imaginez scena dintre Nejiko şi Oga, dar jurnalul ei vorbeşte de la sine:
în toate portretele pe care le realizează acest pictor, femeile sunt graţioase şi luminoase. Iar când mă reprezintă, întunericul domină! Ca să nu mai vorbim de tristeţea care îmi deformează faţa. I-a explicat lui Oga că a vrut să simbolizeze un presupus conflict interior pe care l-a perceput în mine în timpul concertului! Respectiv acela de a cânta în faţa forţelor de ocupaţie americane. Asta e ridicol! Să mă foloseşti aşa în scopuri politice! îi înţeleg mai bine statutul de artist de război... Dacă ar fi vrut să indice un posibil conflict cu această vioară, a cărei origine îmi scapă... Dar nu. Acest portret este sumbru. L-am rugat pe Oga să i-l re- turneze imediat înainte să apuc să-lfac bucăţele.

30

TTotărârea Tribunalului Militar Internaţional pentru

11 Extremul Orient din 12 noiembrie 1948 (extrase).

Statele Unite ale Americii, Republica Populară Chineză, Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord, Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice, Comunitatea Australiei, Canada, Republica Franceză, Regatul Ţărilor de Jos, Noua Zeelandă, India şi Comunitatea Filipinelor.

împotriva

Acuzatului Hiroshi Oshima, general-locotenent al armatei japoneze, ataşat militar japonez la Berlin în 1936, ambasador în Germania din octombrie 1938 până în octombrie 1939 şi din nou între februarie 1941 şi aprilie 1945.

CJ

Rechizitoriu

(...) în anii care fac obiectul prezentului rechizitoriu, politica internă şi cea externă a Japoniei au fost dominate

şi dirijate de o camarilă militaristă criminală, ale cărei decizii au provocat grave tulburări mondiale, războaie şi mari daune aduse intereselor popoarelor paşnice şi a japonezilor înşişi.

Mintea poporului japonez a fost otrăvită în mod sistematic de ideile privind pretinsa superioritate rasială a Japoniei faţă de alte popoare din Asia şi chiar din lume. Instituţiile parlamentare japoneze au fost folosite ca instrument de agresiune pe scară largă şi a fost creat un sistem similar celui instituit atunci de Hitler şi de Partidul Nazist în Germania. Resursele economice şi financiare ale ţării au fost mobilizate exclusiv pentru efortul de război, în detrimentul bunăstării poporului japonez. A fost încheiată o conspiraţie între acuzaţi, la care s-au alăturat liderii altor ţări agresive, şi anume Germania nazistă şi Italia fascistă. (...)

întrucât aţi contribuit în mod activ, împreună cu toţi ceilalţi inculpaţi, la construirea şi executarea unui plan comun sau a unei conspiraţii,

întrucât scopul unui astfel de plan sau al unei astfel de conspiraţii era, pe de o parte, de a se alia cu Germania nazistă şi Italia fascistă, iar pe de altă parte, de a asigura dominaţia militară, politică şi economică a întregii lumi, sfera Japoniei acoperind Asia de Est, Oceanul Pacific şi Oceanul Indian (...),

întrucât aţi acţionat personal, mai întâi în calitate de ataşat militar la Berlin, pentru a încuraja şi a face posibilă această alianţă care a aliniat Japonia, Germania şi Italia împotriva puterilor occidentale, deschizând astfel calea pentru pactul tripartit din 1940,

întrucât aţi jucat ulterior un rol determinant, în calitatea dumneavoastră de ambasador al Japoniei în Germania, în decizia Japoniei de a declara război Statelor Unite ale Americii şi Regatului Unit al Marii Britanii în Pacific, încălcând dreptul internaţional, (...)

Pentru toate astea,

Instanţa vă găseşte vinovat de conspiraţie pentru comiterea unei infracţiuni împotriva păcii şi vă condamnă la închisoare pe viaţă.

în ceea ce priveşte acuzaţia de crime de război adusă împotriva dumneavoastră,

Având în vedere că nu aţi participat la activităţile de comandă ale războiului şi nu aţi exercitat niciun rol care să implice responsabilităţi asupra prizonierilor, (...) Instanţa vă achită de această acuzaţie.

Jurnalul lui Nejiko Suwa 17 noiembrie 1948

Oga este devastat. El m-a informat despre decizia instanţei în privinţa lui Oshima. Dar la ce se aştepta? M-a făcut să promit că voi merge să cânt pentru fostul ambasador şi pentru ceilalţi prizonieri politici din Sugamo. Nu am avut curajul să refuz. Dintre cei douăzeci şi opt, şapte au fost condamnaţi la moarte. Pentru toţi ceilalţi, sau pentru aproape toţi, închisoare pe viaţă.

CJ

(...)

Un Stradivarius de la Goebbels

12 decembrie 1948

I-am vorbit pentru prima dată mamei despre relaţia mea cu Oga. Ea a rămas tăcută şi mi-a răspuns simplu: vioara ta te face deja să suferi, aşa că de ce să adaugi în peisaj un bărbat însurat?

De ce i-am spus?

12 februarie 1949

Americanii nu vor decât jazz. Oricât de mult aş asculta, chiar nu văd unde este noutatea, unde este contribuţia muzicală... Cele mai cunoscute piese sunt de o simplitate extremă din punct de vedere al compoziţiei. Imobilitate rigidă, stereotipie, unitate a banalului. Şi chiar şi în cele mai extravagante aşa-zise improvizaţii ale lor, poţi observa rapid modelul.

23 septembrie 1949

Mătuşa Anna mi-a spus că profesorul Kamensky a murit. S-a întâmplat în urmă cu două zile, la Paris. Knessia i-a trimis o telegramă. L-au înmormântat în cimitirul rusesc din Sainte-Genevieve-des-Bois.

De asemenea, ea a profitat de asta ca să-mi spună că starea de sănătate a lui Stalin se deteriora şi că, după moartea lui, ar putea, în sfârşit, să se înapoieze în ţara ei.

„Ce vei face acolo fără noi, Anna Dmitrievna?” i-am spus, aşa cum făceam când eram copil.

Mi-a răspuns: „ Voi începe prin a-ţi găsi un muzician rus chipeş ca soţ şi mă voi grăbi să mă duc la spectacolele lui Şostakovici şi Prokofiev, întrucât cred că e puţin probabil să îi întâlnesc pe cei doi într-o zi, în Japonia...

Cum mă voi descurca fără ea când nu va mai fi aici?

23 ianuarie 1950

Astăzi la prânz am sărbătorit treizeci de ani de la naşterea mea împreună cu mama şi mătuşa Anna. Chiciura strălucea pe geamuri. Mama pregătise mâncărurile mele preferate: rulouri de kombu[1] şi yuba[2] cu suc de yuzu[3]... Deja simt că trăiesc în regrete.

Când mătuşa Anna a luat vioara mea pentru a cânta o piesă proprie, am întrebat-o dacă ea crede că este o vioară Stradivarius sau una Guarneri, aşa cum susţinea francezul. S-a uitat supărată şi mi-a spus că, din moment ce toată lumea o recunoştea ca fiind o vioară Stradivarius şi îmi fusese prezentată ca atare, n-aveam niciun motiv să continui să mă chinuiesc cu această dilemă. Mama a adăugat: ‚Aifi atât de naivă încât să îi dai bijuteria ta acelui mincinos care ar vinde-o imediat celui care ar da mai mult?”

24 mai 1950

Ieri am primit o scrisoare lungă de la Gerigk. Aproape că uitasem de existenţa lui. Este în continuare căsătorit cu cântăreaţa Elfreide Beckmann. A acceptat un post de critic muzical la un ziar local din Dortmund. Spre deosebire de Furtwăngler, el nu pare săfi fost deranjat de sistemul de justiţie din ţara sa şi nici măcar de americani. Sau poate că nu mi-a spus mie nimic despre asta. Toată lumea pare să-şifi reluat viaţa normală. M-a felicitat pentru turneul meu în Japonia şi pentru ultimele mele înregistrări. De unde ştie el ce fac eu de când am plecat din Germania?

[1] Alge (n.r.)

[2] Preparat tradiţional obţinut din soia (n.r.)

[3] Citrice asiatice (n.r.)

31

Martie 1951.

Este cu neputinţă să laşi lumea nesupravegheată nici măcar pentru o secundă. Omul este nesătul când vine vorba de hegemonie şi de război, de putere şi de sălbăticie.

Stalin îl sfidează pe Truman, cerând, în mod public, înfiinţarea unui tribunal special pentru a-i judeca pe împăratul Hirohito şi pe patru generali, inclusiv pe Shiro Ishii, pentru crime împotriva umanităţii. Tensiunile cresc din nou. Sovieticii şi americanii se provoacă reciproc prin intermediul altor ţări. Coreea li s-a părut un teren dejoacă excelent. Diviziile comuniste nord-coreene intră în Coreea de Sud proamericană. Naţiunile Unite condamnă această agresiune, iar Truman îi ordonă generalului MacArthur să intervină din Japonia, ceea ce grăbeşte intervenţia Chinei comuniste.

Nejiko a ţinut întotdeauna să stea departe de război şi de politică. Abia acum ştie că Japonia şi-a recăpătat

suveranitatea, chiar dacă trupele generalului MacArthur sunt încă staţionate în ţară.

într-o dimineaţă, găseşte în poştă un plic oficial de la Comandamentul Suprem Aliat din Japonia. Pe un pătrat de carton, un mesaj dactilografiat:

Generalul MacArthur vă solicită să vă întâlniţi cu el joi, 18 martie 1951, la ora 11:30, pentru o discuţie de treizeci de minute în biroul său de la Cartierul General al Comandamentului Suprem.

Nejiko reciteşte de mai multe ori cele câteva rânduri.

Dificil de interpretat. Stilul este ceremonios şi grijuliu, dar rămâne la fel de imperativ ca o somaţie. Se gândeşte la toate posibilităţile şi îşi face din nou griji pentru vioara ei.

Joi, 18 martie, a fost condusă în biroul lui Douglas MacArthur de o ordonanţă. A descoperit un bărbat înalt, zvelt, atletic, purtând o uniformă închisă la culoare, perfect ajustată, cu galoane aurii. Cu un maxilar pătrat, un nas drept, un zâmbet sincer şi cald şi ochi albaştri, Nejiko este surprinsă să constate că arată ca un actor de film. Pe biroul său, tot felul de documente şi de accesorii, câteva obiecte decorative expuse, ochelari Ray-Bans negri. Nejiko este captivată de somptuozitatea acestui birou, de două ori mai mare decât apartamentul ei. Generalul o salută şi, cu un gest larg, o invită să îl urmeze într-un colţ amenajat pentru primire. De îndată ce s-au aşezat, apare un alt militar, îmbrăcat în alb. Fără să se obosească să se uite la el, MacArthur comandă două pahare de şampanie, dacă nu cumva doamna vede în asta vreun inconvenient. Apoi exclamă:

„Nu-i suport pe francezii ăia blestemaţi, dar le beau cu plăcere vinul şi şampania!”
Nejiko rămâne tăcută, zâmbind politicos la această glumă. Generalul continuă. „Mi s-a spus că aţi locuit aproape zece ani la Paris. Ce-aţi învăţat din Franţa, în afară de pesimism, desigur?”
întrucât se simte în largul ei în faţa unui asemenea tratament familiar, Nejiko răspunde spontan, fără să-şi dea seama ce ar putea sugera cuvintele sale:
„Să rămân mândră de naţionalitatea mea, orice s-ar întâmpla!”
MacArthur înţepeneşte pentru o clipă, după care dă drumul unui hohot de râs:
„împăratul dumneavoastră nu m-a minţit, zece ani acolo şi aţi adoptat replicile lor! Aveţi grijă să nu ajungeţi ca ei. Să luăm exemplul generalului lor de Gaulle: ultima dată când l-am văzut făcându-şi autocritica în faţa lui Truman, a fost pentru a se lăuda mai bine.”
Preferând să nu continue într-un registru atât de periculos, Nejiko îl întreabă cu umilinţă pe comandantul suprem care este motivul pentru care se află aici.
„Da, da, da, da… Ar fi trebuit să încep cu asta, aveţi dreptate. Evident, nu v-am adus aici pentru a vorbi despre francezi.”
Generalul face o pauză de câteva clipe pentru a-şi regăsi firul gândurilor, apoi îi explică:
„îl văd pe împăratul Hirohito în fiecare săptămână, iar el mi-a povestit despre întâlnirea voastră de acum ceva timp din Kobe. Se întâmplă că ţările noastre, amândouă, alături de altele, se pregătesc să semneze un tratat de pace în California,

la 8 septembrie. Japonia va recunoaşte independenţa Coreei şi a altor insule şi se va angaja să plătească despăgubiri ţărilor care au fost victime ale expansionismului său militar.”

La auzul cuvântului despăgubiri, Nejiko tresare, sigură că este în joc soarta viorii sale.

— Şi în ce măsură mă afectează pe mine acest lucru? murmură ea cu o voce sugrumată.

— Pe 15 septembrie 1951, la doar câteva zile după semnarea Tratatului de la San Francisco, va avea loc, la Los Angeles, un concert caritabil în aer liber pentru a celebra pacea, răspunde generalul MacArthur. împăratul şi-a luat libertatea de a-mi sugera numele dumneavoastră pentru a reprezenta Japonia cu această ocazie. Ar fi un simbol minunat!

Nejiko trage aer în piept şi apoi îl lasă să iasă, uşurată:

— Dar ce anume voi putea cânta?

Generalul MacArthur zâmbeşte la ceea ce i s-a părut a fi un exces de modestie.

— Doamnă Suwa... îmi imaginez că aţi auzit pasiunea mea pentru Beethoven plutind în aer! îi admir felul în care face muzică politică!

Lui Nejiko nu-i vine să creadă! Crede că retrăieşte discuţiile pe care le-a avut cu Oga şi cu Onchi, când aceştia puneau la îndoială mania liderilor de a vrea neapărat să politizeze arta. Aşa că, nemaiputând să mai suporte, răspunde:

— Iertaţi-mă, dar muzica este pur şi simplu muzică, nu este politică. Politicienii şi-o însuşesc în scopuri proprii. De exemplu, Beethoven, mătuşa mea Anna, care a fugit din Rusia după revoluţia bolşevică, mi-a spus că Lenin iubea nespus sonata sa pentru pian în fa minor, Appassionata. Ştiu că Hitler a pus să i se cânte Simfonia a IX-a de fiecare dată când îşi sărbătorea ziua de naştere. Churchill opta pentru Simfonia a V-a. Iar

aici, în Japonia, se spune că, înainte de a decola în 1945, piloţii kamikaze au băut sake[1] în timp ce ascultau Oda bucuriei.. Vedeţi dumneavoastră, acolo unde un maestru ca Furtwăngler ar spune că Beethoven este acordul dintre Ego şi umanitate, politicienii aud tot ce le place să audă... Şi mai ales ceea ce vor să-l facă să spună...

Surprins de această tiradă, generalul, care nu obişnuieşte să lase pe altcineva să-i treacă înainte, se ridică în picioare pentru a puncta finalul discuţiei lor. Conchide:

— Reţineţi că nu sunt politician, ci militar! Probabil că acest lucru mă apropie mai mult de sentimentele muzicienilor. Sunt mai sensibil la ritm şi cadenţă decât la mesajele simbolice!

La uşă, generalul o salută pe Nejiko şi adaugă, ca pentru a arăta că au căzut de acord:

— Bineînţeles, toate cheltuielile dumneavoastră în Los Angeles vor fi suportate de comitetul de organizare, atât hotelul, cât şi biletele de avion. Vom facilita toate demersurile diplomatice, iar agenţii noştri vă vor însoţi pentru a vă asigura securitatea.

Băutură alcoolică japoneză, produsă în urma fermentării orezului (n.r.)

32

Mai mult decât o stare de spirit, jazzul a fost întotdeauna pentru mine o comunitate. Am fost concediat din corpul muzical al poliţiştilor locali din Prefectura de poliţie imediat ce am părăsit Berlinul pentru Japonia şi, în 1946, n-aveam niciun motiv să mă grăbesc să mă întorc la Paris când americanii m-au extras din Tokio şi m-au transportat în California, unde m-au lăsat – good luck – în voia sorţii.

Los Angeles. Un oraş nebulos, noua ţară a făgăduinţei a Americii, unde vedetele şi actorii defilau deja pe Sunset Boulevard şi Vine Street, îşi avea şi el partea sa de tristeţe şi de zdrenţe. Faţadele sale de glorie aveau, în spatele lor, drogurile şi heroina. Această imensă maşină de zdrobit visuri le transforma pe starletele sclipitoare în chelneriţe pentru drive-in sau în prostituate, iar din ucenicii de comedianţi făcea poliţişti, curieri, muncitori, electricieni, proxeneţi...

Pentru cincizeci de dolari pe lună, mi-am găsit refugiu într-o cameră de motel slinoasă din spatele Vernon Avenue,

cu mereu acelaşi peisaj de palmieri, bulevarde largi, câteva clădiri neglijate din cărămidă roşie, tipi dubioşi care pierd vremea, maşini de patrulare care se rostogoleau cu sirenele în funcţiune... înăuntru, zgomote peste tot, ţipete, trosnetul tâmplăriei sub paşii vecinilor, sunetul neonului sfârâind, tavanul crăpat şi murdar. Afară, scârţâitul regulat al roţilor de oţel ale tramvaielor pe şine, nopţile atât de des agitate în acest oraş zgomotos.

Şi totuşi, în mijlocul tuturor acestor suflete venite pentru Hollywood şi filme, am simţit pulsul vieţii cu o forţă necunoscută până atunci. Eram convins, poate ca şi Nejiko în aceleaşi vremuri, că trompeta şi jazzul mă vor ajuta mereu să ies din ceaţă, că mă vor proteja. Ritm, curgere, val, materie, melodie, mă înecam în fiecare seară în colţurile be-bop şi în barurile de jazz din oraş: Trade Wings, Billy Berg's, Surf Club, Haig's, Tyffany's Club şi mai ales Lighthouse din Hermosa Beach.

Acolo mi-am întâlnit noua mea familie, nu familia boemă, hippy, nu aceea a muzicii de jazz de pe Coasta de Vest, oameni albi ca mine, cu un stil care îmbina muzica scrisă şi improvizaţia liberă, băieţi curioşi, care aveau, ca şi mine, aceeaşi formaţie clasică şi care introduceau, în ceea ce jazzul american producea deja, instrumente inedite precum oboiul, tuba sau cornul.

Noii mei prieteni erau Stan Getz, Chet Baker, Art Pepper şi, bineînţeles, câţiva negri – vorbim aici de jazz! –, Curtis Counce, Buddy Collette, Hampton Hawes, toţi acei avangardişti, toţi acei tipi drăguţi care au devenit parteneri de improvizaţie. Mă îmbibam cu influenţa lor be-bop şi swing, desfăşurând cu ei un jazz care era uneori lent şi dureros, alteori frenetic şi spontan. Dar încercam, de asemenea, să le

aduc ceva nou, lansând propriile mele experimente, invocând compozitori clasici pe care îi cunoşteam, precum im- presioniştii francezi Debussy sau Ravel. Mă ascultau, râdeau, îmi ţineau ritmul, improvizau, şi – cred că aşa au ajuns să mă adopte – mă încoronau ironic cu porecla de Contele Felix Francez.

Acestea fiind spuse, sper că puteţi înţelege de ce eram încă aici în 1951, în ziua în care am auzit că Nejiko Suwa va veni în acest oraş pe care îl consideram acum drept casa mea. Trebuie neapărat să spun povestea acelei nopţi.

Eram la Lighthouse, atmosfera afumată şi fierbinte era irespirabilă, Stan striga să se deschidă uşile şi ferestrele pentru a lăsa să intre aer curat. A fost momentul în care Miles Davis a ales să-şi facă apariţia maiestuoasă, o premieră în acest club, strigând către mulţime: „Deci acesta este paradisul jazzului cool...”

Nişte aplauze, fluierături, Hey, Miles... Avea douăzeci şi cinci de ani, dar cu toţii îl consideram deja o legendă. Cântase cu cei mari, Dizzy Gillespie, Charlie Parker, Thelonious Monk, Billie Holiday... După concertul din acea seară de la Finale Club din Los Angeles, insistase să fie dus la Lighthouse, a cărui aură ajunsese până la New York, pentru a verifica asta cu ochii lui, pentru a-i sfida pe acei albi cu jam sessions[1], pentru a le arăta că jazzul era cântat la New York de negri, şi nicidecum altfel.

Băuse şi se drogase înainte de a veni aici. S-a aşezat la masa la care ne aflam noi, împreună cu Stan şi alţi câţiva, şi a comandat şase whisky-uri cu sifon. Mi-a luat trompeta sprijinită de pe piciorul mesei şi s-a uitat înjur, să vadă cine cânta

[1] Grup de muzicieni care improvizează, construind linii melodice noi, bazân- du-se numai pe inspiraţia de moment (n.r.)

la ea. Am fost trădat, fără îndoială, de accentul meu francez, pe care l-a recunoscut imediat, apoi a exclamat batjocoritor către mulţime:

„Primul trompetist francez care a cântat în America!” Amuzament general.

A continuat discuţia cu mine pe un ton mai înţelegător şi, în timp ce eu încă nu-mi dădeam seama că vorbesc cu El, mi-a explicat că tocmai se întorsese de câteva luni din Paris, unde a cântat la sala Pleyel, cu trupa pianistului Tadd Dameron. După fiecare concert, fugea într-un cartier care era plin de cluburi de jazz în subsoluri.

— Saint-Germain! am exclamat.

— Da, cred că aşa îi zice, mi-a confirmat el.

Acolo a întâlnit o franţuzoaică.

„Dumnezeule mare! Ce femeie. Eram îndrăgostit nebuneşte de ea. Am crezut că mă voi căsători cu ea. Era cântăreaţă, Juliette Greco, asta nu-ţi spune nimic?” m-a întrebat, cu ochii încă tulburi de emoţie. Nu, nu-mi spunea nimic. „Nu contează. Ceea ce contează este că, în ţara voastră, un bărbat de culoare ca mine se poate căsători cu o femeie albă fără să fie o problemă. Aici, noi, negrii, suntem buni doar pentru jazz.”

Eroul o învârtea iar şi iar pe Juliette într-un monolog nesfârşit.

„Ştii, obişnuia să umble cu fel de fel de ciudaţi... îmi amintesc de un pictor, Pablo Picasso. Tocmai se încheiase masacrarea coreenilor de către americani. Ce măcel a fost acest tablou, trebuia să-l vezi! Din câte am auzit, a vrut să-şi numească tabloul Masacru în Coreea... îmi amintesc şi de un tip pe nume Sartre. îmi plăcea de el, locuia deasupra clubului şi întotdeauna sfârşeam la el acasă... Un tip de treabă, care apăra cauza negrilor. A fost prima dată în viaţa mea când am

avut impresia că sunt tratat ca o fiinţă omenească de către o persoană albă. Şi apoi, îmi amintesc şi de un trompetist, Boris Vian.”

La acest nume, nu m-am putut abţine să nu-i întrerup monologul:

— Oh! Boris e unul dintre cei mai buni prieteni ai mei! Un mare jazzman!

Miles m-a fixat pentru o clipă înainte de a-şi continua discursul:

— Un jazzman excelent... francez! în orice caz, ce mai zbanghiu, tipul ăsta... Regele petrecerii! El se căuta pe sine între muzică, pictură, scris, teatru, dar ceea ce este sigur este că ne-am potrivit unul cu altul când a fost vorba de distracţie!

Simţind că Miles avea de gând să îşi petreacă restul nopţii descărcându-se de nostalgia lui amoroasă, Stan l-a întrerupt pentru a-l scoate din amintiri.

„Miles, e foarte bine să trăieşti la Paris, dar aici suntem în L.A., templul jazzului cool! Vă vom arăta cine sunt regii! Haide, vino pe scenă!”

S-a ridicat, însoţit de Stan şi de alţi câţiva, lăsându-mă singur la masă alături de prietenul meu André Prévin, un pianist remarcabil, care venea şi el, în fiecare seară, să facă schimb de idei la cluburile de jazz, după ce îşi petrecea zilele compunând şi dirijând pentru orchestra Universal Studios. îi datoram mici slujbe ca şofer sau curier pentru tot Hollywoodul şi câteva colaborări muzicale pentru coloanele sonore ale filmelor.

în acea seară, mi-a povestit despre participarea sa la un concert caritabil care urma să aibă loc a doua zi la Hollywood Bowl, pentru a sărbători tratatul de pace. Toate vedetele de

la Hollywood vor fi acolo, dar şi vedete internaţionale, precum violonista japoneză Nejiko Suwa.

Am înţepenit. Mi s-a pus un nod în gât. Am crezut că sunt victima unei iluzii până când a adăugat:

— Ce simbol frumos, nu crezi, Felix? O violonistă japoneză din California...

Nejiko Suwa... Aproape că sfârşisem prin a o uita, dar totul mi-a revenit în minte într-o clipă, războiul, naziştii, Lazare Braun, vioara, acel Lăsaţi-mă în pace! al lui Nejiko pe docul portului Tokio... Am decis să-i spun toată povestea lui André Prévin, mai bine zis „Priwin”, pentru că André se născuse în Germania şi fugise, împreună cu toată familia sa evreiască, din pricina ascensiunii nazismului, refugiindu-se în America. Cutremurat de poveste, m-a întrebat ce poate face pentru a mă ajuta.

Mi-am băut whisky-ul dintr-o singură înghiţitură şi l-am rugat, pur şi simplu, să lase numele meu la intrarea artiştilor pentru a o putea vizita pe Nejiko în cabina ei înainte de concert.

Prévin a încuviinţat.

33

Ţ~\aily Los Angeles: Prima stea a muzicii clasice care

LJapus din nou piciorul pe pământ american de la semnarea Tratatului de pace.

California Post: Cea mai mare violonistă japoneză din toate timpurile.

The New York Times: O extraordinară artistă.

LA. Story: Un talent incredibil. Stelar.

Lipită de hubloul avionului Pan American, Nejiko priveşte cum aripa aparatului de zbor taie cerul. O stewardesă îi ia ceaşca de ceai goală. Este pentru prima dată când Nejiko se află într-un avion. Ce senzaţie de pace în aer, ce sentiment plăcut de plutire, de linişte şi de calm. Aterizarea este aproape. Avionul pierde altitudine, uşoare turbulenţe, câteva tremurături în stratul de nori, mase de aer, iar apoi începe să se vadă pământul, imense câmpii pustii, oceanul cât vezi cu ochii şi, treptat, un strat urban, imens, amplu: „Los Angeles, pregătiţi-vă pentru aterizare”. Nejiko nu a văzut niciodată ceva atât de frumos ca acum, când este deasupra

lumii. Se gândeşte la bombardierele britanice şi la piloţii lor, ce vor fi simţit ei când au apăsat butonul, totul este atât de frumos, atât de liniştit, atât de sus, atât de departe de oameni, atât de feeric, aici? Avionul se apropie de sol, trenul de aterizare iese cu zgomot, treizeci de metri, pista de aterizare este la vedere, douăzeci de metri, turnul de control, clădirile aeroportului, zece metri, Nejiko pune palma dreaptă pe scaunul din faţă, cinci metri, pista, trei metri, un metru, ambele roţi din spate ating pământul şi apoi întregul aparat, ambalarea motorului şi frânele de pe pistă pentru a reduce viteza, apăsarea asupra mâinii ei drepte şi, în cele din urmă, o mişcare înapoi, un sentiment de uşurare, câteva viraje şi avionul se opreşte.

Un comitet de primire o aşteaptă pe Nejiko la ieşirea din avion cu un buchet imens de flori, oferit de organizatorii evenimentului. Doi agenţi guvernamentali stau deoparte, dar rămân vigilenţi. Un mic grup de jurnalişti o înconjoară rapid.

Transcrierea conferinţei de presă a lui Nejiko Suwa la ieşirea din avion pe pista de aterizare a aeroportului din Los Angeles, 13 septembrie 1951 (arhivele Los Angeles Times)

— Doamnă Suwa, prezenţa dumneavoastră la acest concert este un simbol al restabilirii prieteniei dintre cele două ţări ale noastre?

— Da, bineînţeles! Dar eu sunt, înainte de toate, o violonistă. Am venit să fac muzică, iar muzica transmite sentimente universale, printre care şi aspiraţia către nonviolenţă şi pace.

— Cine v-a invitat?

— Generalul MacArthur mi-a făcut această onoare. Este un împătimit al muzicii, până într-atât încât a pus avioanele B-59 să cânte Beethoven în aer deasupra oraşului Tokio...
— Veţi cânta Beethoven mâine-seară?
— Nu. Intenţionez să mă întorc la primele mele surse de inspiraţie. Mendelssohn, un compozitor evreu german, pe care multă vreme am fost împiedicată să-l cânt.
— Doamnă Suwa, sunteţi aici la Hollywood. Vă plac filmele? Aveţi de gând să vizitaţi studiourile?
— Iubesc filmele. Mă duc ori de câte ori pot. în Tokio, locuiesc la câţiva paşi de cinematograful Hibiya. Când locuiam la Paris, obişnuiam să merg foarte frecvent la cinematograf.
— Care este actorul dumneavoastră american preferat?
— Gary Cooper, cu siguranţă!
— Doamnă Suwa, cine consideraţi că este cel mai mare compozitor al momentului?
— Aceasta este o întrebare dificilă. Nu vreau să jignesc pe nimeni...
— Nimeni nu ascultă, doamnă Suwa. Nu vom spune nimănui!
— în acest caz, aş ezita între Igor Stravinski şi Dmitri Şostakovici. Dar ştiu că nu va rămâne între noi!
— Este adevărat că aveţi rude sovietice?
— Mătuşa mea, Anna, a fugit de revoluţia bolşevică. Şi-ar dori să se poată întoarce în ţara sa, dar, în prezent, acest lucru este imposibil. Asta explică, probabil, şi sensibilitatea mea faţă de şcoala rusă.
— Care este cea mai bună şcoală pentru un violonist?
— Nu există niciuna care să fie mai bună decât celelalte. Am fost influenţată de şcoala rusă, dar şi de şcoala franco-belgiană, când mi-am terminat formarea la Paris, şi

de şcoala germană, cu maestrul Furtwăngler. Astăzi, ele formează un întreg coerent în universul meu muzical.

— Doamnă Suwa, este adevărat că aţi fost încarcerată la Bedford împreună cu o delegaţie de japonezi? Daţi vina pe americani?

— Nu am resentimente. Am fost tratată cu mult respect şi omenie. Dar nu-mi place să vorbesc despre război, ţine de trecut. Muzica e mai în ton cu vremurile, e mişcare, e viaţă. Cântând, fiecare notă creează o alta, iar acestea se unesc, până când formează o melodie interioară şi colectivă.

Ofiţerii americani se apropie de Nejiko şi o invită să îi urmeze, în timp ce dau politicos la o parte mulţimea de jurnalişti. Se prezintă: Jim Tomson şi Bill Hodges, din partea guvernului american, însărcinaţi să o însoţească peste tot în aceste trei zile.

Cei doi bărbaţi îi iau valizele – dar nu şi cutia de vioară, pe care o ţine cu pasiune lângă ea – şi cei trei merg spre Chryslerul negru care îi aşteaptă şi se îndreaptă spre Grand Avenue, în centrul oraşului, unde se înalţă hotelul Biltmore, cu unsprezece etaje, cel mai luxos din oraş.

Nejiko este impresionată de mărimea holului. O recepţio- neră se grăbeşte să o întâmpine. Mesajele o aşteaptă deja la recepţie. Unul este de la mătuşa ei Anna, pentru a o încuraja. Câteva solicitări de interviuri.

Formalităţile sunt îndeplinite rapid, iar un băiat de serviciu o conduce în apartamentul său. Nejiko îl ascultă cum comentează originea frescelor pe care le descoperă pe parcurs, a picturilor murale, a fântânilor, a coloanelor de marmură sculptată, a pereţilor cu panouri de stejar, a balustradelor de bronz, a tapiţeriilor brodate, a candelabrelor din sticlă de Murano şi cristal...

34

septembrie 1951 – Hollywood Bowl, Los Angeles. America triumfă, iar Nejiko se află din nou în centrul celebrării acestei victorii. Cu trăsăturile ei fine, pometţii înalţi, părul tăiat drept şi sprâncenele negre ca aripile de rândunică, i-a venit rândul să urce pe scena în aer liber, amenajată pentru această ocazie. Maestrul de ceremonii, actorul de comedie Bob Hope, o ia uşor de mână şi o însoţeşte la dirijorul Alfred Wallenstein, care conduce Orchestra Filarmonicii din Los Angeles. Membrii trupei o aplaudă. Mulţimea o aclamă. Prima artistă japoneză care a fost ovaţionată în picioare în America postbelică.

Nejiko îşi trece privirea peste artiştii care s-au produs înaintea ei. Sunt şi ei acolo, în rândul întâi, aplaudând-o. Benny Goodman, regele swingului, tot numai un zâmbet, cu pieptănătura sa impecabilă şi ochelarii discreţi. Publicul a aplaudat interpretarea lui la The Mart I Love. Un clarinetist de geniu, este singurul muzician de jazz care a cântat vreodată în templul Carnegie Hali alături de cei doi prieteni ai săi,

Count Basie şi Duke Ellington. Mai sunt prezenţi compozitorul Carmen Dragon, Hy Averback, John Fante, Florence George, Lester „Les” Brown eu hitul Over the Rainbow. Lionel Barrymore, cu Oscarul pentru cel mai bun actor şi rolul său din Viaţa e frumoasă, regizat de Frank Capra, cântăreţul Gordon MacRae, pianistul Johnny Green, laureat al Globului de Aur, care tocmai a terminat de aranjat Un american la Paris. Şi, bineînţeles, pianistul şi compozitorul André Prévin, care a interpretat două standarde de jazz, Duet şi Uptown. Pe scurt, toate vedetele scenei, cinematografiei, radioului şi ecranului din Los Angeles. O mulţime de artişti, două sute de muzicieni de prestigiu.

Nejiko aşteaptă să se facă linişte. Soarele străluceşte şi apune încet. Este încremenită, în picioare, cu vioara în mâna dreaptă şi arcuşul în cealaltă, o adiere uşoară îi mângâie faţa... Cu o zi înainte, a repetat toată ziua cu Wallenstein şi Filarmonica. O muncă obositoare. De obicei, îi ia cel puţin două zile pentru a se familiariza cu o orchestră ca solistă. De data asta însă, programul ei i-a acordat doar o zi, ceea ce s-a dovedit a fi mai mult decât putea suporta. Această orchestră americană este mai nervoasă, mai electrică decât cele cu care a cântat în Japonia. Iar dirijorul ei a obosit să corecteze, în tuşe mici, ajustând puţin acolo, apoi aici, apoi puţin acolo, viorile, pianul, violoncelul, contrabasul, fagotul, cornul, oboiul... A fost nevoie de multă răbdare. Nejiko a făcut schimb de comentarii doar cu Wallenstein, niciodată cu orchestra. Când a comentat partitura lui Mendelssohn, i-a transmis impresiile sale: aici, nota nu trebuie să fie prea scurtă, trebuie să existe un uşor legato. Aici este mult prea virilă, are nevoie de mai multă dulceaţă, de mai multă rotunjime. Wallenstein a ascultat, a notat şi a repetat cu orchestra.

Wallenstein îi face semn din cap lui Nejiko, îşi ridică bagheta şi începe Concertul pentru vioară numărul 2 de Mendelssohn. Orchestra dă două note lungi şi calde, iar Nejiko urmează. Prima mişcare vibrează cu fervoare pe o temă allegro molto appassionato. Notele lui Nejiko sunt clare şi limpezi, mai ales în soloul ei. Mişcarea a doua, un andante liniştitor ca un vis cu ochii deschişi, care dezvăluie tot romantismul lui Mendelssohn, cucereşte publicul. în sfârşit, ultima mişcare, allegro molto vivace, întregeşte entuziasmul cu trăsăturile sale capricioase. Interpretarea este perfectă. Este posibil ca Nejiko să fi cântat câteva note diferit, pe ici, pe colo, dar, în general, este mulţumită.

După aproximativ treizeci de minute de interpretare, ea şi Alfréd Wallenstein salută sub ovaţiile orchestrei şi ale publicului. Aplauzele au izbucnit din primele rânduri şi de pe toată colina. Muzicienii bat în pupitre. Ea se retrage în culise, pe tot coridorul spre cabina ei oamenii o felicită, se aprind flash-uri, „bravo” spontane, zâmbete, câteva cereri de autografe...

Şi când intră în cabina ei, mă găseşte stând confortabil pe canapea. Doar uimirea o împiedică să ţipe. Pentru a o linişti în ceea ce priveşte intenţiile mele, am lângă mine un magnific buchet de flori, pe care mă grăbesc să i-l înmânez. Fără să-mi lase timp să-i fac complimente pentru interpretarea sa, mă întreabă ce caut aici, iar când o întreb în franceză despre istoria viorii sale, atunci mă recunoaşte şi decide să mă înfrunte.

Ea apreciază că nu a comis nicio infracţiune ca să o obţină. Consideră că în ţara ei refuzul unui cadou este considerat drept lipsă de respect şi o ofensă foarte gravă, că ambasadorul Oshima nu i-ar fi iertat niciodată un asemenea afront la adresa împăratului, căruia cadoul îi era indirect adresat...

Un Stradivarius de la Goebbels

„Iată-ne! Supunere la ordine, fidelitate faţă de împărat, mereu aceleaşi porcării pentru a se disculpa de propria răspundere... Un ultim lucru, dacă împăratul v-ar fi cerut să vă sacrificaţi, aţi fi făcut-o fără să clipiţi?”

îmi amintesc privirea ei întunecată, furia care a pus stăpânire pe pielea ei, pe carnea ei, când mi-a răspuns că, în toiul incendiului provocat de cutremurul din 1923, profesorii îşi sacrificaseră voluntar viaţa pentru a salva portretul sacru al împăratului atârnat în fiecare clasă... După care se înfurie:

‚Ajunge! Nu trebuie să mă justific în faţa dumneavoastră! Cum îndrăzniţi să mă deranjezi aici, ieşiţi afară, nu vreau să vă mai văd niciodată!”

Alertaţi de strigăte, cei doi ofiţeri se năpustesc în interiorul cabinei şi mă trântesc la pământ. în timp ce mă încătuşează şi mă ridică, eu, la rândul meu, îmi strig indignarea către Nejiko. Cum îndrăzneşte să defileze cu vioara aia în faţa unor muzicieni evrei ca prietenul meu Previn? Chiar crede că, dacă va cânta Mendelssohn, îşi va curăţa sufletul?

Condusă deja de slugile ei, nu văd efectul acestor ultime cuvinte asupra ei.

După şase luni de detenţie, am fost trimis înapoi la Paris, fără să-i pot saluta pe Stan sau pe ceilalţi...

35

Iarna anului 1952. O altă imagine, ultima, cea cu Toyota care o duce pe Nejiko, împreună cu Oga, la închisoarea Sugamo.

în maşină, el îi explică viziunea sa asupra noii împărţiri a lumii, în care occidentalii şi sovieticii duc un război viclean, în care doar teroarea nucleară poate împiedica izbucnirea ostilităţilor. O cortină de fier împarte Europa, iar în Coreea, trei ani de război îi vor aduce în curând pe beligeranţi înapoi de unde au plecat. La fel ca pe senatorul McCarthy, nimic nu-i îngrijorează mai mult pe americani decât teama de Roşu, iar în această vânătoare de vrăjitoare cu orice preţ, Japonia a devenit un aliat valoros în Asia.

„Poate că sună rece şi teoretic, îi spune Oga chicotind, dar are consecinţe foarte concrete.”

El discută despre situaţia sa personală şi îi spune lui Nejiko că tocmai a fost reabilitat de către Ministerul Afacerilor Externe. în zilele următoare, va fi repartizat la

Ambasada Japoniei din Norvegia. Nejiko se preface că se bucură de acest lucru, dar în jurnalul ei nu va avea cuvinte suficient de dure pentru a descrie ceea ce ea consideră o trădare şi un abandon, mai ales după ce află că, de data aceasta, soţia lui merge cu el.

Dar să ne întoarcem în maşină, unde Oga îşi continuă dezvăluirile. De acum încolo, foştii lideri conservatori ai Japoniei, cândva apropiaţi de împărat, nu mai fac figură proastă. Popularitatea deţinuţilor politici din Sugamo continuă să crească în rândul opiniei publice. Mai ales din acea zi în care Oshima şi-a convins colegii de prizonierat să se alăture efortului de război pentru a-i apăra pe sud-coreeni. Presa a relatat acest lucru, salutând efortul foştilor lideri ai regimului de a confecţiona haine şi alte obiecte pentru soldaţii angajaţi alături de americani. Nu mai există niciun dubiu că, în curând, vor fi eliberaţi şi chiar amnistiaţi. Ei au primit deja un tratament special la Sugamo: au o clădire separată, cu o curte proprie. Au obţinut, de asemenea, permisiunea de a-şi tipări propriul ziar, al cărui editorial reflectă, bineînţeles, tot răul pe care îl gândesc despre comunişti. Ei beneficiază, în sfârşit, de activităţi de petrecere a timpului liber în concordanţă cu statutul lor, cum ar fi acest concert pe care Nejiko urmea-ză să-l dea.

Oare este ea atât de naivă, încât să-şi imagineze că acest simbol nu va fi interpretat? Sau dă spectacol pentru a-şi onora promisiunea făcută lui Oga? Sau vrea să arate că este liberă, aşa cum a fost întotdeauna, şi că muzica ei îi aparţine ei şi nimănui altcuiva? O altă ipoteză: a primit ea binecuvântarea americanilor pentru acest concert în onoarea prizonierilor

de război? Singura mea certitudine este că ea nu ar fi cântat niciodată în faţa unui public de comunişti japonezi.

Directorul instituţiei îi întâmpină pe veranda clădirii principale, cu pereţii săi din cărămidă albă, într-o ceaţă de iarnă. îi invită să îl urmeze până la clădirea deţinuţilor politici, după ce un fotograf a surprins scena.

Zeci de străduţe austere separă clădirile împrăştiate, peste tot gărzi care patrulează, turnuri de pază, sârmă ghimpată în vârful zidurilor care ajung până la cer. Singura culoare care pune în valoare imaginea: floarea roşie a unei mici camelii de iarnă de la temelia barăcilor care-i adăpostesc pe deţinuţii politici.

în timp ce grupul se apropie, gardianul de serviciu ia poziţie de drepţi şi deschide uşa. înăuntru, alţi doi soldaţi îi întâmpină într-o atmosferă umedă şi rece. Directorul face un gest cu mâna că nu este nevoie să caute în cutia de vioară a lui Nejiko. Grupul îşi continuă călătoria printr-un coridor larg, jos, drept, luminat la fiecare zece metri de o lumină artificială. La distanţe regulate, grilajele intermediare le încetinesc înaintarea, în timp ce directorul îşi ia cheia potrivită din breloc. Cotesc într-o altă aripă şi, de o parte şi de alta a coridorului, trec acum pe lângă celule în care deţinuţii stau pe saltele de paie, aşezate chiar pe pământ. Câteva zgomote neplăcute, paşi răsunând pe podea, zgomotul cheilor care se lovesc între ele. Gardienii, rigizi în uniformele lor, par a fi impregnaţi de atmosfera metalică a locului.

Intră, până la urmă, într-o încăpere mare, cu pereţi de un alb palid, fără strălucire. Pentru această ocazie, sala de mese a suferit transformări: mesele au fost îndepărtate, iar, pe jos,

tatami[1] au fost aşezate în faţa unui birou. Trec câteva minute, primii prizonieri se instalează, în timp ce directorul îi reaminteşte lui Nejiko de interdicţia oficială de a se adresa deţinuţilor. Paznicii stau în picioare, la intervale regulate în jurul sălii, dar calmul şi disciplina publicului fac această prezenţă aproape superfluă. Oshima intră ultimul, apoi toată lumea se aşază în tăcere, cu picioarele încrucişate, pe tatami.

Nejiko se lansează fără alte formalităţi. Şi îmi tot pun aceeaşi întrebare. Imaginându-mi-o interpretând Concertul pentru vioară numărul 3 de Mozart în faţa unor deţinuţi condamnaţi pentru crime de război şi crime împotriva păcii, mă întreb ce mesaj a vrut să transmită prin muzica ei? Ce poveste a vrut să spună? Arhivele presei japoneze mi-au oferit un indiciu, un reper: în 1952, opinia publică japoneză avea deja o viziune mai îngăduitoare şi mai miloasă faţă de foştii săi lideri şi înalţi demnitari, cândva apropiaţi ai împăratului. De ce să ne imaginăm că Nejiko ar fi mers împotriva vremurilor sale şi a ideilor predominante din ţara sa? Nu este ea o icoană perfectă a Japoniei, în lupta ei între modernitate, autoritate şi tradiţie?

Odată ce ultima notă se stinge, se face tăcere, o tăcere totală şi prelungită. Toată sala rămâne tăcută, fără murmure, fără aplauze. Se ghiceşte că Nejiko, tulburată, fixează rând pe rând feţele, gurile întredeschise, feţele încremenite. Evident că spera, dacă nu la o încurajare, măcar la un semn de mulţumire... Dar nimic. Nimic altceva decât acel gol pe care îl urăşte atât de mult. Din nou, simte acea angoasă, acea frică viscerală care a determinat-o, încă de când era doar o fetiţă,

[1] Saltea folosită ca pardoseală în camerele tradiţionale japoneze (n.r.)

să vrea să ia o vioară şi să scoată sunetul care o cutremură, aşa cum ne cutremură pe toţi, pentru a umple acel gol. Ar vrea să ţipe. Hei! Oh, s-a terminat! Poţi aplauda! Dar supraveghetorii le ordonă deţinuţilor să se ridice şi să formeze rânduri pentru a se întoarce în celulele lor. Când directorul se apropie de ea, după ce îi ghiceşte necazul, explicaţiile sale despre obligaţia deţinuţilor de a păstra tăcerea vin prea târziu.

FINAL

Acum s-a terminat. Cel mai bun capitol din viaţa ei a rămas în urmă.

Timpul trece şi, încetul cu încetul, Nejiko se închide într-o lungă tăcere.

în viaţa ei, în care atâtea filme se întrepătrund şi se împletesc, acum nimic nu mai aprinde pasiunea, totul pare plictisitor, fad. Anotimpurile se succed monoton, iar Nejiko priveşte neputincioasă cum viaţa ei se ofileşte.

Ce este muzica? Un sunet scurt între două tăceri? O tăcere lungă între două melodii? Ea a trăit. A umblat prin lume, dar acum a decis să se lase în voia sorţii. îşi petrece zile întregi în apartamentul ei, în spatele ferestrei, privind trecătorii, urmărind fluxul vieţii care se scurge în altă parte. Stă întinsă ore în şir pe podea, ascultând sunetele din încăpere, memorându-le, clasificându-le, enumerându-le, de la cele mai anecdotice, cum ar fi picătura de apă care loveşte o farfurie de bambus lăsată în chiuvetă, până la cele mai melodioase, pe care le asamblează şi le transpune mental în muzică.

Un Stradivarius de la Goebbels

Dar ce s-a întâmplat cu visurile şi iluziile ei? Readucem vreodată la viaţă himerele de odinioară, melodiile evaporate?

Poate că este mai bine să o lăsăm să vorbească. Are treizeci şi cinci de ani şi scrie aceste rânduri:

întotdeauna am crezut că sentimentul cel mai rău este amărăciunea. Şi asta e exact ceea ce simt acum. Sunt atât de amărâtă. Cei mai fericiţi ani ai mei au fost cei petrecuţi în Europa. Aş vrea să strig bucuria pe care o aveam în acele zile în care viaţa şi muzica erau intim legate. Dar cum pot să fac asta astăzi? Cum să savurezi acele momente din trecut? Era oare corect să trăieşti fericirea şi dragostea personală în timp ce distrugerea şi moartea triumfau pretutindeni? Iar acum, când lumea e în pace, când bucuria vieţii şi spiritul lipsit de griji aprind viitorul, sunt tristă, cu toată fiinţa mea, mult mai tristă decât am fost vreodată.

Nejiko se simte neglijată. O deranjează ceva ce reuşeşte, în sfârşit, să se materializeze: ieri a plecat singură în Europa, lăsându-şi familia în Japonia. Astăzi, toţi o abandonează, lăsând-o singură aici, cu vioara ei. Ea se convinge că viaţa ei de acum înainte nu va fi decât o ţesătură de dureri solitare.

După Oga, a fost rândul mătuşii sale Anna să o părăsească. Atunci când Stalin a murit, ea s-a ţinut de cuvânt şi s-a întors în Abhazia, în apropiere de Marea Neagră, în sudul Uniunii Sovietice, unde îşi petrecuse copilăria. Iar când Nejiko o întreabă dacă îi va trimite mai multe veşti decât Oga, Anna se distrează spunând povestea celor trei fluturi.

Primul spune: „Am văzut flacăra iubirii”. Cel de-al doilea exclamă:,Aripile mele au suferit de pe urma flăcării iubirii”. Al treilea nu spune nimic, se aruncă în foc şi moare mistuit.

Doar ultimul fluture a cunoscut cu adevărat iubirea. Şi, în speranţa de a o determina pe nepoata ei să se apuce din nou de vioară, îi spune: „Muzica este o pasiune mult mai înţeleaptă decât dragostea, crede-mă”.

După 30 noiembrie 1954, data morţii mamei sale – în aceeaşi zi cu aceea a lui Wilhelm Furtwăngler, nimic nu este întâmplător –, tăcerea devine o persoană prezentă în viaţa lui Nejiko. Nu este niciodată uşor să suporţi moartea unei fiinţe dragi, fiecare face faţă în felul său, dar ea refuză acest fapt. Scrie următoarele cuvinte:

Ce face ca o fiinţă să fie vie pentru mine? Nimic altceva în afară de a-i auzi vocea. Deci, unde este diferenţa? Chiar şi moartă, mama este încă vie pentru mine, deoarece continuă să-mi vorbească.

Este greu să nu vezi în aceste rânduri o manifestare a reţinerii ei de a înfrunta realitatea. Această realitate pe care a avut mereu grijă să o pună la distanţă de ea şi care, cu toate acestea, se întoarce mereu cu violenţă.

Apar zvonuri cu privire la originea viorii sale, apar suspiciuni care se transformă curând în învinuiri. Sfidare. Disonanţă. Nejiko nu suportă aceste bănuieli, şi merge până într-acolo încât le califică drept meschinării atunci când află că nu vin doar din partea jurnaliştilor, ci şi din partea altor muzicieni japonezi. Tot acest zbucium greţos şi ascuns, pe care ea îl ia drept perversitate, sfârşeşte prin a o cufunda în ceea ce medicii ei diagnostichează drept distimie, pe scurt, depresie.

O depresie care va dura cincisprezece ani.

într-o zi, primeşte o scrisoare anonimă cu un exemplar al primei ediţii japoneze a cărţii Anne noNikki, Jurnalul Annei

Frank. în carnetul ei, a notat această propoziţie din carte fără alte comentarii:

îmi este absolut imposibil să construiesc totul pe o fundaţie de moarte, de mizerie şi de confuzie, văd cum lumea se transformă încet într-un deşert, aud din ce în ce mai tare bubuitul tunetului care se apropie şi care ne va ucide şi pe noi, simt suferinţa a milioane de oameni şi totuşi, când privesc cerul, mă gândesc că totul se va rezolva în cele din urmă, că această brutalitate va lua sfârşit, că liniştea şi pacea vor domni din nou în lume.

Ce parte a acestei fraze o inspiră cel mai mult? Sfârşitul, totul se va rezolva în cele din urmă, sau mai degrabă începutul, imposibilitatea de a construi pe baza golurilor din suflet? Să facă o paralelă inconştientă cu propria ei capacitate de a produce un sunet pur cu vioara ei, acest instrument dăruit de Goebbels, acest om pe care acum îl consideră un asasin? Sau este vorba de întreaga propoziţie, în ansamblul ei coerent, în alegoria pe care o întruchipează?

Realitatea este un întreg fără detalii, dar un întreg care nu poate fi înţeles decât printr-un cumul de detalii, astfel încât omiterea unuia singur înseamnă deja denaturarea ei.

Un detaliu care nu dezminte, Nejiko nu mai cântă, nici măcar câteva note, şi-a întrerupt turneele şi, chiar dacă polemica legată de vioara ei s-a dezumflat rapid, preferă să rămână în umbră. Celor câţiva jurnalişti care se mai interesează de ea şi o întreabă despre această hibernare muzicală, le răspunde, fără ca eu să-mi dau seama dacă vorbeşte serios, că vremurile s-au schimbat, că jazzul lui Davis, folkul lui Cohen, muzica pop a formaţiei Beatles au măturat totul în calea lor şi că, în prezent,

ceea ce vor oamenii este să participe, să strige, să cânte, să danseze. în această nouă eră muzicală, dacă ritmurile sunt binare şi simple, dacă le lipsesc nuanţele, cu atât mai bine. Preludiu la divertisment.

Semn al unui declin treptat al epocii, cedează şi ea, după apariţia imaginilor color, în faţa farmecului televiziunii. Noul ei mod de a vedea lumea cu costuri mici. Ea nu mai face istorie, ci observă, din sufrageria ei, istoria în mişcare.

Pe 10 octombrie 1964, a refuzat oferta împăratului de a cânta la ceremonia de deschidere a Jocurilor Olimpice de la Tokio, primele din Asia. Prea speriată de o nouă controversă legată de vioara ei. Nu contează. Aşezată confortabil în faţa televizorului, ea profită de moment ca şi cum ar fi fost acolo, cu cei nouăzeci de mii de spectatori de pe marele stadion olimpic, cele douăsprezece mii de baloane multicolore, cei opt mii de porumbei care se înalţă spre cer, şi apoi, un alt simbol – dar oare istoria este făcută din altceva? –, intrarea pe stadion a tânărului sportiv Yoshinori Sakai, născut la Hiroshima în ziua exploziei bombei. Face o tură de stadion cu flacăra olimpică drept stindard, urcă pe podium şi, în faţa unei lumi relaxate, americanii şi sovieticii tocmai semnaseră un acord de coexistenţă paşnică, dă foc vasului într-un puternic şi irezistibil suflu de pace.

Dar pacea este întotdeauna fragilă atunci când nu se bazează pe o vigilentă lucrare a memoriei. în această zi, cine îşi aminteşte că Hitler a fost cel care a introdus simbolul ştafetei torţei olimpice la Jocurile de la Berlin din 1936? Nu Nejiko, şi totuşi ea, mai mult decât oricine, ar trebui să-şi amintească. Dar acest moment televizat o cufundă în alte amintiri.

Un Stradivarius de la Goebbels

în copilărie, i-ar fi plăcut să facă mai mult sport, să inspire adânc, să expire, să sară cât mai departe, cât mai sus, să alerge, da, să alerge, cu părul în vânt, să simtă mai puternic forţa corpului, a picioarelor, contracţia muşchilor, să se sufoce odată ce a trecut linia de sosire şi să se lupte, cu o zvâcnire, să absoarbă aerul, să oprească senzaţia de sufocare şi să calmeze exaltarea inimii.

Nejiko continuă şi continuă. Noaptea începe să stea de vorbă cu judecătorii ei imaginari. „Sunt sigură că dacă aţi fi cunoscut războiul aşa cum l-am cunoscut eu...” începe propoziţii pe care nu le termină niciodată. ‚Aveam doar douăzeci şi trei de ani... Eram atât de tânără... Niciodată n-am...”

Se scufundă în noapte. Fără muzică, timpul nu există.

Trebuie să iasă din întuneric.

Lumina a venit de unde nu se mai aştepta. în 1967, la vârsta de patruzeci şi şapte de ani, a primit prima ei scrisoare de dragoste. O scrisoare plină de cuvinte sensibile şi puternice, frumoase, lungi, pasionale. Una dintre cele care aprind sentimentele, în care, la sfârşit, totul pare magnific şi strălucitor. Cerul şi azuriul său intens. Apartamentul radiază de lumină. Viaţa care pare, poate, că îşi reia cursul, ca şi cum o rază de soare i-ar face inima să tresară din nou.

E Oga, desigur. Ce rost are să te cramponezi de resentimente când fericirea este, în sfârşit, disponibilă? Nu a stat mult pe gânduri. Oricum, ce altă alegere există? S-a agăţat de scrisoare ca de un colac de salvare, aşa cum făcuse în alte dăţi cu bătrânul lutier parizian.

Un val, o bătaie, o mişcare, timpul reporneşte şi se accelerează, sunetele la fel, sfârşitul tăcerii. îşi promit să plece

şi să trăiască împreună în Europa, să se întoarcă să viziteze Parisul.

Inspiraţie, respiraţie, impuls. în anul următor decid să se căsătorească.

Şi apoi?

Şi apoi, pentru Nejiko zvonul lumii devine doar o melodie îndepărtată. împreună cu Oga, au decis să se întoarcă în Germania. Au aterizat la Köln, în octombrie 1968. Oga a fost numit director al Institutului Cultural Japonez. El a lăudat acest oraş al muzicienilor, care i-a văzut născându-se pe Jacques Offenbach şi Max Bruch şi chiar pe cancelarul Adenauer.

Este pentru prima dată când Nejiko pune piciorul pe pământ german din 1945 încoace. Impresie izbitoare. Peste tot clădiri noi, în construcţie, macarale uriaşe, infrastructuri mari abia ieşite din pământ. Se spune că, spre deosebire de oameni, oraşele nu mor niciodată. Rase de pe faţa pământului, cresc la loc. Distruse, ele învie. Bătute, nu se prăbuşesc. Dar unele dintre ele, Tokio, Berlin, Dresda, Hamburg, Le Havre, Hiroshima, Stalingrad, Brest, Nagasaki, Rostock, Caen, Köln, şi altele, şi altele, nu se mai vindecă, rănile şi arsurile lor rămân deschise; ele îi obligă pe oameni – pe cei vii –, copleşiţi de faptul că au pierdut într-o singură suflare toată densitatea vizibilă şi acumulată a timpului, să o ia de la capăt, să urce din nou spre cer şi apoi să coboare, inevitabil, să o ia de la capăt. Răni deschise, zdrenţe urbane, flăcări a căror cenuşă încă se mai învârte în aer pentru cei care ştiu să distingă, fracturi iremediabile, leziuni profunde, câmpuri mizerabile de praf oferite capriciilor vântului, tot atâtea traume când vezi distrusă pentru totdeauna

frumuseţea comorilor construite şi asamblate cu răbdare de-a lungul secolelor.

Asta le spune, în mare, şoferul lor. îl cheamă Frantz şi vorbeşte cu entuziasm despre acest oraş – oraşul său –, despre noua Operă, care este mereu plină în serile de concert, despre trenurile care pot traversa din nou Rinul pe podul Hohenzollern şi despre Deutzer Brücke şi Severinsbrücke, care au fost reconstruite pentru maşini. El vorbeşte despre prima linie de metrou recent inaugurată, care duce de la Gara Centrală la Friesenplatz, şi despre comorile păstrate ale catedralei, cu relicvele celor Trei Regi Magi. La sfârşitul războiului nu mai rămăsese decât ea, a doua cea mai înaltă din lume. Ceea ce nu menţionează însă este răceala oraşului, casele întunecate care se îneacă în grosimea cenuşie a norilor, austeritatea, severitatea oamenilor.

Timpul trece şi, într-o zi, la prânz, întorcându-se de la o plimbare pe străzi, Nejiko află de la menajera ei că un domn care se prezintă ca fiind o veche cunoştinţă din Paris i-a lăsat un bilet: Sunt în trecere prin Köln pentru o zi. Ne întâlnim la ora 3 în interiorul catedralei. Herbert Gerigk.

Capul îi vuieşte, amintirile explodează în ea, timpul se precipită.

în întunericul catedralei, nu l-a recunoscut imediat. El s-a schimbat. Părul îi albise, la fel ca şi sprâncenele sale stufoase. Faţa lui este dolofană, dar a rămas cea a unui om cu sânge fierbinte, plin de pasiuni brutale şi de pofte pământeşti apăsătoare. Este mândru să-i spună că astăzi îşi lansează la Köln Dicţionarul de muzică, publicat datorită generozităţii Editurii Hanefeld, aceeaşi care i-a publicat şi Dicţionarul evreilor în muzică. El îi vorbeşte despre viaţa liniştită pe care o duce în Bochum, un oraş liniştit între

Dortmund şi Köln, şi despre slujba sa de critic muzical la ziarul local, Dortmund Ruhr-Nachrichten.

în faţa stupefacţiei lui Nejiko, el recunoaşte câteva „frământări administrative”, în special comisia de anchetă a Oficiului Federal German pentru Restituiri în Străinătate, care l-a acuzat de deturnare şi confiscare de instrumente şi materiale muzicale în Franţa şi în Europa ocupată; sau gelozii, în special episodul în care unii muzicieni – printre care şi Carl Off – s-au opus numirii sale în administraţie, dar nimic deosebit de îngrijorător. El dă la o parte toate acestea citându-l pe cancelarul Adenauer: „Uitarea propriilor greşeli este cea mai sigură iertare a păcatelor”.

Cum Nejiko a rămas tăcută, el a întrebat-o şugubăţ despre vioara ei Stradivarius. Pe un ton fals curios, el glumeşte spunând că ea trebuie să fi ezitat să i-o vândă celui care a dat cel mai mult pentru că poate face o avere considerabilă cu ea. în acest moment, Nejiko îl asigură că această vioară nu i-a adus decât necazuri şi afirmă că instrumentul pe care el încă îl prezintă ca fiind un Stradivarius este, de fapt, un Guarneri.

„Un Guarneri? De unde ai scos asemenea prostii?” Nejiko povesteşte, iar Gerigk recunoaşte că este posibil ca deale- rul său alsacian să-l fi minţit şi întrerupe din nou discuţia, „în ceea ce priveşte ceea ce făcea şi dacă fura el însuşi viori de la evrei, nu era treaba mea şi nu este nici astăzi treaba nimănui!”

Toate acestea sunt spuse cu aceeaşi dezinvoltură pe care a avut-o Göring la procesul de la Nürnberg, când a susţinut că nu a ştiut niciodată de crime împotriva evreilor şi apoi a condamnat, cu tremur în glas, aceste masacre îngrozitoare pe care spunea că nu le poate înţelege.

Un Stradivarius de la Goebbels
Pentru Nejiko se apropie momentul să se întoarcă în Japonia. Ea ştie că nu va mai pleca niciodată de acolo.
Când a plecat definitiv din Europa, mi-a trimis o telegramă. Privind retrospectiv, cum să nu văd în asta un prim apel la ajutor din partea ei, pentru restabilirea părţii echilibrate a adevărului.
Se află în faţa mea şi spune:
Acuzatorii mei ar face bine să se intereseze de un anume Gerigk, Herbert Gerigk, care locuieşte în Bochum, la el veţi găsi cheia.
Nu am fost niciodată la Bochum, nu l-am căutat pe Gerigk. Nu sunt mândru de asta, dar cel puţin am curajul să recunosc.
Fiecare îşi urmăreşte propriile fantome, propriile suflete blestemate, notele pătate ale muzicii din trecut.
A cântat, oare, Nejiko Suwa cu vioara lui Lazare Braun, aşa cum a susţinut acel lutier parizian?
Nu ştiu.
Cine este Nejiko Suwa?
O celebră violonistă japoneză a cărei viaţă romantică a intrat în istorie, dar mai ales o femeie care se ascunde de mine, de noi, cu umbrele, enigmele şi secretele ei. Fiecare viaţă începe cu un mister.
Se spune că lucrurile pe care nu le ştim trebuie să le inventăm. Să încercăm.
Noiembrie 1983, Tokio. O găsim pe Nejiko în Japonia.
Pentru a încheia definitiv cu acest trecut greu şi împovărător, ea decide să se lase invadată de muzică pentru un ultim recital, după treizeci de ani de tăcere.
Nejiko are şaizeci şi trei de ani şi, în maşina care o duce la această petrecere de adio, în luminile ce împânzesc

oraşul şi orizontul său, contemplă Tokio, care se înclină definitiv spre modernitate şi nu se mai opreşte din ascensiune. Shinjuku, Shibuya, Roppongi, Park Avenue, Keio Piaza Hotel, toate aceste turnuri zdrobesc acum ruinele unui trecut înghiţit din temelii, Sunshine Building şi cei două sute patruzeci de metri de metal şi oţel tronează exact pe locul închisorii Sugamo.

O vedem în cabina de probă, se concentrează, ascultându-şi respiraţia. Treptat, muşchii ei se relaxează şi se destind. îşi ridică vioara, o pune în poală, o mângâie uşor, aşa cum obişnuia să facă în trecut. Contemplă instrumentul, dar de data aceasta nu-i vorbeşte. îi ascultă tăcerea. Apoi îi apare sunetul sufletului ei, care seamănă cu ţipete îngrozite, urlete, suspine, ţiuitul ascuţit al trenurilor care frânează pe şine, toate chemările disperate ale sufletelor prizoniere în propriile trupuri.

O bătaie la uşa cabinei de probă: „E rândul dumneavoastră, doamnă Suwa. Intraţi într-un minut”. Ea se ridică, ia vioara, deschide uşa şi o urmează pe această fantomă care o conduce pe coridor. Un fior o străbate. îşi imaginează toţi acei oameni morţi în lutul rece, cu pielea mâncată de viermi, cu oasele amestecate cu pământul. Fantoma se întoarce. Seamănă cu Kaminari, de care îi era atât de frică în copilărie, zeul tunetului îmbrăcat într-o piele de tigru şi care mănâncă buricele copiilor care se bagă prea mult în faţă.

Ajunge în faţa unui imens văl negru care se unduieşte, se învârte şi ameninţă să o învăluie. „Zece secunde, doamnă Suwa.”

Intră în panică, încercând cu disperare să găsească lumina, o mică strălucire care să o ghideze spre scenă. Nu are rost. Capul, trupul îi sunt prinse într-un vârtej de vânt, îşi strânge vioara cu toate puterile, ceea ce nu face decât să

amplifice ecoul vocilor, acele voci răguşite pe care acum le aude clar, care o imploră, o imploră să le elibereze...

înfăţişarea fantomei s-a schimbat, acum are trăsăturile unui tânăr cu o faţă emaciată, pielea îi înveleşte oasele dându-i silueta unui mort. Se îndreaptă spre Nejiko cu paşi şovăielnici, ţinând în mână o vioară care arată exact ca a ei. Se uită la ea cu ochii goi, încearcă să articuleze ceva, deschide dureros gura, repetă mişcarea de mai multe ori şi, în cele din urmă, spune în franceză, cu o voce frântă: „Iată cum se interpretează cu sinceritate Mendelssohn... Lăsaţi-mă să vă ghidez”.

Cât timp îi ia să aşeze vioara în scobitura gâtului, în timp ce poziţionează arcuşul cu cealaltă mână, cortina se deschide, lumina iradiază spaţiul, Nejiko se află singură în faţa proiectoarelor care o orbesc, strângând vioara în braţe şi apare o primă notă. în ea e încapsulată toată tăcerea morţilor.

MULŢUMIRI

3

Toată recunoştinţa mea se îndreaptă către editorul meu, care m-a sprijinit atât de mult în demersul publicării acestui prim roman al meu.

îi mulţumesc lui Caroline Faure, prietenă veche şi colegă de studii, pentru sfaturile sale preţioase.

Mulţumesc lui Anthony L. şi lui Julie N. pentru ajutorul material şi lingvistic acordat în Japonia în timpul numeroaselor mele şederi în această ţară. Datorită lor, am descoperit uimitoarea cafenea Le Violon din cartierul Asagayakita, din Tokio, unde încă se mai pot asculta înregistrările sonore ale lui Nejiko Suwa.

Un Stradivarius de la Goebbels este, într-un fel, un roman istoric, în sensul că mi-am luat uneori libertăţi în raport cu arhivele de dragul poveştii, în special prin reconstituirea unor dialoguri care nu sunt toate preluate direct dintr-o sursă precisă.

Un Stradivarius de la Goebbels

îmi este greu să redau o imagine echitabilă a receptării atente şi a disponibilităţii cercetătorilor în anii pe care i-am petrecut documentându-mă. Aş dori să mulţumesc în mod colectiv instituţiilor publice internaţionale care se ocupă de activitatea de comemorare, în special IFZ (Institut für Zeitgeschichte) din München şi Yad Vashem World Holocaust Remembrance Center din Washington, cu o menţiune specială pentru cele din ţara mea, în special Arhivele Naţionale şi CDJC (Centre de documentation juive contemporaine).

Dintre lucrările de specialitate, acest roman a beneficiat mult de lucrarea lui Willem de Vries, Commando Musik: comment les nazis ont spolié l'Europe musicale (Editura Buchet Chastel), de fascinantele discuţii dintre Haruki Murakami şi Seiji Ozawa relatate în De la musique – Conversations (Editura Belfond), dar şi de captivanta carte a lui Hyacinthe Ravet, Musiciennes: enquête sur les femmes et la musique (Editura Autrement).

Acest roman se bazează, de asemenea, pe mărturii ale unor muzicieni, celebri sau anonimi, publicate sau găsite pe forumuri dedicate muzicii, jazzului şi viorii. De asemenea, îi sunt profund îndatorat violonistei Clara B., care şi-a făcut timp să mă ajute şi care nu a încetat să mă înveţe despre muzică şi despre particularităţile acestui instrument, precum şi lui Maude Antoine, doctorandă în istorie la EHESS, pentru vigilenta sa analiză istorică.

Mamei mele (iubitoare de muzică), tatălui meu (saxofonist amator), surorii mele şi, mai presus de toate, lui Esmée şi Jeanne, să facă astfel încât să nu renunţe niciodată la calea care le inspiră.

La preţul de vânzare al cărţii se adaugă 2% reprezentând contravaloarea timbrului literar.